

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Факультет української філології

Л. Б. Поліщук

**ПРАКТИЧНИЙ КУРС ІЗ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ
ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

Навчально-методичний посібник
для студентів вищих навчальних закладів

Умань
Візаві
2021

Рецензенти:

Торчинський Михайло Миколайович, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Хмельницького національного Університету;

Коваль Валентина Олександрівна, доктор педагогічних наук, професор, декан факультету української філології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Колесник Оксана Борисівна, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української та іноземної мов Уманського національного університету садівництва.

Рекомендовано до друку вченою радою

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 17 від 25. 05. 2021 року)

Поліщук Л. Б.

П50 Практичний курс з методики навчання зарубіжної літератури : навч.-метод. посіб. для студ. ЗВО / Л. Б. Поліщук ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, Ф-т української філології. – Умань : Візаві, 2021. – 165 с.

У посібнику запропоновано плани практичних занять, запитання й завдання для самостійної роботи студентів, креативні вправи, тестові завдання, а також теми та поетапний план роботи лабораторних занять. У додатках зроблена спроба структурувати основи курсу методики навчання зарубіжної літератури у вигляді таблиць і схем, розроблено зразки методичних орієнтирів щодо формування тестових завдань учнів.

Посібник допоможе студентам теоретично й практично засвоїти курс методики навчання зарубіжної літератури, оволодіти вміннями та навичками, які необхідні для роботи в школі.

Для студентів-філологів, викладачів закладів вищої освіти. Водночас може бути корисним для молодих учителів-словесників.

УДК 37.016:821(075.8)

© Поліщук Л. Б., 2021

ЗМІСТ

Вступ	6
Практичні заняття	8
Модуль 1. Методологічні засади викладання зарубіжної літератури в загальноосвітній школі	8
Тема 1: Методика навчання зарубіжної літератури як наукова дисципліна. Роль учителя в її розвитку	8
Тема 2: Завдання, зміст і структура курсу зарубіжної літератури	11
Модуль 2. Шляхи організації викладання зарубіжної Літератури	15
Тема 3: Урок зарубіжної літератури в умовах сучасної школи	15
Тема 4: Методи та прийоми викладання зарубіжної літератури	19
Модуль 3. Особливості аналізу творів різних родів і жанрів.....	24
Тема 5: Принципи та шляхи аналізу художнього твору в школі	24
Тема 6: Шкільний аналіз ліричних творів.....	29
Тема 7: Особливості вивчення драматичних творів.....	34
Тема 8: Вивчення епічних творів у школі	39
Модуль 4. Методика розвитку усного й писемного мовлення учнів. Позакласна та позашкільна робота з зарубіжної Літератури в сучасній школі	43
Тема 9: Вивчення біографії та індивідуального	

стилю письменника.....	43
Тема 10: Письмові роботи із зарубіжної літератури та методика їх проведення.....	46
Тема 11: Методика проведення позакласних і позашкільних заходів із зарубіжної літератури в сучасній школі.....	50
Лабораторні заняття.....	54
Рекомендована література.....	62
Додатки.....	66
ГЛОСАРІЙ МЕТОДИЧНИХ ТЕРМІНІВ.....	128

Учитель-словесник, поза сумнівом, повинен бути книголюбом, по змозі, поповнювати свою домашню бібліотеку фаховою літературою, науково-методичними журналами, словниками. Той, хто нігілістично ставиться до методики, зневажає її та у власній практиці схильний покладатися в основному на «свою» методику, не росте як педагог, нерідко вдається до методичного прожектерства, застосовуючи надумані, не апробовані в школах форми і методи проведення занять, тому стикається із значними труднощами в раціональній організації навчання. І, навпаки, належна мовна і методична підготовка, а також успадковані або набуті педагогічні здібності вчителя є запорукою його плідної праці з учнями.

О. М. Біляєв

ВСТУП

Важливе місце у професійній підготовці студентів-філологів вищих педагогічних навчальних закладів належить практичним заняттям із курсу «Методика навчання зарубіжної літератури». Перебудова шкільної освіти зумовлює необхідність оновлення й удосконалення змісту цього курсу, спрямування його на підготовку майбутніх учителів до формування національно свідомої мовної особистості в школі, до реалізації комунікативно-діяльнісного лінгводидактичного принципу.

Пріоритетним напрямком на сучасному етапі розвитку освіти є формування в майбутніх учителів зарубіжної літератури теоретичної, практичної, мотиваційної, науково-дослідницької готовності до інтелектуально-творчої професійної та самоосвітньої діяльності.

Завдання пропонованого посібника – надати допомогу майбутнім учителям-філологам у набутті професійних літературно-методичних знань, умінь і навичок; розвинути їхні творчі здібності з метою успішного виконання навчально-виховних завдань, які ставить перед ними сучасна шкільна система освіти; допомогти оволодівати новими освітніми технологіями, виробляти персональні технології у викладанні літератури як мистецтва слова.

Відповідно до навчальної програми курсу «Методика викладання зарубіжної літератури» виокремлено такі модулі: «Методологічні засади викладання зарубіжної літератури в загальноосвітній школі», «Шляхи організації викладання української літератури», «Особливості аналізу творів різних родів і жанрів», «Методика розвитку усного й писемного мовлення учнів. Позакласна та позашкільна робота з зарубіжної літератури в сучасній школі».

Кожний модуль містить практичні заняття, на яких студенти поглиблюють знання з теоретичного курсу, що передбачають розкриття питань наукового обґрунтування змісту предмета, методів вивчення літератури, специфіки й типів сучасного уроку зарубіжної літератури, системи вивчення художнього твору, біографії письменника у зв'язку з його творчістю; засвоєння понять з теорії зарубіжної літератури; з'ясування видів позакласної та позашкільної роботи. На практичних заняттях розглядаються також поняття вдосконалення форм і методів розвитку усного й писемного мовлення на уроках літератури; методів і прийомів навчання; ознайомлення з плануванням учителя-словесника та методичною роботою в школі.

Метою лабораторних занять є практичне підтвердження окремих теоретичних положень з методики навчання зарубіжної літератури; спостереження за роботою студентів-практикантів, досвідчених учителів-словесників; оволодіння вміннями та навичками професійної роботи з навчання, виховання та розвитку учнів засобами літератури; вироблення індивідуального стилю викладання; активізація креативних якостей студентів і формування їх мотиваційної спрямованості на творчість у майбутній професійній діяльності.

Після опанування курсу методики навчання зарубіжної літератури студенти повинні **знати**:

- типологію і структуру уроків літератури, методи та прийоми викладання зарубіжної літератури в школі, новаторські форми занять;
- принципи та шляхи аналізу художніх творів;
- життєвий і творчий шлях письменників; форми, методи та прийоми викладу цього матеріалу;
- особливості вивчення ліричних, епічних і драматичних творів у школі;
- елементи теоретико-літературних понять у шкільному курсі вивчення зарубіжної літератури;
- види наочних посібників з зарубіжної літератури;
- систему письмових робіт з зарубіжної літератури в основній і старшій школі;
- види позакласної та позашкільної роботи з літератури.

Студенти повинні **вміти**:

- аналізувати діючі шкільні програми й підручники з зарубіжної літератури;
- складати конспекти уроків і планувати навчальний матеріал;
- володіти найбільш ефективними шляхами, методами й прийомами викладу матеріалу;
- аналізувати художні твори різних родів і жанрів;
- виразно читати художні тексти;
- перевіряти та аналізувати письмові роботи, оцінювати за 12-бальною системою, розвивати усне і писемне мовлення учнів;
- проводити позакласну та позашкільну роботу з зарубіжної літератури;
- застосовувати різні види наочних посібників з зарубіжної літератури;
- організовувати самостійну роботу та позакласне читання;
- підвищувати професійні якості та самоосвіту.

Посібник допоможе студентам теоретично й практично засвоїти курс методики навчання зарубіжної літератури, оволодіти вміннями та навичками, які необхідні для роботи в школі.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Модуль 1. Методологічні засади викладання зарубіжної літератури в загальноосвітній школі

Практичне заняття № 1

Тема: Методика навчання зарубіжної літератури як наукова дисципліна. Роль учителя в її розвитку.

I. Теоретичні завдання

1. Своєрідність методики навчання зарубіжної літератури на сучасному етапі, її об'єкт, предмет, джерела розвитку та зв'язок з іншими науками.
2. Основні етапи розвитку методики навчання зарубіжної літератури, науково-практичні досягнення в сучасній методиці.
3. Методи наукового дослідження процесу вивчення зарубіжної літератури в школі.
4. Вимоги до особистості та професійної підготовки вчителя-словесника, його професійні якості.
5. Планування роботи вчителя зарубіжної літератури.

II. Практичні завдання

1. М. Жулинський у своїй доповіді на Всеукраїнському семінарі методистів наголосив, що зарубіжна література в школі – свідчення нашої відкритості інтеграційному світові. Чи погоджуєтеся ви з такою думкою автора? Обґрунтуйте свої судження.
2. В. Голубков зазначає, що питання вивчення зарубіжних письменників у старших класах – одне з найбільш суперечливих у нашій методиці. Він визначає мету й частково завдання, що стоять перед учителем, акцентуючи увагу на важливості та необхідності зіставлення російської і зарубіжної літератур у виявленні загальних закономірностей історико-літературного процесу. «Головна мета вчителя – ознайомити учнів з визначними зразками зарубіжної літератури (переважно західноєвропейської) і з основною лінією літературного розвитку. Учні зіставляючи цей шлях розвитку зарубіжної літератури відомими їм етапами історії російської

літератури й роблять висновки про спільні закономірності історико-літературного процесу». Чим спричинено таке визначення? Зробіть власний коментар.

3. Порівняйте професіограму вчителя-словесника, розроблену В. Острогорським, з переліком вимог до особистості та професійної підготовки вчителя літератури Б. Степанишина, Л. Мірошніченко, Ф. Штейнбука. Що нового з'явилося у вимогах до вчителя? Чим зумовлені ці вимоги? Як у них відобразилися завдання вивчення літератури в сучасній школі?
4. Підтримайте або спростуйте думку О. Семенової про те, що літературознавча компетентність – це сукупність знань про літературу й фольклор у їх історичному розвитку й на сучасному етапі, умінь здійснювати філологічну інтерпретацію художнього тексту, оцінювати художню своєрідність, естетику фольклорних творів і творчості письменника в цілому як складову національної духовної культури.
5. Прокоментуйте думку М. Рибнікової про те, що методика викладання літератури – це вміння розумно берегти час і сили учня; вміння знаходити в навчальному матеріалі основне; мистецтво організовувати працю колективу; система впливу на різні індивідуальності учнів.

III. Креативна вправа «Наукова версія»

Зробіть невеличке наукове дослідження на тему: «Методика навчання зарубіжної літератури в сучасному розумінні».

Рекомендації: опрацюйте фактичний матеріал, запропонуйте власну гіпотезу щодо поставленої проблеми. Виконуйте завдання за схемою: план – тези – міркування над поставленою проблемою – наукова версія.

Креативна вправа «Дослідницький проєкт»

Підготуйте дослідницький проєкт на тему «Портрет творчого вчителя зарубіжної літератури», використовуючи праці сучасних методистів, матеріали фахової періодичної преси про переможців Всеукраїнських конкурсів, власні враження та спостереження за роботою освітян.

IV. Самостійна робота

1. Зробіть огляд навчальних посібників з методики навчання зарубіжної літератури з останні 5 років.

2. Методика навчання зарубіжної літератури має тісні зв'язки з такими науками:

3. Напишіть рецензію на один із сучасних методичних посібників із зарубіжної літератури, де зазначте автора, повну назву книги, рік і місце видання, структуру та зміст завдань і запитань, а також досягнення й недоліки.

V. Питання для самоконтролю

1. Назвіть джерела, що живлять методику як наукову дисципліну.
2. Структура методики навчання зарубіжної літератури традиційно тлумачиться як поєднання трьох основних частин. Яких саме?
3. Які методи наукового дослідження ви знаєте?
4. Як ви вважаєте, які питання методичної науки є сьогодні актуальними?
5. Яке місце в розвитку методики займає психологія?
6. Які з вимог до вчителя зарубіжної літератури є, на вашу переконання, найактуальнішими? Чи ставите ви якусь специфічну вимогу до себе як майбутнього фахівця?

VI. Література

1. Андронік А. В. Світова новела від античності до XX століття. Методичні розробки уроків для 6–11 класів. К.: Бібліотека тижневика «Зарубіжна література», 1997. 64 с.
2. Антологія світової літературно-критичної думки XX ст.. Центр гум. досл. ЛДУ ім. І. Франка. Наук. Т-во ім. Шевченка. Львів, 1996. 634 с.
3. Булаховська Ю. Л. Слов'янські літератури (польська, чеська, сербська, болгарська) у шкільному курсі всесвітньої літератури : матеріали до уроків у 9–11 класах. К., 1997. 92 с.
4. Галузинський Й. М., Євтух М. Б. Педагогіка: теорія та історія. К., 1995. 237 с.
5. Зарубіжна література. Хрестоматія : навч. посібник для 9–11 кл. загальноосвітньої школи. К., 1992. 639 с.
6. Концепція педагогічної освіти. Київ, 1998. 20 с.
7. Методичні рекомендації по розробці освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів, спеціалістів і магістрів. Київ: МО України, 1998. 14 с.
8. Мірошніченко Л.Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : підручник для студентів-філологів. К., 2000. 240 с.
9. Програми середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання: Зарубіжна література. 5–11 класи. К., 1995. 63 с.
10. Скуратівський В. Л. Етюди з світової літератури : матеріали до уроків у старших класах в курсі «Зарубіжна література». К., 1995. 70 с.
11. Цільова комплексна програма «Вчитель». Інформаційний збірник Міністерства освіти України. К., 1997. № 24. С. 11 – 25.

Практичне заняття № 2

Тема: Завдання, зміст і структура курсу зарубіжної літератури.

I. Теоретичні питання

1. Особливості зарубіжної літератури як навчального предмета загальноосвітньої школи.

2. Концепція літературної освіти в загальноосвітній школі та умови її реалізації.
3. Програми з зарубіжної літератури для основної та старшої школи, спільне й відмінне в їх побудові та в змістовому наповненні.
4. Календарне, тематичне, календарно-тематичне, поурочне планування.
5. Рубрики календарно-тематичного планування, розрахунок годин відведених на уроки різних типів.
6. Підручники з української літератури, їх структура, відповідність діючим програмам.

II. Практичні завдання

1. Опрацюйте статтю Є. Волощук «Західні літературознавчі концепції – вітчизняній методиці» [Волощук Є. Західні літературознавчі концепції – вітчизняній методиці. Зарубіжна література. 1999. № 11 (123).7 с.].
2. Випишіть з діючих програм з зарубіжної літератури критерії оцінювання навчальних досягнень учнів. У чому їх особливості?
3. Чи вважаєте ви, що відношення «автор – твір», «традиція – твір», «реальність – твір» пов'язуються через твір, який займає у системі вивчення зарубіжної літератури центральне місце і набуває художнього виміру завдяки прямому та зворотному зв'язку з читачем. Аргументуйте свою думку, опрацювавши статтю В. Г. Зінченко, В. Г. Зусман та ін. «Методи вивчення літератури: Системний підхід» [Зінченко В. Г. , Зусман В. Г та ін. Методи вивчення літератури: системний підхід : навч. посібник. Москва: Флінта: наука, 2002. С. 34 – 35].

III. Креативна вправа «Прикладний проєкт»

Створіть добірку художніх творів письменників кінця ХХ – поч. ХХІ ст. для ознайомлення з ними учнів 11 класу. Сформулюйте мету вивчення, виділіть кількість годин, підберіть відповідний список літератури, обґрунтуйте використання наочності й запропонуйте власну інтерпретацію обраних вами творів.

Креативна вправа «Створи рекламу!»

З метою зацікавлення учнів підручником, виконайте інтерактивне завдання «Створи рекламу підручника!». Користуйтеся пам'яткою щодо вимог і схеми рецензії реклами.

Вимоги до реклами

1. Відповідність реклами дійсності.
2. Максимум інформації, мінімум слів.
3. Аргументованість.
4. Доступність.
5. Оригінальність

Схема рецензії реклами

1. Мотивація мети (для чого реклама?).
2. Обґрунтування прийомів відповідно до передбачуваних результатів.
3. Зреалізованість мети створення реклами.
4. Успіхи й прорахунки.
5. Шляхи вдосконалення реклами.

IV. Самостійна робота

1. Назвіть кілька книжок, які, на вашу думку, необхідно прочитати сучасній дитині, підлітку, старшокласнику. Свій вибір аргументуйте.

2. Зарубіжна література як шкільний предмет водночас виконує кілька рівноцінних функцій, серед яких виділяються:

3. Які принципи покладені в основу добору художніх текстів за чинною програмою із зарубіжної літератури? Запишіть їх.

4. Чи відображений принцип наступності в підручниках із зарубіжної літератури для 5–9 класів. Доведіть свою думку на конкретних прикладах.

5. Яке значення для вчителя мають календарно-тематичні плани, що подаються в методичних статтях чи посібниках?

V. Питання для самоконтролю

1. Яка мета шкільного вивчення зарубіжної літератури на сучасному етапі?
2. Назвіть авторів підручників із зарубіжної літератури для основної та старшої ланки?
3. Яку будову має програма із зарубіжної літератури?
4. Якими державними документами визначаються завдання, мета, структура шкільного курсу зарубіжної літератури?

VI. Література

1. Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. Львів, 1996.

634 с.

2. Булаховська Ю. Л. Слов'янські літератури (польська, чеська, сербська, болгарська) у шкільному курсі всесвітньої літератури : матеріали до уроків у 9–11 класах. К., 1997. 92 с.
3. Концепція педагогічної освіти. Київ, 1998. 20 с.
4. Методичні рекомендації по розробці освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів, спеціалістів і магістрів. Київ: МО України, 1998. 14 с.
5. Мірошниченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : підручник для студентів-філологів. К., 2000. 240 с.
6. Програми середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання: Зарубіжна література. 5–11 класи. К., 1995. 63 с.
7. Скуратівський В. Л. Етюди з світової літератури : матеріали до уроків у старших класах в курсі «Зарубіжна література». К., 1995. 70 с.
8. Тураев С. В., Чавчанидзе Д. Л. Изучение зарубежной литературы в школе : пособие для учителей (8–10 кл.). М.: Просвещение, 1982. 160 с.
9. Цимбалюк В. Учнівський твір у середній школі. К.: Освіта, 1997. 40 с.
10. Цільова комплексна програма «Вчитель». Інформаційний збірник Міністерства освіти України. К., 1997,. № 24. С. 11 – 25.
11. Чирков А. С. Изучение современной зарубежной литературы в 10 классе. К.: Рад. школа, 1982. 183 с.
12. Штейнбук Ф. М. Методика викладання зарубіжної літератури у школі : навчальний посібник. К.: Кондор, 2007. 316 с

Модуль 2. Шляхи організації викладання зарубіжної літератури

Практичне заняття № 3

Тема: Урок зарубіжної літератури в умовах сучасної школи.

I. Теоретичні питання

1. Урок – основна форма викладання зарубіжної літератури в школі, його своєрідність і критерії ефективності.
2. Проблема типології уроків зарубіжної літератури.
3. Структура та методика проведення уроку зарубіжної літератури.
4. Новаторські (нестандартні) форми занять із зарубіжної літератури.
5. Підготовка вчителя до проведення уроку зарубіжної літератури.

II. Практичні завдання

1. Методична наука формулює обов'язкові вимоги, без дотримання яких неможливий урок літератури:
 - 1) відповідність його змісту чинним програмам;
 - 2) педагогічна доцільність і логічність;
 - 3) підпорядкованість теоретико-методичним законам і правилам;
 - 4) урахування вікових психологічних особливостей учнів і рівня їхньої підготовленості;
 - 5) зумовленість вивчення твору його літературним родом, жанром, напрямом тощо.

Чи погоджуєтесь ви, що моделювання уроку ґрунтується на цих незмінних правилах і водночас передбачає елемент творчості? Дайте власну інтерпретацію цієї проблеми.

2. Визначте основні положення статті О. М. Куцевол «Структура сучасного уроку зарубіжної літератури» [Куцевол О. М. Структура сучасного уроку зарубіжної літератури. Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 2003. № 3. 38 с.].
3. Організуючи проведення уроків творчого читання, треба враховувати вікові особливості учнів, тому що, наприклад, у 5–6 класах учнів передусім, за О. Куцевол, треба навчити правильно, вдумливо й виразно читати та розуміти прочитане: у 7–8 класах необхідно вдосконалювати набуті учнями читацькі уміння та навички за допомогою введення до організації уроків таких нових прийомів роботи з текстом, як читання музику, читання в особах, самостійна словникова робота з тлумачними та орфоепічними словниками тощо; відбувається вдосконалення умінь та навичок кваліфікованого читача й у 9–12-х класах. Чи погоджуєтесь ви з такою думкою? Обґрунтуйте свою позицію. [Куцевол О. М. Структура сучасного уроку зарубіжної літератури. Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 2001. № 1. 33 с.].

4. Одним із важливих шляхів оновлення методичної системи вивчення зарубіжної літератури й урізноманітнення форми навчання є використання сучасних інформаційних технологій. Чи погоджуєтесь ви з таким твердженням? Обґрунтуйте своє судження.

III. Креативна вправа «Критична оцінка»

Розробляючи проєкт майбутнього заняття, учителям потрібно пам'ятати настанову Т. Ф. Бугайко про те, що кожен урок літератури повинен мати свою структуру; не може бути двох уроків, абсолютно схожих один на одного. Чи погоджуєтесь ви з цією думкою? Дайте критичну оцінку висловлюванню, визначивши його основну проблему й довівши її істинність чи хибність.

IV. Самостійна робота

1. Користуючись чинною шкільною програмою із зарубіжної літератури, сформулюйте мету до обраного вами уроку великої монографічної теми.

2. Чію класифікацію уроків зарубіжної літератури ви вважаєте найбільш доцільною й актуальною? Чому?

3. Назвіть ті етапи традиційного уроку зарубіжної літератури, які, на ваше переконання, зберігають актуальність і нині?

4. Серед нестандартних уроків зарубіжної літератури, які входять у практику сучасної школи, найбільш цікавими й актуальними, на вашу думку, є:

V. Питання для самоконтролю

1. Як ви розумієте мотиваційне забезпечення уроку зарубіжної літератури??
2. Які завдання ставить перед собою вчитель-словесник, готуючись до уроку?
3. У чому полягає своєрідність уроку зарубіжної літератури та його відмінність від уроків інших предметів?
4. Що таке структура уроку, чим вона зумовлена?
5. Чим викликана нестандартна побудова уроків, у чому її суть?
6. Чому існують різні класифікації уроків?

VI. Література

1. Булаховська Ю. Л. Слов'янські літератури (польська, чеська, сербська, болгарська) у шкільному курсі всесвітньої літератури : матеріали до уроків у 9–11 класах. К., 1997. 92 с.
2. Клименко Ж. В. Теорія і технологія вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи : монографія. К., 2006. 340 с.
3. Концепція педагогічної освіти. Київ, 1998. 20 с.
4. Куцевол О. М. Структура сучасного уроку зарубіжної літератури. Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 2001. № 1. 33 с
5. Методичні рекомендації по розробці освітньо-професійних програм

- підготовки бакалаврів, спеціалістів і магістрів. Київ: МО України, 1998. 14 с.
6. Мірошніченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : підручник для студентів-філологів. К., 2000. 240 с.
 7. Програми середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання: Зарубіжна література. 5–11 класи. К., 1995. 63 с.
 8. Скуратівський В. Л. Етюди з світової літератури : матеріали до уроків у старших класах в курсі «Зарубіжна література». К., 1995. 70 с.
 9. Тураев С. В., Чавчанидзе Д. Л. Изучение зарубежной литературы в школе : пособие для учителей (8–10 кл.). М.: Просвещение, 1982. 160 с.
 10. Цимбалюк В. Учнівський твір у середній школі. К.: Освіта, 1997. 40 с.
 11. Цільова комплексна програма «Вчитель». Інформаційний збірник Міністерства освіти України. К., 1997. № 24. С. 11 – 25.
 12. Чирков А. С. Изучение современной зарубежной литературы в 10 классе. К.: Рад. школа, 1982. 183 с.
 13. Штейнбук Ф. М. Методика викладання зарубіжної літератури у школі : навчальний посібник. К.: Кондор, 2007. 316 с

Практичне заняття № 4

Тема: Методи та прийоми викладання зарубіжної літератури

I. Теоретичні питання

1. Метод і прийом як засоби викладання літератури в школі.
2. Проблема класифікації методів у методиці зарубіжної літератури.
3. Метод лекції, його різновиди та історія впровадження у шкільну практику.
4. Метод бесіди та його роль у розвитку літературної освіти учнів.
5. Метод творчого читання та самостійної роботи в процесі вивчення зарубіжної літератури.
6. Інноваційні методи навчання.
7. Прийом як елемент методу.

II. Практичні завдання

1. Український педагог Г. Ващенко запропонував дві класифікації методів навчання: за аналогією до методів науки (апріорні та апостеріорні, емпіричні та експериментальні, аналітичні та синтетичні, індуктивні, дедуктивні, художнє і творче оповідання); за ознакою активності учнів у навчальному процесі (пасивні: лекційний, розповідь учителя, метод книжкових завдань; напівактивні: евристичний, лабораторно-ілюстративний; активні: шкільні екскурсії, рефератно-семінарський). Яка класифікація методів, на вашу думку, є найприйнятнішою для викладання зарубіжної літератури? Аргументуйте свої твердження.
2. В. Нікольський формулює методи та прийоми емоційно-образного осягнення художнього тексту, а також методи і прийоми інтерпритації (тлумачення) літературних творів. Кожний метод він розглядає і як спосіб викладання, і як спосіб учіння. Прокоментуйте їх, розвинувши думку В. Нікольського.
3. Опрацюйте статтю Л. Мірошніченко «Методи викладання світової літератури в школі» та спробуйте провести аналогію з іншими методами в сучасній науці. [Мірошніченко Л. Ф. Методи викладання світової літератури в школі. Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 1999. № 12. 40 с.]

III. Креативна вправа «Дебати»

Тема: «Інноваційні методи чи інноваційні технології навчання?»
Поділіть групу на дві команди «Ствердження» й «Заперечення», при цьому використовуйте рольовий компонент, запропонувавши учасникам висловити думки від імені «учителів-новаторів», «досвідчених педагогів», «представників шкільної адміністрації», «учителів-початківців».

IV. Самостійна робота

1. На думку Б. Степанишина, є три групи методів вивчення літератури: словесні, наочні та практичні. Розшифруйте їх.

Словесні

Наочні

Практичні

2. У чому педагогічна суть методу Лекції? Поясніть різницю між оглядовою й настановчою лекцією.

3. За метою і часом проведення бесіда може бути:

4. Що, на вашу думку, може бути недоліком методу бесіди?

5. Назвіть прийоми методу творчого читання. Які його завдання?

6. Обґрунтуйте актуальність і доцільність самостійної роботи учнів. Запропонуйте різні форми самостійної роботи в основній і старшій школі.

7. Розробіть систему літературних ігор. Поясніть їх мету, зміст, правила проведення.

8. Підготуйте повідомлення про застосування інтерактивних методів на уроках зарубіжної літератури.

9. Яка із запропонованих методистами класифікацій методів навчання є, на вашу думку, найбільш актуальною і прийнятною для викладання зарубіжної літератури? Аргументуйте вашу думку.

10. Як ви вважаєте, чому існують різні класифікації методів навчання? Чи можлива єдина класифікація?

11. Методика викладання зарубіжної літератури покликає дати відповіді на такі запитання: що вивчати? Як вивчати? Навіщо вивчати? Які з цих запитань безпосередньо стосуються методів і прийомів навчання на уроках зарубіжної літератури?

V. Питання для самоконтролю

1. Від чого залежить вибір методів і прийомів?
2. Чому в школі повинні застосовуватися різні методи навчання?
3. Чи є різниця між методами в науці й методами в шкільній практиці?
4. Назвіть учених-методистів, які намагалися науково обґрунтувати методи навчання літератури.
5. Які інноваційні методи навчання зарубіжної літератури ви знаєте?
6. У чому переваги й недоліки кожного з традиційних методів? Доведіть свою думку.

7. Обґрунтуйте доцільність застосування різних прийомів при використанні, наприклад, методу лекції.

VI. Література

1. Бандура О. М. Теорія літератури. К.: Рад. школа, 1969.
2. Богдан Л. С. Зарубіжна література. Розгорнуте календарне планування уроків за програмою 2001 року. 10 клас. Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2003. 160 с.
3. Богданова О. Ю. и др. Методика преподавания литературы. М.: Изд центр «Академия», 1999.
4. Браже Т. Г. Целостное изучение эпического произведения : пособие для учителя. М.: Просвещение, 1964.
5. Бугайко Т. Ф., Бугайко Ф. Ф. Українська література в середній школі: курс методики. К.: Рад. школа, 1962. 391 с.
6. Булаховська Ю. Л. Слов'янські літератури (польська, чеська, сербська, болгарська) у шкільному курсі всесвітньої літератури: матеріали до уроків у 9-11 класах. К.: Навчальні посібники, 1997. 92 с.
7. Вивчення зарубіжної літератури у 5–6 класах : метод. посібник для вчителів. К.: Вежа, 1997.
8. Волошина Н. Й. Уроки позакласного читання у старших класах. К.: Рад. школа, 1988.
9. Выготский Л. С. Психология искусства. М.: Искусство, 1986. 573 с.
10. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури. К.: Либідь, 2001. 488 с.
11. Голубков В. В. Методика преподавания литературы. М.: Государственное учебно-педагогическое издание МП РСФСР, 1962. 495 с.
12. Джурицкий А. Н. Зарубежная школа: Современное состояние и тенденции развития. М.: Владос, 1993. 95 с.
13. Дробот В. Н. Изучение биографии писателя в школе : пособие для учителя. К.: Рад. школа, 1988.
14. Зепалова Т. С. Уроки литературы и театр : пособие для учителей. М.: Просвещение, 1982.
15. Ильин Е. Н. Герой нашего урока. М.: Педагогика, 1991. 118 с.
16. Ильин Е. Н. Рождение урока. М.: Педагогика, 1986. 176 с.

Модуль 3. Особливості аналізу творів різних родів і жанрів

Практичне заняття № 5

Тема: Принципи та шляхи аналізу художнього твору в школі

I. Теоретичні питання

1. Загальнопедагогічні й науково-літературознавчі принципи та їх застосування в процесі аналізу художнього тексту із зарубіжної літератури.
2. Проблема шляхів аналізу художнього твору в методиці викладання зарубіжної літератури.
3. Цілісний аналіз художнього твору. Методика його проведення.
4. Пообразний шлях аналізу художнього твору в школі.
5. Проблемно-тематичний шлях аналізу в шкільному курсі зарубіжної літератури.
6. Елементи літературознавчого аналізу тексту та його місце в шкільній практиці.

II. Практичні завдання

1. Опрацюйте статті Б. Б. Шалагінова «Науковий та шкільний аналізи художнього тексту» [Шалагінов Б. Б. Науковий та шкільний аналізи художнього тексту. Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 2004. № 6. С. 6 – 9] та К. П. Бабенко «Взаємозв'язок видів та шляхів художнього аналізу в шкільній практиці» [Бабенко К. П. Взаємозв'язок видів та шляхів художнього аналізу в шкільній практиці. Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 2004. № 6. С. 14 – 16].
2. Проведіть захист реферату на тему: «Робота над текстом художнього твору із зарубіжної літератури».
3. На думку О. Ніколенка, крім загальновідомих принципів аналізу твору в єдності його змісту й форми, науковості, історизму, вивчення красного письменства має спиратися також на важливі загальномистецькі закони, а саме:
 - безпосередність у сприйнятті літературного твору, який має бути повністю прочитаний або прослуханий;
 - безперервність у сприйнятті художнього твору;
 - правильне співвідношення читання й аналізу;

- поєднання загальноприйнятих оцінок художнього твору з особистими;
 - критичний підхід до художнього рівня літературного твору;
 - єдність змісту твору та особи його автора. [Ніколенко О. М. Проблеми аналізу художнього твору на уроках зарубіжної літератури. Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 2003. № 3. С. 31 – 34]. Висловіть своє ставлення до цієї проблеми.
4. У методиці викладання зарубіжної літератури називають кілька шляхів шкільного аналізу художнього твору: цілісний (під час повторного читання проводиться послідовний аналіз найважливіших епізодів тексту); композиційний (текст аналізується через дослідження його композиційних складових – сюжету та позасюжетних елементів); пообразний (учні зосереджуються на розгляді образів-персонажів, у вчинках і поведінці яких простежують ідейний зміст творів); проблемно-тематичний (визначаються тематика та проблематика твору й досліджується художнє висвітлення теми та розв'язання порушених проблем); структурно-стильовий (вір аналізується через призму індивідуального стилю митця слова, кожна особливість якого знаходиться в конкретному тексті й тлумачиться в ідейно-художньому сенсі).
 5. Дайте власну оцінку цій класифікації, визначивши її домінанту і довівши актуальність (чи неактуальність) сьогодні.
 6. Методисти, проаналізувавши історію формування в методичній науці таких типів аналізу художнього твору, як «за автором», композиційний, проблемний, цілісний та інші, дійшли висновку про необхідність взаємозбагачення шляхів тлумачення тексту. Чим більше варіантів поєднання шляхів аналізу, на їх думку, тим різноманітнішим є вивчення твору. Чи поділяєте ви цю думку? Якщо так, то проілюструйте на прикладах.
 7. Які вимоги до шкільного прочитання художнього твору висувають методисти Є. Пасічник, Б. Степанишин, Г. Токмань? У чому особливості цих підходів? Спробуйте порівняти в узагальненій таблиці спільне та відмінне в поглядах методистів на цю проблему.

III. Креативна вправа «Методичний форум»

Змоделюйте свою наукову позицію щодо застосування

літературознавчих шляхів аналізу в шкільній практиці. Для цього проведіть методичний форум, у процесі якого обміняйтесь думками й виробіть систему поглядів щодо висунутої проблеми.

Креативна вправа «Обґрунтуй свою позицію»

Обґрунтуйте свою позицію стосовно твердження, що в одних учнів при сприйманні художніх творів переважають наочно-образні компоненти, а в інших – словесно-логічні. Чому одні відтворюють текст яскраво, а інші – не вміють відтворити найголовніше? Підготуйте дослідницький проект з означеної проблеми, використовуючи власні спостереження під час педагогічної практики.

IV. Самостійна робота

1. Дайте характеристику традиційних шляхів шкільного аналізу художнього твору із зарубіжної літератури.

2. Розкрийте, у чому, на вашу думку, полягає актуальність методичних засад, висунутих О. Ісаєвою:

- в основі аналізу художнього твору має бути його текст, а не підручник чи методичний посібник;
- розкриття умовності підтексту та інших аспектів ідейно-художнього змісту твору, зокрема – функціонального значення художніх засобів;
- мистецьке, а не вульгарно-соціологічне чи побутове трактування змісту твору;
- подолання наївно-реалістичного підходу до художнього твору;
- теорія літератури – своєрідний компас аналітичного процесу;
- зразок аналізу – в літературно-критичній класиці;
- мета аналізу – розвиток естетичних читацьких смаків учнів;
- аналіз не повинен бути ілюстрацією до готових тверджень. Щоб думка йшла від змісту твору до висновків, а не навпаки;
- варіантність аналізу (одноманітність в аналізі твору вбиває

цікавинку, живу творчість) [Ісаєва О. О. Концептуальні основи художнього тексту в школі. Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 2004. № 6. С. 2 – 5].

3. Розгляньте узагальнену схему одного з традиційних для вчителя – послідовного аналізу прозового твору, запропоновану А. Ситченком. Висловіть своє ставлення до схеми, обґрунтуйте доцільність її використання в школі.

- 1) Визначити своє ставлення до прочитаного. Мотивація навчання.
- 2) Переказати або прочитати важливі епізоди з тексту.
- 3) Скласти план уривка, найважливішого, на вашу думку, для розкриття провідної ідеї. Дібрати назву до нього.
- 4) Визначити основні (ключові) частини твору, дібрати до них заголовки.
- 5) Підготуватися до переказу прочитаного за складеним планом.
- 6) У кожній частині твору виокремити образи, визначити головні з них.
- 7) Висловити свої думки й почуття, викликані цими образами.
- 8) Дійти висновку, до якого підводить автор певним порядком (системою) подій у творі. (Причинно-наслідкові зв'язки між подіями).
- 9) Назвати твори на подібну тему.

4. Аналізувати чи інтерпретувати художній текст у школі? Ваша думка.

5. Чим зумовлений вибір того чи того шляху аналізу в різних класах?

6. Чи погоджуєтесь ви з думкою методистів про те, що шкільний аналіз включає в себе елементи літературознавчого, лінгвістичного та мистецтвознавчого тлумачення тексту?

7. Яке місце в сучасній методиці та в шкільній практиці відводиться компаративному аналізу художнього тексту?

V. Питання для самоконтролю

1. Які принципи аналізу літературного твору є найактуальнішими?
2. Назвіть найбільш поширені шляхи аналізу художнього твору, що застосовуються в сучасній школі.
3. У чому суть цілісного шляху аналізу?
4. У чому полягає проблемно-тематичний шлях аналізу?
5. Розкрийте методику пообразного аналізу.
6. Які літературознавчі шляхи аналізу ви знаєте і можете застосувати на уроках зарубіжної літератури?

VI. Література

1. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. Львів, 1996. 634 с.
2. Булаховська Ю. Л. Слов'янські літератури (польська, чеська, сербська, болгарська) у шкільному курсі всесвітньої літератури : матеріали до уроків у 9–11 класах. К., 1997. 92 с.
3. Концепція педагогічної освіти. Київ, 1998. 20 с.

4. Методичні рекомендації по розробці освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів, спеціалістів і магістрів. Київ: МО України, 1998. 14 с.
5. Мірошніченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : підручник для студентів-філологів. К., 2000. 240 с.
6. Програми середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання: Зарубіжна література. 5–11 класи. К., 1995. 63 с.
7. Скуратівський В. Л. Етюди з світової літератури : матеріали до уроків у старших класах в курсі «Зарубіжна література». К., 1995. 70 с.
8. Тураев С. В., Чавчанидзе Д. Л. Изучение зарубежной литературы в школе : пособие для учителей (8–10 кл.). М.: Просвещение, 1982. 160 с.
9. Цимбалюк В. Учнівський твір у середній школі. К.: Освіта, 1997. 40 с.
10. Цільова комплексна програма «Вчитель». Інформаційний збірник Міністерства освіти України. К., 1997. № 24. С. 11 – 25.
11. Чирков А. С. Изучение современной зарубежной литературы в 10 классе. К.: Рад. школа, 1982. 183 с.
12. Штейнбук Ф. М. Методика викладання зарубіжної літератури у школі : навчальний посібник. К.: Кондор, 2007. 316 с

Практичне заняття № 6

Тема: Шкільний аналіз ліричних творів

I. Теоретичні питання

1. Своєрідність лірики як роду літератури та її місце в шкільній програмі.
2. Специфіка аналізу лірики в школі та особливості її сприймання учнями різного віку.
3. Етапи роботи з ліричним твором.
4. Особливості віршування (строфіка, метрика, фоніка).

II. Практичні завдання

1. В. Маранцман пропонує такі етапи роботи над ліричним твором:
 - підготувати клас до слухання ліричного твору емоційно та інтелектуально. Створити «установку» на сприйняття ліричних творів взагалі й конкретної поезії зокрема (розповісти про історію написання вірша, звернути увагу на стан природи, поділитися особистим досвідом, пов'язаним з мотивом твору, спонукати школярів до власних спогадів чи мрій тощо);
 - забезпечити сприятливий для сприйняття лірики емоційний фон;
 - подбати про особистісний вимір сприйняття учнями ліричних творів;
 - уміти самому виразно читати вірші так, щоб не зруйнувати перше враження «алгеброю» аналітичних прийомів, і знайти такі шляхи розгляду ліричного твору, аби вони мали прихований та опосередкований характер.

Змодельуйте своє бачення етапів роботи над ліричним твором.

2. Чи погоджуєтесь ви, що вірш, який звучить, і вірш, який читається про себе, сприймається учнями по-різному. Підтвердіть свою думку конкретними прикладами.
3. На прикладі будь-якого ліричного твору розкрийте методіку вироблення в школярів навичок та вмінь визначати розмір вірша.
4. Порівняйте та прокоментуйте схеми аналізу ліричних творів, запропоновані Г. Токмань і В. Пахаренком. Зробіть аналіз однієї з поезій П. Верлена, що вивчаються в 11 класі («Тривога», «Поетичне мистецтво», «Мій звичайний сон», «Вже пройшла зима»), за запропонованими схемами (на вибір). Чи в кожному вірші потрібно розкривати все назване в планах?

Орієнтовний план аналізу ліричного твору (за Г. Токмань)

1. Історія написання.
2. Історична основа (якщо є).
3. Літературний рід, жанр, жанровий різновид.
4. Безпосередній текстуальний аналіз, який передбачає читання всього тексту із зупинками. Зупиняємось там, де вважаємо за потрібне. Прочитаний уривок тлумачимо, пояснюючи образи з погляду їхнього семантичного наповнення і мовного вираження. Висвітлюємо у вільно вибраному порядку своє розуміння таких явищ, як:
 - художній образ (ліричний герой, образ-пейзаж та інші);

- почуття і думки в їх перебігу;
- виражальні засоби мови на 4-х рівнях:
 - а) тропи (епітет, порівняння, метафора, метонімія, синекдоха, гіпербола, алегорія, символ, іронія, сарказм);
 - б) стилістичні фігури (повтор, анафора, поетичне кільце, антитеза, паралелізм, градація, риторичні фігури);
 - в) засоби звукопису (алітерація, асонанс, звуконаслідування);
 - г) лексичні засоби (синоніми, антоніми, застарілі слова, неологізми, діалектизми).

5. Особливості віршування (строфіка, метрика, фоніка).

Схема аналізу ліричного твору (за В. Пахаренко)

1. Короткі відомості про автора (передовсім ті, що допомагають краще зрозуміти специфіку твору).
2. Історія написання й видання твору (в разі потреби).
3. Жанр твору (громадянська, інтимна, релігійна лірика тощо).
4. Провідний мотив поезії, її зв'язок з іншими творами в усій творчості митця.
5. Композиція твору (варто пам'ятати, що в ліричному творі сюжету в класичному розумінні немає, натомість увага зосереджується на певному почутті; виділяються такі композиційні етапи розгортання почуття: а) вихідний момент – поштовх до появи почуття; б) розвиток почуття; в) кульмінація (можлива); г) резюме, або авторський висновок).
6. Ключові образи твору (звернімо увагу, що найчастіше визначальним у ліриці є образ ліричного героя – це умовна дійова особа, думки й почуття якої розкриваються в ліричному творі).
7. Мовні засоби, що сприяють емоційному наснаженню твору (йдеться про лексику, тропи, фігури, фоніку).
8. Версифікації (рими, спосіб римування, віршовий розмір, вид строфі), її роль у розкритті провідного мотиву.
9. Підсумок (почуття й роздуми, викликані твором).

III. Креативна вправа «Підберу музику»

Підберіть музичні ілюстрації до ліричного твору чи його окремих епізодів. Найоптимальнішим є підбір мелодії до невеликої за обсягом поезії, наприклад, «Чекай мене і я повернусь» К. Симонов.

Запропонуйте ліричну поезію, яка була б співзвучною творінню композитора, наприклад, фрагментам «Пори року» А. Вівальді або П. Чайковського.

IV. Самостійна робота

1. Сплануйте етапи розгляду одного з обраних вами віршів, що вивчаються за шкільною програмою.

2. Які методи й прийоми можна використати для аналізу поезій Роберта Бернса «Моє серце в верховині», «Нехай і холод, і вітри», «Ревуть вітри суворі» в 6 класі.

3. Розробіть систему літературних ігор, що можуть застосуватися при вивченні ліричного твору.

4. Підготуйте систему запитань для бесіди над твором В. Гете «Нічна пісня подорожнього» у 5 класі.

5. За тематикою ліричні вірші, що вивчаються в школі, поділяються на:

6. За структурою і способом організації матеріалу лірику поділяють на:

7. Чи є різниця в характері аналізу ліричного твору в 5–8 класах і в 9–12? Чим вона викликана й у чому проявляється?

V. Питання для самоконтролю

1. У чому полягає своєрідність лірики як роду літератури?
2. Які жанри та жанрові різновиди ліричних творів учні вивчають у школі?
3. Які методи та прийоми вивчення ліричних творів склалися в методиці викладання зарубіжної літератури?
4. Які етапи вивчення ліричного твору виможете назвати?
5. У чому полягає підготовка класу до сприймання поезії?
6. З якими проблемами пов'язане вивчення ліричних творів у школі?
7. Які специфічні риси має лірика як літературний рід?

VI. Література

1. Андронік А. В. Світова новела від античності до ХХ століття. Методичні розробки уроків для 6–11 класів. К.: Бібліотека тижневика «Зарубіжна література», 1997. 64 с.
2. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.. Центр гум. досл. ЛДУ ім. І. Франка. Наук. Т-во ім. Шевченка. Львів, 1996. 634 с.
3. Булаховська Ю. Л. Слов'янські літератури (польська, чеська, сербська, болгарська) у шкільному курсі всесвітньої літератури: матеріали до уроків у 9–11 класах. К., 1997. 92 с.
4. Галузинський Й. М., Євтух М. Б. Педагогіка: теорія та історія. К., 1995. 237 с.
5. Зарубіжна література. Хрестоматія: навч. посібник для 9–11 кл. загальноосвітньої школи. К., 1992. 639 с.
6. Концепція педагогічної освіти. Київ, 1998. 20 с.
7. Методичні рекомендації по розробці освітньо-професійних програм

підготовки бакалаврів, спеціалістів і магістрів. Київ: МО України, 1998. 14 с.

8. Мірошніченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : підручник для студентів-філологів. К., 2000. 240 с.
9. Програми середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання: Зарубіжна література. 5–11 класи. К., 1995. 63 с.
10. Скуратівський В. Л. Етюди з світової літератури : матеріали до уроків у старших класах в курсі «Зарубіжна література». К., 1995. 70 с.
11. Цільова комплексна програма «Вчитель». Інформаційний збірник Міністерства освіти України. К., 1997. № 24. С. 11 – 25.

Практичне заняття № 7

Тема: Вивчення епічних творів у школі.

I. Теоретичні питання

1. Жанрова специфіка епічних творів та їх місце в шкільній програмі.
2. Особливості аналізу епічних творів у середніх і старших класах.
3. Види (прийоми) роботи над епічним твором із зарубіжної літератури

II. Практичні завдання

1. Висловіть своє ставлення до запропонованого Є. Ільїним нетрадиційного підходу до прочитання епічного твору:
 - деталь – від неї йти до цілого;
 - другорядні персонажі іноді відкривають глибину задуму, допомагають побачити головних героїв на весь зріст;
 - прийом: хороший учень той, котрий виправить учителя;
 - влучний рядок з тексту давати як завдання учням для розкриття думки;
 - мистецьке читання і коментування лише найяскравіших сцен та епізодів; не варто прагнути охопити все;
 - додому питання одне, а не декілька дрібних: переходити від уроку до домашнього завдання через художній текст;
 - не треба художню книжку перетворювати на наукову: спрощуймо, а не ускладнюймо шлях до неї;

- не «розбирати» героїв, а спілкуватися з ними;
 - ставлю завдання: написати передмову до книжки;
 - на уроці літератури гра – це пошук художніх деталей, без котрих не працює механізм твору – слів, прийомів, питань. Потрібна історія, яка «розкручується»;
 - треба не тільки ставити питання учням, найважливіше – викликати в них питання до письменника;
 - вступ до вивчення твору – через обкладинку книжки, її оформлення;
 - зіставлення літературних героїв – важливий прийом роботи з епічним твором;
 - через перевантаження сумлінний учень гине, а ледачий зовсім перестає вчитися.
2. Обґрунтуйте актуальність думки, висловленої Г. Токмань про те, що робота з епічним твором повинна проводитися у двох аспектах – докладний аналіз фрагмента й широке узагальнення ідейно-художнього багатства всього твору. Обов'язковою умовою сучасного прочитання епічного твору є подання його в контексті епохи – історичному та естетичному.
3. Прокоментуйте схему аналізу епічного твору, запропоновану Г. Токмань. Зробіть аналіз роману Гарсія Маркеса «Сто років самотності».

Орієнтовна структура аналізу епічного твору (за Г. Токмань)

- 1) Історія написання твору.
- 2) Історична основа.
- 3) Рід, жанр, жанровий різновид.
- 4) Тематика і проблематика.
- 5) Композиція:
 - а) зовнішня композиція;
 - б) сюжет – конфлікт у його основі (соціальний, психологічний, політичний, морально-етичний, побутовий), художня послідовність компонентів (експозиція, зав'язка, розвиток дії, кульмінація, розв'язка);
 - в) позасюжетні елементи та їхня художня роль (заголовок, присвята, епіграф, авторські відступи, цитати, вставні епізоди, пролог, епілог, опис – портрет, інтер'єр, пейзаж);

г) персонажі (головні, другорядні, епізодичні; групування навколо конфлікту).

б) Характеристика дійових осіб.

7) Ідейний зміст твору, емоційні оцінки автора.

8) Мовностильові особливості.

4. Г. Ключек рекомендує ширше вводити в практику ще один шлях аналізу – повільне читання. Є багато підстав вважати, що цей шлях заслуговує на дуже важливе місце в шкільній практиці. Виберіть два епізоди з епічного твору, проаналізуйте їх за метою повільного читання й поясніть на цих прикладах суть методу.

Креативна вправа «Складання кіносценарію»

У процесі вивчення художніх творів практикують і такий вид роботи, як складання кіносценарію, що допомагає проникнути в художній текст, сприяє розвитку в учнів відтворювальної уяви. Запропонуйте свій варіант кіносценарію до твору Антуана де Сент-Екзюпері «Маленький принц». Для цього потрібно логічно виділити послідовність певних картин, дати заголовки кожній картині, детально її описати, подумати над звучанням фільму, зробити перелік героїв, визначитись із назвою.

IV. Самостійна робота

1. Розробіть тестові завдання до вивчення «Старий і море» Е. Гемінґвея.

2. Розробіть систему індивідуальних завдань до уроку вивчення епічного твору одного з обраних вами письменників.

3. Під час вивчення епічного твору в старшій школі вчитель повинен враховувати специфічні риси цього літературного роду. Які саме?

4. Що на думку методистів і вчителів, є типовими недоліками в шкільному аналізі епічного твору?

5. З якими видами мистецтва можна пов'язати вивчення епічного твору в школі?

V. Питання для самоконтролю

1. Чому потрібно враховувати жанрову природу твору під час його вивчення в школі?
2. Як можна спонукати учнів прочитати великий за обсягом епічний твір?
3. Які жанри епосу вивчаються в основній і старшій школі?
4. Які методичні засади аналізу епічного твору виділяє Б. Степанишин?
5. Які види (прийоми) роботи над епічним твором вам відомі?
6. Які шляхи аналізу епічних творів найчастіше використовуються в шкільній практиці?

VI. Література

1. Беленький Г. И., Снежневская М. А. Изучение теории литературы в средней школе. М.: Просвещение, 1983.
2. Богдан Л. С. Зарубіжна література. Розгорнуте календарне планування уроків за програмою 2001 року. 10 клас. Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2003. 160 с.
3. Богданова О. Ю. и др. Методика преподавания литературы. М.: Изд центр «Академия», 1999.
4. Браже Т. Г. Целостное изучение эпического произведения : пособие для учителя. М.: Просвещение, 1964.
5. Бугайко Т. Ф., Бугайко Ф. Ф. Українська література в середній школі: курс методики. К.: Рад. школа, 1962. 391 с.
6. Булаховська Ю. Л. Слов'янські літератори (польська, чеська, сербська, болгарська) у шкільному курсі всевітньої літератури : матеріали до уроків у 9-11 класах. К.: Навчальні посібники, 1997. 92 с.
7. Вахрушев В. С. Уроки мировой литературы в школе: 5–11 кл.: книга для учителя. М.: Просвещение, 1995. 228 с.
8. Вивчення зарубіжної літератури у 5–6 класах : метод. посібник для вчителів. К.: Вежа, 1997.
9. Волошина Н. Й. Уроки позакласного читання у старших класах. К.: Рад. школа, 1988.
10. Выготский Л. С. Психология искусства. М.: Искусство, 1986. 573 с.
11. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури. К.: Либідь, 2001. 488 с.
12. Голубков В. В. Методика преподавания литературы. М.: Государственное учебно-педагогическое издание МП РСФСР, 1962. 495 с.
13. Джуринский А. Н. Зарубежная школа: Современное состояние и тенденции развития. М.: Владос, 1993. 95 с.
14. Дробот В. Н. Изучение биографии писателя в школе : пособие для учителя. К.: Рад. школа, 1988.
15. Зепалова Т. С. Уроки литературы и театр : пособие для учителей. М.: Просвещение, 1982.
16. Ильин Е. Н. Герой нашего урока. М.: Педагогика, 1991. 118 с.
17. Ильин Е. Н. Рождение урока. М.: Педагогика, 1986. 176 с.

Практичне заняття № 8

Тема: Особливості вивчення драматичних творів.

I. Теоретичні питання

1. Особливості драми як літературного роду та їх місце в шкільній програмі.
2. Жанрова специфіка драматичних творів та особливості їх сприймання учнями.
3. Методика аналізу драматичного твору.
4. Зв'язок драматичного твору з театральним мистецтвом.

II. Практичні завдання

1. Змодельуйте проєкт уроку-рольової гри за одним із драматичних творів і проведіть його в аудиторії.
2. Підготуйте нарис про життєвий і творчий шлях драматурга, доля якого вас схвилювала, змусила задуматися над життям.
3. Як ви ставитесь до сучасних переробок класичних творів, зокрема фільму-спектаклю за драмою-пересторогою Бертольда Брехта «Матінка Кураж та її діти»? Чи наближують вони класику, на вашу думку, до школярів третього тисячоліття?
4. Проаналізуйте п'єсу Б. Шоу «Пігмаліон» і дайте відповідь на запитання: чи хотіли б ви прочитати цей твір учням сьогодні? Що сказали б сучасному молодому поколінню? Чи співвідносяться ваші думки з надзавданням автора?
5. Проаналізуйте чинну програму з погляду відповідності дібраних драматичних творів віковим особливостям учнів. Зіставте з попередніми програмами. Поясніть, у чому ви вбачаєте розбіжності в підходах до вибору творів драматичного роду.
6. Підготуйте виступ на тему «Проблеми вивчення драматичного твору в школі».

III. Креативна вправа

Зробіть коментар до п'єси «Чекаючи на Годо» Семюеля Беккета. Збагніть думки й почуття героїв, їхню поведінку в русі. Опишіть, якими ви уявляєте героїв, розкрийте особливості їхньої мови і з'ясуйте, як у

ній відбито характер. Продумайте, якими повинні бути декорації до першої дії.

IV. Самостійна робота

1. Дослідіть сценічну історію однієї із зарубіжних п'єс та змоделюйте її виклад на уроці.

2. Зважаючи на різні шляхи аналізу, А. Ситченко пропонує кілька варіантів опрацювання драматичних творів. Розгляньте їх, порівняйте й дайте власну інтерпретацію проблеми.

Шляхи аналізу драматичного твору

Подієвий	Пообразний	Проблемно-тематичний
1. Первинне враження від прочитаного. 2. Вибрані картини (дії, яви твору). 3. Переказ прочитаного. 4. Причинно-наслідкові зв'язки між подіями. 5. Конфлікт твору. Головні дійові особи. 6. Майстерність автора. Ознаки драматичного твору. Роль монологів, діалогів, реплік, ремарок. 7. Зв'язок з іншими художніми творами. 8. Загальне враження	1. Первинне враження від прочитаного. 2. Головні дійові особи. Роль монологів, діалогів, реплік, ремарок. 3. Конфлікт і проблематика твору. 4. Причинно-наслідкові зв'язки між подіями. Художня майстерність автора. Роль ремарок. 5. Ознаки драматичного твору.	1. Первинне враження від прочитаного. 2. Конфлікт твору. Причинно-наслідкові зв'язки між подіями. 3. Головні дійові особи. Роль монологів, діалогів. 4. Художня майстерність автора. Роль реплік, ремарок. 5. Ознаки драматичного твору. Зв'язок з іншими

від твору, його сценічна доля.	Зв'язок з іншими художніми творами. б. Загальне враження від твору, його сценічна доля.	художніми творами. б. Загальне враження від твору, його сценічна доля.
--------------------------------	--	---

3. Складіть самостійно систему завдань для учнів дл однієї з програмових п'єс.

4. Які б декорації ви підібрали б до першої дії п'єси М. Островського «Гроза»?

5. З якою метою методисти пропонують під час вивчення драматичного твору використовувати такий прийом, як демонстрація ілюстрацій, фрагментів з кінофільмів, діафільмів?

V. Питання для самоконтролю

1. У чому полягає жанрова специфіка драматичних творів?
2. Що спільне й відмінне в аналізі епічного й драматичного твору?

3. Які жанри епосу вивчаються в основній і старшій школі?
4. Які три особливості драми як літературного роду виділяють Т. Ф. і Ф. Ф. Бугайки?
5. Назвіть загальні етапи вивчення драматичного твору в школі. Які два види мистецтва поєднує в собі драма? Чи впливає це поєднання на сприймання учнями драматичних творів?
6. Назвіть прийоми роботи над драматичним твором?
7. Чи представлений у шкільній програмі жанр трагікомедії? Якщо так, то в яких класах?

VI. Література

1. Андронік А. В. Світова новела від античності до ХХ століття. Методичні розробки уроків для 6–11 класів. К.: Бібліотека тижневика «Зарубіжна література», 1997. 64 с.
2. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.. Центр гум. досл. ЛДУ ім. І. Франка. Наук. Т-во ім. Шевченка. Львів, 1996. 634 с.
3. Булаховська Ю. Л. Слов'янські літератури (польська, чеська, сербська, болгарська) у шкільному курсі всесвітньої літератури : матеріали до уроків у 9–11 класах. К., 1997. 92 с.
4. Галузинський Й. М., Євтух М. Б. Педагогіка: теорія та історія. К., 1995. 237 с.
5. Зарубіжна література. Хрестоматія : навч. посібник для 9–11 кл. загальноосвітньої школи. К., 1992. 639 с.
6. Концепція педагогічної освіти. Київ, 1998. 20 с.
7. Методичні рекомендації по розробці освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів, спеціалістів і магістрів. Київ: МО України, 1998. 14 с.
8. Мірошніченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : підручник для студентів-філологів. К., 2000. 240 с.
9. Програми середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання: Зарубіжна література. 5–11 класи. К., 1995. 63 с.
10. Скуратівський В. Л. Етюди з світової літератури : матеріали до уроків у старших класах в курсі «Зарубіжна література». К., 1995. 70 с.
11. Цільова комплексна програма «Вчитель». Інформаційний збірник Міністерства освіти України. К., 1997. № 24. С. 11 – 25.

**Модуль 4. Методика розвитку усного й писемного мовлення учнів.
Позакласна та позашкільна робота з зарубіжної літератури в
сучасній школі**

Практичне заняття № 9

Тема: Вивчення біографії та індивідуального стилю письменника.

I. Теоретичні питання

1. Джерела й принципи вивчення життєпису письменника.
2. Форми й методи викладу біографії майстра слова.
3. Особливості вивчення життєпису письменника в основній та старшій школі.
4. Вивчення індивідуального стилю.

II. Практичні завдання

1. Підготуйте рольову гру «В гостях у нас – письменник».
2. Упровадження системи незалежного оцінювання навчальних досягнень учнів зарубіжної літератури спричиняє необхідність використання на уроках тестових завдань різної форми і ступеня складності. Розробіть тестові завдання з вибором однієї правильної відповіді до вивчення біографії улюбленого вашого письменника.
3. Г. Ключек пропонує вивчати окремі сторінки біографії у процесі вивчення його творчості. Чи бачите ви інші шляхи вивчення життєпису письменника в школі?
4. Б. Степанишин радить кожний урок вивчення біографії розпочинати по-іншому, з вигадкою, інтригуючи, викликаючи інтерес до постаті, про яку йтиметься розповідь. Наведіть кілька прикладів.

III. Креативна вправа

Організуйте й проведіть літературний диспут на тему: «В. Шекспір став явищем більшим за його власний доробок».

Підготуйте цілісну розповідь про письменника, висловлюючи власні враження, роздуми, змальовуючи уявні картини. З'ясуйте, в чому значення В. Шекспіра для англійської літератури.

IV. Самостійна робота

1. Сформулюйте мету уроку вивчення життєпису Райнер Марія Рільке в 11 класі.

2. Які інноваційні технології ви зможете застосувати під час вивчення біографії письменника в старших класах? Наведіть конкретні приклади.

3. Одним з основних методів викладання біографії є слово вчителя. Доведіть істинність чи хибність цього твердження.

4. Складіть систему запитань до вивчення біографії одного з обраних вами письменників.

5. Розробіть завдання і запитання для учнів, які спонукали б їх до зацікавлення життєписом письменника, викликали б бажання на глибокому особистісному рівні зрозуміти його постать.

6. Підберіть матеріал для літературної гри «Упізнай письменника за стилем».

V. Питання для самоконтролю

1. Які джерела вивчення біографії письменника є, на вашу думку, найбільш достовірними й переконливими?
2. Які завдання можуть виконувати учні під час вивчення життєпису письменника?
3. Які методи і прийоми можна застосувати, подаючи біографію?
4. Яке значення в розкритті біографії посідають твори історико-біографічного характеру?
5. У чому полягає шкільне тлумачення індивідуального стилю письменника?

VI. Література

1. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. Львів, 1996. 634 с.
2. Булаховська Ю. Л. Слов'янські літератури (польська, чеська, сербська, болгарська) у шкільному курсі всесвітньої літератури : матеріали до уроків у 9–11 класах. К., 1997. 92 с.
3. Концепція педагогічної освіти. Київ, 1998. 20 с.
4. Методичні рекомендації по розробці освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів, спеціалістів і магістрів. Київ: МО України, 1998. 14 с.
5. Мірошніченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : підручник для студентів-філологів. К., 2000. 240 с.

6. Програми середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання: Зарубіжна література. 5–11 класи. К., 1995. 63 с.
7. Скуратівський В. Л. Етюди з світової літератури : матеріали до уроків у старших класах в курсі «Зарубіжна література». К., 1995. 70 с.
8. Тураев С. В., Чавчанидзе Д. Л. Изучение зарубежной литературы в школе : пособие для учителей (8–10 кл.). М.: Просвещение, 1982. 160 с.
9. Цимбалюк В. Учнівський твір у середній школі. К.: Освіта, 1997. 40 с.
10. Цільова комплексна програма «Вчитель». Інформаційний збірник Міністерства освіти України. К. 1997. № 24. С. 11 – 25.
11. Чирков А. С. Изучение современной зарубежной литературы в 10 классе. К.: Рад. школа, 1982. 183 с.
12. Штейнбук Ф. М. Методика викладання зарубіжної літератури у школі : навчальний посібник. К.: Кондор, 2007. 316 с

Практичне заняття № 10

Тема: Письмові роботи із зарубіжної літератури та методика їх проведення.

I. Теоретичні питання

1. Місце письмових робіт у загальній системі вивчення зарубіжної літератури та їх класифікація.
2. Види письмових робіт в основній школі.
3. Система письмових робіт у старшій школі.
4. Основні вимоги до учнівського твору та підготовка до його написання. Класифікація мовних помилок.

II. Практичні завдання

1. Запропонуйте тематику письмових робіт для учнів старшої ланки конкретного класу, при цьому врахуйте обсяг наукової інформації, одержаний учнями, ступінь її осмислення, долю самостійності в

розумінні твору, якість навичок аналізу художнього тексту, рівень теоретико-літературної грамотності, читацьку обізнаність.

2. Опрацюйте класифікацію мовних помилок. Розкрийте, у чому, на вашу думку, доцільність її застосування?
3. Підтримайте або спростуйте думку щодо доцільності застосування пам'ятки, запропонованої О. Довгою, для аналізу творчих робіт.

План рецензії учнівського твору

- 1) Відомості про твір (прізвище, ім'я учня, тема твору, кількість сторінок, коли написаний).
 - 2) Наявність плану, відповідність його меті.
 - 3) Логічна послідовність плану. Чи немає пунктів, що повторюють тему або змістовно ширші за неї?
 - 4) Відповідність між викладом і планом.
 - 5) Як розкривається тема твору?
 - 6) Логічність викладу.
 - 7) Пропорційність частин твору.
 - 8) Доцільність використання ілюстративного матеріалу та вжитих у творі цитат.
 - 9) Чи немає у творі фактичних помилок і хибних думок?
 - 10) Грамотність твору. Як виправити невдало побудовані речення, якщо вони є?
 - 11) Оформлення роботи.
 - 12) Загальна оцінка твору.
4. Схарактеризуйте підходи до класифікації шкільних творів із зарубіжної літератури, що існують у методичній науці. У чому їхня практична цінність?
 5. Сьогодні у методиці ведуться дискусії навколо проблем щодо написання учнівських творів та вимог до них. У чому їхня практична цінність?
 6. Чи підтримуєте ви думку про те, що твір учня – це найскладніший вид його діяльності з літератури? Наведіть свої аргументи.
 7. Г. Токмань, підтримуючи теорію В. Цимбалюка щодо класифікації письмових робіт за стилем, вважає, що стиль мовлення – це основа будь-якої роботи зі словом. Чи погоджуєтесь ви з такою думкою?

III. Креативна вправа

Напишіть лист Францу Ка́фці, у якому поділіться враженнями про твір «Перевтілення». Чи запропонували б ви його для вивчення в школі? У якому класі та з якою метою? Чи, можливо, інші твори, наприклад «Шкільний вчитель», «Дослідження одного собаки»?

IV. Самостійна робота

1. Висловіть свою позицію до проблеми планування учнівського твору. Чи завжди потрібен план роботи? Хто і коли його повинен складати?

2. Запропонуйте теми творів до кількох монографічних тем, що вивчаються у старших класах.

3. Систему учнівських творів Б. Степанишин поділяє на чотири види. Які саме?

4. Американські педагоги розробили технологію «вільне письмо», головним жанром якого є учнівське есе. Чи доцільно застосовувати цю ідею зарубіжних науковців на уроках зарубіжної літератури?

5. Продовжіть речення.

До робіт логічного характеру в основній школі належать такі види письмових робіт:

До робіт творчого характеру в основній школі відносять:

Основними вимогами до написання учнівських творів є:

V. Питання для самоконтролю

1. Яку роль у процесі розвитку мовлення відіграють художні твори?
2. Як спонукати учнів до висловлення власних думок і почуттів про прочитаний твір?
3. Чому існують різні класифікації учнівських творів?
4. Які види письмових робіт застосовуються в основній та старшій школі?
5. Як, на вашу думку, можна вдосконалити методику написання учнівського твору?
6. Назвіть основні вимоги до учнівського твору.
7. Які навички поетапної роботи над твором потрібно виробляти в школярів?
8. Чия класифікація письмових робіт із зарубіжної літератури є для вас найприйнятнішою?

VI. Література

1. Богдан Л. С. Зарубіжна література. Розгорнуте календарне планування уроків за програмою 2001 року. 10 клас. Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2003. 160 с.
2. Богданова О. Ю. и др. Методика преподавания литературы. М.: Изд центр «Академия», 1999.
3. Браже Т. Г. Целостное изучение эпического произведения : пособие для учителя. М.: Просвещение, 1964.
4. Бугайко Т. Ф., Бугайко Ф. Ф. Українська література в середній школі: курс методики. К.: Рад. школа, 1962. 391 с.
5. Булаховська Ю. Л. Слов'янські літератури (польська, чеська, сербська, болгарська) у шкільному курсі всевітньої літератури : матеріали до уроків у 9-11 класах. К.: Навчальні посібники, 1997. 92 с.
6. Вахрушев В. С. Уроки мировой литературы в школе: 5–11 кл.: книга для учителя. М.: Просвещение, 1995. 228 с.
7. Вивчення зарубіжної літератури у 5–6 класах : метод. посібник для вчителів. К.: Вежа, 1997.
8. Волошина Н. Й. Уроки позакласного читання у старших класах. К.: Рад. школа, 1988.
9. Выготский Л. С. Психология искусства. М.: Искусство, 1986. 573 с.
10. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури. К.: Либідь, 2001. 488 с.
11. Голубков В. В. Методика преподавания литературы. М.: Государственное учебно-педагогическое издание МП РСФСР, 1962. 495 с.
12. Джуринский А. Н. Зарубежная школа: Современное состояние и тенденции развития. М.: Владос, 1993. 95 с.
13. Дробот В. Н. Изучение биографии писателя в школе : пособие для учителя. К.: Рад. школа, 1988.
14. Зепалова Т. С. Уроки литературы и театр : пособие для учителей. М.: Просвещение, 1982.
15. Ильин Е. Н. Герой нашего урока. М.: Педагогика, 1991. 118 с.
17. Ильин Е. Н. Рождение урока. М.: Педагогика, 1986. 176 с.

Практичне заняття № 11

Тема: Методика проведення позакласних і позашкільних заходів із зарубіжної літератури в сучасній школі.

I. Теоретичні питання

1. Позакласна й позашкільна робота з зарубіжної літератури та її місце в шкільній практиці словесників.
2. Форми позакласної та позашкільної роботи з зарубіжної літератури в сучасній школі.
3. Види та призначення літературного гуртка в школі.
4. Організація шкільного літературного музею і кабінету та їх роль у літературній освіті молоді.
5. Уроки позакласного читання в школі.

II. Практичні завдання

1. Підготуйте виступ на тему: «Проблеми позакласної роботи в методичних дослідженнях».
2. Розробіть план випуску шкільної літературної газети. Назвіть передбачені розділи, види, характер матеріалів, дайте назву газеті.
3. Розробіть систему заходів до проведення тижня зарубіжної літератури в школі. Зазначте, які класи і за що будуть відповідати.
4. Поміркуйте, що б цікавого, нестандартного за формою і змістом ви запропонували б провести, організовуючи позакласну та позашкільну роботу з зарубіжної літератури?

III. Креативна вправа «Літературний кабінет»

Обґрунтуйте свої плани й дії щодо створення в школі кабінету зарубіжної літератури. Як будете залучати учнів, керівництво школи, дизайнера?

Створіть модель кабінету, враховуючи при цьому його навчальну, виховну й естетичну функції; сформулюйте назви стендів, постійних і змінних, та їхні рубрики; розпишіть вміст шаф кабінету; доберіть висловлювання письменників, які, на вашу думку, корисно запам'ятати учням.

IV. Самостійна робота

1. Складіть план літературного гуртка на перше півріччя для старшокласників.

2. Продумайте систему індивідуальної, групової і масової роботи для святкування ювілейного вечора, присвяченого творчості обраного вами письменника.

3. Сплануйте індивідуальну роботу зі старшокласником, якого ви готуватимете до участі в олімпіаді «Юний філолог».

4. Продовжіть речення.

У сучасній школі позакласна й позашкільна робота може проводитись у таких формах:

Існують такі види гуртків:

Літературні вечори бувають таких видів:

5. Як би ви урізноманітнили уроки позакласного читання, намагаючись подолати захоплення сучасної молоді комп'ютером та інтернетом?
-
-
-
-
-
-
-
-
-

V. Питання для самоконтролю

1. Які форми позакласної та позашкільної роботи з зарубіжної літератури в сучасній школі?
2. У чому полягає методика проведення літературного вечора?
3. Я ви розумієте роль шкільних літературних музеїв?
4. Розкрийте методику проведення читацької конференції.
5. З якою метою проводяться уроки позакласного читання в школі?

VI. Література

1. Андронік А. В. Світова новела від античності до XX століття. Методичні розробки уроків для 6–11 класів. К.: Бібліотека тижневика «Зарубіжна література», 1997. 64 с.
2. Антологія світової літературно-критичної думки XX ст.. Центр гум. досл. ЛДУ ім. І. Франка. Наук. Т-во ім. Шевченка. Львів, 1996. 634 с.
3. Булаховська Ю. Л. Слов'янські літератури (польська, чеська, сербська, болгарська) у шкільному курсі всесвітньої літератури :

- матеріали до уроків у 9–11 класах. К., 1997. 92 с.
4. Галузинський Й. М., Євтух М. Б. Педагогіка: теорія та історія. К., 1995. 237 с.
 5. Зарубіжна література. Хрестоматія : навч. посібник для 9–11 кл. загальноосвітньої школи. К., 1992. 639 с.
 6. Концепція педагогічної освіти. Київ, 1998. 20 с.
 7. Методичні рекомендації по розробці освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів, спеціалістів і магістрів. Київ: МО України, 1998. 14 с.
 8. Мірошніченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : підручник для студентів-філологів. К., 2000. 240 с.
 9. Програми середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання: Зарубіжна література. 5–11 класи. К., 1995. 63 с.
 10. Скуратівський В. Л. Етюди з світової літератури : матеріали до уроків у старших класах в курсі «Зарубіжна література». К., 1995. 70 с.
 11. Цільова комплексна програма «Вчитель». Інформаційний збірник Міністерства освіти України. К., 1997. № 24. С. 11 – 25.

ЛАБОРАТОРНІ ЗАНЯТТЯ

I. Лабораторне заняття-спостереження.

Спостереження за методикою проведення уроків зарубіжної літератури (відеоурок) або відвідування уроків у загальноосвітній школі з метою спостереження майбутніми вчителями за певним аспектом шкільної літературної освіти; збагачення знань про практику викладання предмета; формування вмінь оцінювати педагогічні явища (наприклад, специфіку проведення уроків вивчення творів різних літературних родів і жанрів).

Чітко визначивши мету наукового спостереження, не втручаючись у суть педагогічного процесу, студент фіксує окремі факти, на основі аналізу яких робить свої висновки. Інколи виникає необхідність провести багаторазове спостереження під час проведення декількох уроків у різних класах або перегляд декількох відеоуроків з певною

метою. Це дасть можливість зафіксувати окремі моменти навчального процесу.

Поетапний план заняття

1. Ознайомлення з методикою проведення спостереження.
2. Визначення об'єкта спостереження.
3. Проведення спостереження під час перегляду уроку зарубіжної літератури в загальноосвітній школі (або відеоуроку), (урок вивчення нового матеріалу).
4. Аналіз уроку за схемою.
5. Обговорення й узагальнення результатів спостереження.

Схема аналізу уроку зарубіжної літератури

1. Тема уроку, його навчальна, розвивальна та виховна мета (як доведена до учнів, чи зрозуміла для них, чи відповідає змісту уроку завданням всебічно, гармонійно розвиненої особистості).
2. Тип уроку і його структура. Місце уроку в загальній системі вивчення конкретної теми. Час, що відводиться на окремі види навчальної роботи.
3. Організація опитування. Характері послідовність запитань учителя. Як виправляються помилки у відповідях учнів. Активність класу, прийоми активізації уваги та уяви учнів. Оцінка відповідей учнів та її мотивування.
4. Спосіб перевірки домашніх завдань.
5. Вивчення нового матеріалу: наукова та методична чіткість (доступність) його; зв'язок викладеного матеріалу із сучасністю; відповідність методів до мети уроку, характеру матеріалу та розвитку учнів; логічність, ясність викладу, висновків і формулювань; емоційність, образність, виразність мови вчителя-словесника, активність учнів, розвиток їх самостійності; використання міжпредметних зв'язків.
6. Організація закріплення вивченого матеріалу на уроці (що саме взято для закріплення): запитання, практичні завдання, тести, розвиток мислення, уяви, пам'яті, мови.
7. Обсяг і характер домашнього завдання, відповідність змісту уроку, доступність, інструктаж до його виконання.
8. Контакт учителя з учнями. Голос, манери, тон, педагогічний такт,

III. Лабораторне заняття-апробація.

Підготовка та проведення уроків зарубіжної літератури в аудиторії перед студентами групи, їх аналіз з метою формування практичних умінь і навичок майбутніх вчителів.

Лабораторне заняття формує в студентів уміння правильно вибирати методи, прийоми та форми роботи, які б сприяли розвитку активної розумової діяльності учнів, нетрадиційно підходити до вибору літературного матеріалу, уміло застосовувати пізнавальні завдання, моделювати навчальні ситуації уроку тощо.

Поетапний план заняття

I. Підготовка до розробки конкретної моделі уроку.

1. Формулювання теми уроку, освітньої, розвивальної і виховної мети.
2. Пошук конкретних матеріалів до теми.
3. Визначення структури вибраного типу уроку.
4. Вибір методів і прийомів до всіх етапів уроку.
5. Підготовка дидактичних засобів і матеріалів.
6. Визначення форми контролю й оцінки знань, умінь і навичок.
7. Правильний розподіл часу, необхідного на всіх етапах уроку.
8. Складання плану-конспекту уроку.
9. Перевірка своєї готовності до проведення уроку.

II. Проведення уроку в аудиторії.

III. Аналіз апробованої моделі уроку за схемою (схема аналізу уроку зарубіжної літератури) з метою коригування та вдосконалення.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамович Г. Л. Введение в литературоведение. М.: Учпедгиз, 1961. Изд. 3-е. 352 с.
2. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. (Історія. Теорія.). К.: Либідь, 1998. 560 с.
3. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса : методологические основы. М.: Просвещение, 1977. 544 с.
4. Бандура О. М. Теорія літератури. К.: Рад. школа, 1969.
5. Беленький Г. И., Снежневская М.А. Изучение теории литературы в средней школе. М.: Просвещение, 1983.
6. Богдан Л. С. Зарубіжна література. Розгорнуте календарне планування уроків за програмою 2001 року. 10 клас. Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2003. 160 с.
7. Богданова О. Ю. и др. Методика преподавания литературы. М.: Изд центр «Академия», 1999.
8. Браже Т. Г. Целостное изучение эпического произведения : пособие для учителя. М.: Просвещение, 1964.
9. Бугайко Т. Ф., Бугайко Ф. Ф. Українська література в середній школі: курс методики. К.: Рад. школа, 1962. 391 с.
10. Булаховська Ю. Л. Слов'янські літератори (польська, чеська, сербська, болгарська) у шкільному курсі всесвітньої літератури : матеріали до уроків у 9-11 класах. К.: Навчальні посібники, 1997. 92 с.
11. Вахрушев В. С. Уроки мировой литературы в школе: 5–11 кл.: книга для учителя. М.: Просвещение, 1995. 228 с.
12. Вивчення зарубіжної літератури у 5–6 класах : метод. посібник для вчителів. К.: Вежа, 1997.
13. Волошина Н. Й. Уроки позакласного читання у старших класах. К.: Рад. школа, 1988.
14. Выготский Л. С. Психология искусства. М.: Искусство, 1986. 573 с.
15. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури. К.: Либідь, 2001. 488 с.
16. Голубков В. В. Методика преподавания литературы. М.: Государственное учебно-педагогическое издание МП РСФСР, 1962. 495 с.
17. Джуринский А. Н. Зарубежная школа: Современное состояние и тенденции развития. М.: Владос, 1993. 95 с.

18. Дробот В. Н. Изучение биографии писателя в школе : пособие для учителя. К.: Рад. школа, 1988.
19. Зепалова Т. С. Уроки литературы и театр : пособие для учителей. М.: Просвещение, 1982.
20. Ильин Е. Н. Герой нашего урока. М.: Педагогика, 1991. 118 с.
21. Ильин Е. Н. Рождение урока. М.: Педагогика, 1986. 176 с.
22. Ісаєва О. О. Організація та розвиток читацької діяльності школярів при вивченні зарубіжної літератури : посібник для вчителя. К.: Ленвіт, 2000. 184 с.
23. Ісаєва О. О. Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури : монографія. К., 2003.
24. Капская А. И. Основные тенденции развития мастерства слова учителя. К.: КГПИ, 1988. 77 с.
25. Клименко Ж. В. Теорія і технологія вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи : монографія. К., 2006. 340 с.
26. Кудряшов Н. И. Взаимосвязь методов обучения на уроках литературы: пособие для учителей. М.: Просвещение, 1981.
27. Куцевол О. М. Зарубіжна література. 9 клас. Розгорнуте планування уроків за програмою 2001 р. К.: Ленвіт, 2002. 144 с.
28. Куцевол О. М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури : монографія. Вінниця: Глобус-прес, 2006. 348 с.
29. Лисовский А. М. Изучение лирики в школе : пособие для учителя. К.: Рад. школа, 1987.
30. Література Англії, ХХ століття : навчальний посібник. К.: Либідь, 1993. 400 с.
31. Ломонос Є. О. Позакласне читання у 4–7 класах. К.: Рад. школа, 1983.
32. Луценко Т. М. Зарубежная литература в школе. М.: Народная асвета, 1973. Изд. 2-е. 224 с.
33. Маранцман В. П., Чирковская Т. В. Проблемное изучение литературного произведения в школе. М.: Просвещение, 1978.
34. Махмутов И. А. Современный урок. М.: Педагогика, 1985. 150 с.
35. Мельник А. О. Зарубіжна література. 5 клас : розгорнуте планування уроків за програмою 2005 року (12-річна школа). Х.: Факт, 2005. 208 с.
36. Методика преподавания литературы. М.: Просвещение, 1985.

37. Мірошніченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : підручник. К.: Вища шк., 2007. 415 с.
38. Наливайко Д. С., Шахова К. О. Зарубіжна література ХІХ сторіччя. Доба романтизму. К.: Заповіт, 1997. 228 с.
39. Нартов К. М. Зарубежная литература в школе : пособие для учителя. М.: Просвещение, 1976. 186 с.
40. Наукові основи методики літератури : навчально-методичний посібник. К.: Ленвіт, 2002.
41. Ніколенко О. М., Куцевол О.М. Сучасний урок зарубіжної літератури : посібник для вчителя. К.: Видавничий центр «Академія», 2003.
42. Падалка М. І., Цимбалюк В. І. Вивчення драматичних творів : посібник для вчителів. К.: Рад. шк., 1984.
43. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах : навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. К.: Ленвіт, 2000.
44. Пащенко В. І., Пащенко Н. І. Антична література. Греція : посібник для вчителів зарубіжної літератури і студентів гуманітарних факультетів. Київ. 1997. В 3-х част.. 302 с.
45. Пушкарская В. М. Изучение классической зарубежной литературы в школе : пособие для учителя. К.: Рад. школа, 1968. 571 с.
46. Рез З. Я. Изучение лирических произведений в школе (4–7 кл.). Л.: Просвещение, 1968.
47. Рудаківська С. В. Зарубіжна література. Розгорнуте календарне планування уроків за програмою 2001 року. 11 клас. Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2003. 192 с.
48. Руссова С. М. Поетика Сходу: Міфологія. Епоси. Арабська та перська літератури : посібник для вчителів зарубіжної літератури. К.: Навчальні посібники, 1997. 63 с.
49. Рыбникова М. А. Очерки по методике литературного чтения. М.: Просвещение, 1985. 168 с.
50. Сафонова А. М. Виховання навичок аналізу прозового твору : посібник для вчителів. К.: Рад. школа, 1967.
51. Токмань Г. Л. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціонально-діалогічна концепція. К.: Міленіум, 2002. 320 с.

52. Тураев С. В., Чавчанидзе Д. Л. Изучение зарубежной литературы в школе : пособие для учителей (8–10 кл.). М.: Просвещение, 1982. 160 с.
53. Цимбалюк В. Учнівський твір у середній школі. К.: Освіта, 1997. 40 с.
54. Чирков А. С. Изучение современной зарубежной литературы в 10 классе. К.: Рад. школа, 1982. 183 с.
55. Штейнбук Ф. М. Методика викладання зарубіжної літератури у школі : навчальний посібник. К.: Кондор, 2007. 316 с

Додатки

Концепція літературної освіти в 11-річній загальноосвітній школі

Затверджено рішенням Колегії

МОН України від 20 серпня 2010 р.

Вступ

За роки незалежності Україна зробила значні кроки в реформуванні системи середньої освіти. Упровадження нових стандартів, перехід на нові методи навчання, введення ефективних технологій оцінювання знань учнів, розмаїття вітчизняних методичних шкіл, новаторські пошуки вчителів засвідчують успіхи української школи, наближення вітчизняної освіти до світових стандартів.

Одним із важливих напрямів української освіти є гуманітарний, який забезпечує духовний розвиток учнів. Серед навчальних дисциплін гуманітарного циклу особливе значення має література як мистецтво слова і спосіб формування загальної культури людини, її моральних орієнтацій і цінностей.

У зв'язку з тим, що літературну освіту в загальноосвітній школі забезпечують декілька різних предметів, є необхідність розробки єдиної Концепції для їх викладання в сучасних умовах.

Актуальність нової Концепції літературної освіти зумовлена багатьма чинниками:

- відсутністю узгодженості й наступності між різними програмами й підручниками для дисциплін, що забезпечують літературну освіту;
- значним перевантаженням літературних курсів, невідповідністю введених до них творів віковим особливостям учнів, що призводить до згасання інтересу до читання;
- необхідністю ґрунтовного засвоєння дітьми та молоддю мовного і культурного багатства народів України та світу;
- важливістю підвищення рівня загальної культури та моралі в сучасному українському суспільстві;
- стрімким розвитком комп'ютерних технологій, мас-медіа, аудіо- й відеопродукції, що витісняють книгу з кола захоплень дітей;

- потребою формування у молодого покоління активної громадянської позиції;
- переходом на 11-річне навчання в загальноосвітній школі;
- введенням профільного навчання.

Нова Концепція літературної освіти спрямована на реалізацію завдань, що стоять перед сучасною загальноосвітньою школою як школою формування нового покоління особистостей з високою гуманітарною культурою і громадянською відповідальністю, необхідністю збереження національної ідентичності, духовних ідеалів слов'янства в умовах глобалізації світового простору.

Головні завдання нової Концепції літературної освіти:

- вироблення спільних методологічних засад для предметів, що забезпечують літературну освіту в школі, таких, які найбільш повно дозволять розкрити духовно-естетичний потенціал художньої словесності та забезпечити виховну функцію літератури;
- виокремлення та узгодження складових літературної освіти, а також змістового їх забезпечення;
- визначення структури, етапів і стратегічних завдань літературної освіти на кожному етапі;
- забезпечення наступності і взаємозв'язку етапів літературної освіти учнів протягом періоду навчання.

Сутність, мета і завдання літературної освіти в 11-річній загальноосвітній школі:

Літературна освіта – це навчально-виховна система вивчення літератури в загальноосвітніх закладах України.

У середніх загальноосвітніх закладах України літературну освіту учнів з 5 по 11 клас забезпечують такі навчальні дисципліни, як:

- «українська література»;
- «світова література»;
- інтегрований курс «література (рідна і світова)» для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами, що використовуються в Україні;
- курси за вибором і факультативи.

У загальноосвітніх навчальних закладах з українською мовою навчання обов'язково вивчаються «українська література» та «світова література». Можливою є інтеграція цих літературних курсів.

У загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням іншими мовами, що використовуються в Україні, обов'язково вивчаються «українська література» та інтегрований курс «література (рідна і світова)».

В усіх типах середніх загальноосвітніх закладів України за вибором учнів та їхніх батьків можливе введення курсів за вибором і факультативів, які дають поглиблені знання про літературні епохи, розвиток напрямів, течій, жанрів, зв'язки літератури з іншими видами мистецтва, а також творчість окремих письменників різних національностей (особливо тих, життя і діяльність яких пов'язана з Україною або відображає українські реалії).

Навчальні дисципліни, що забезпечують літературну освіту, презентують сучасному учневі здобутки української літератури, російської літератури, різних літератур народів України і світової літератури, що сприяє всебічному розвитку школярів, визначенню свого місця в широкому полікультурному й полімовному просторі, вихованню любові до книги, інтересу до духовних надбань своєї країни та людства, взаємоповаги до людей різних цивілізацій та національностей.

Кожна із навчальних дисциплін, що розкриває глибини мистецтва слова, має свій зміст і завдання, специфіку викладання, сформовані методики. Разом з тим поміж складовими літературної освіти в системі загальноосвітньої школи повинна існувати тісна взаємодія, адже всі разом вони забезпечують цілісність літературного розвитку школярів, формують компетенції творчого читача. Хронологічний принцип у процесі розгляду історико-літературного процесу (або його окремих явищ), акцентуація генетичних, типологічних, контактних, інтертекстуальних та інших видів зв'язків у межах дисциплін, що забезпечують літературну освіту, дозволить учням краще зрозуміти самотність кожної національної літератури в суцвітті культур і традицій.

Сприяє літературній освіті якісне вивчення інших предметів: історії, музики, образотворчого мистецтва, української мови, інших мов, що використовуються в Україні, та іноземних мов, які створюють відповідні фонові знання, суспільно-історичний, мовний та культурний контекст для засвоєння здобутків художньої літератури.

Розвиток зв'язків між предметами, що безпосередньо забезпечують літературну освіту, й іншими предметами гуманітарного циклу, є важливою умовою якісного викладання літератури в школі.

Головна мета літературної освіти – виховання творчого читача із самостійним критичним мисленням, формування гуманістичного світогляду, загальної культури, естетичних смаків особистості.

Об’єкт літературної освіти – особистість учня (його духовно-емоційний світ, моральні цінності та орієнтації, творче мислення, уява, читацькі компетенції, мовлення).

Предмет літературної освіти – вершинні твори українського, російського, світового письменства та представників інших національностей, що проживають в Україні.

Твори мають відповідати таким критеріям: високий художньо-естетичний рівень; гуманістичний зміст, що сприяє духовному самовизначенню учнів; висока педагогічна цінність і значний виховний ефект; яскраво виражена репрезентативність; психологічна відповідність віковому періоду; визначений обсяг видань.

Навчальні дисципліни, що забезпечують літературну освіту в школі, покликані на кращих зразках красного письменства сформувати особистість творчу, вільну, духовно багату, самостійно мислячу, із широким світоглядом, зі стійкими моральними принципами. Особистість, котра любить і пишається здобутками рідної культури, але разом з тим шанує й опановує надбання інших народів. Особистість, яка усвідомлює власну національну ідентичність й водночас приналежність до цивілізованого світу. Особистість, яка має активну громадянську позицію, відчуває потребу жити й працювати задля України.

Далеко не всі учні стануть письменниками, критиками чи літературознавцями, тому власне філологічні компетенції не є єдиними для літературної освіти в школі (хоча в старших класах філологічного профілю вони особливо актуальні). Але літературна освіта повинна прищеплювати школярам художній смак, формувати вміння розрізняти високоартісну й низькопробну книжкову продукцію, поцінювати класичну й сучасну літературу, переживати важливі для духовного становлення особистості естетичні емоції.

Художня література містить у собі величезний виховний потенціал, який треба ефективно використовувати для формування особистісних якостей учнів, які у складний період зростання переймаються моральними (стосунки з батьками, однолітками, ставлення до суспільних обставин, внутрішні суперечності й пошуки) й світоглядними проблемами (місце людини у світі, вибір життєвого шляху, усвідомлення свого покликання,

суспільної позиції тощо). Твори художньої літератури мають допомогти школярам у процесі особистісного становлення й духовних шукань. Естетична цінність мистецтва слова полягає в тому, що через прилучення до прекрасного воно здатне надихнути людину на оновлення й покращення життя, дати моральну основу для вибору життєвої позиції. Література здатна спонукати особистість до одухотворення реальності, до пошуку високого морального змісту в житті, до осмислення себе (через культуру) в складному й суперечливому світі.

Вивчення літератури в середній школі вимагає тонкого й обережного ставлення до мистецтва слова. Специфічні методики вивчення навчальних дисциплін, що забезпечують літературну освіту, мають ґрунтуватися передусім на розумінні законів словесності. Усвідомленню власне художніх особливостей літератури повинні сприяти здобутки сучасної педагогічної науки. Формування особистості засобами літератури тільки тоді може бути здійснено ефективно, коли не літературу будуть «підтягувати» до потреб особистості, а коли учень крок за кроком буде йти до вершин письменства, коли духовне зростання через прилучення до мистецтва стане для нього важливою життєвою потребою.

Літературу слід вдумливо й поступово пізнавати як мистецтво, що може стати добрим супутником на все життя.

Вивчення літератури в 11-річній школі має забезпечити розв'язання таких завдань:

- прилучення учнів до найкращих здобутків українського, російського, світового письменства та представників інших національностей, що проживають в Україні;
- підвищення рівня загальної культури школярів;
- формування у дітей стійкого інтересу до читання, естетичного смаку учнів, здатності розрізняти й оцінювати художні явища, протистояти низькоартісній масовій культурі;
- розкриття учням різноманітних функцій літератури – пізнавальної, естетичної, виховної, гедоністичної;
- оволодіння змістом художніх творів, усвідомлення їх місця в літературному процесі й розвитку національних культур;
- засвоєння учнями ключових літературних фактів, основних тенденцій розвитку літератури в Україні та в інших країнах;

- розуміння школярами літератури як мистецтва слова і як складової духовної культури людства;
- формування в учнів творчих здібностей, уяви, самостійного мислення;
- розвиток естетичних емоцій та почуттів, зв'язного мовлення, вміння аргументовано, розлого й образно висловлювати свої думки, судження, оцінки;
- сприяння моральному самовизначенню молодшої людини, виробленню в неї активної життєвої позиції на основі гуманістичних цінностей та ідеалів, прагнення до самостійного пошуку, духовного самовдосконалення.

Реалізуючи ці завдання, дисципліни, що забезпечують літературну освіту, повинні допомогти учням опанувати зміст художніх творів, осягнути їх естетичну значущість, зробити висновки, важливі для морального формування особистості та рівня її загальної культури. Літературна освіта в загальноосвітніх закладах має сприяти вихованню культурного читача, котрий відчуває потребу в читанні, веде з книгою внутрішній діалог, отримує в процесі осягнення художніх творів естетичне задоволення, розширює свою ерудицію.

Принципи літературної освіти

Вивчення літератури в школі має ґрунтуватися на дидактичних, літературознавчих та методичних принципах, серед яких загальноприйнятими є **традиційні**, а саме: науковість, історизм, зв'язок навчання і виховання, доступність, спрямованість на розвиток учня, особистісний характер читацької діяльності, шкільний аналіз та інтерпретація твору, взаємодія мистецтва й дійсності в естетичній свідомості учня, комунікативність, репрезентативність, країнознавчий підхід та ін.

Разом з тим сучасні досягнення науковців та методистів, досвід практичної роботи вчителів-словесників переконують в ефективності поширення поруч із традиційними й **нових** принципів літературної освіти:

- 1) ціннісного підходу (*в переліку текстів для вивчення повинні бути такі, які відповідають віковим особливостям сучасних учнів, їхнім моральним запитам та духовно-ціннісним орієнтаціям у певний період розвитку*);

- 2) *нерепресивної свідомості, толерантності, мультикультуралізму (забезпечення свободи у висловлюваннях, мисленні й творчості учнів, формування вільної у своїх духовних запитах особистості; виховання толерантного ставлення й поваги до здобутків різних народів, людей різних рас, культур і національностей);*
- 3) *канонічності «золотого» фонду класичної літератури як основи літературної освіти (в історії української, російської та світової літератури є твори, перевірені часом і багатьма поколіннями, тому в процесі перебудови системи літературної освіти потрібно зберегти цей «золотий» фонд класики (української, російської та інших народів світу) для вивчення учнями; в курсах української, російської та світової літератури варто особливу увагу приділити тим авторам, творчість яких увійшла до «золотого» фонду національної та світової класики, підкреслити значущість їхніх здобутків);*
- 4) *наближення викладання літератури в школі до реалій і проблем сьогодення (збільшення для текстуального вивчення творів ХХ – ХХІ століть (до 30 – 40 %), тісно пов'язаних із сучасними проблемами життя нашого суспільства, вітчизняної історії, світу; крім творів для обов'язкового читання, значну частину літературних курсів (10 – 15 %) присвятити вивченню літератури рідного краю, яка пов'язана з особливостями розвитку, культурними традиціями й проблемами окремих регіонів України);*
- 5) *іманентності (в основу літературної освіти мають бути покладені іманентні закони розвитку літератури, тобто не соціологічні, ідеологічні чи якісь інші підходи, а власне художні закономірності розвитку літератури як мистецтва слова; разом з тим не слід перевантажувати програми з літератури теоретичними поняттями, у школі варто застосовувати лише основи теорії літератури та користуватися термінами-поняттями, зміст яких є загальноприйнятним, адже метою літературної освіти є виховання духовно розвиненої особистості, а не спеціаліста-філолога; поміж окремими теоретичними поняттями, що використовуються в межах різних предметів літературної освіти, має існувати тісний зв'язок і наступність);*
- б) *вивчення літератури в контексті розвитку культури й мистецтва (література як мистецтво слова є важливою складовою духовної*

культури людства, тому цілком доречно розглядати літературні твори в контексті загального культурного руху на певному етапі, у зв'язках із живописом, музикою, кіно та інших видів мистецтва; важливим для формування світогляду й загальної культури учнів є розгляд літературних творів не тільки як самоцінних текстів, але й у контексті вітчизняної і світової культури, історії, мистецтва, філософської думки, у взаємозв'язках з іншими текстами й мистецькими явищами; культурологічний принцип забезпечує розширення кругогляду учнів, визначення місця літератури серед інших видів мистецтва та в духовній культурі народу й людства);

- 7) використання знання різних мов і перекладів (вивчення художньої літератури в загальноосвітніх закладах України здійснюється на підставі оригінальних (українських чи іншомовних) текстів, а також перекладів (при вивченні світової літератури); робота з художніми текстами мовою оригіналу сприяє кращому розумінню творів, а також розвитку мовленнєвих компетенцій учнів; знання загальних основ теорії й практики перекладу, здобутків української перекладацької школи, російської перекладацької школи та інших перекладацьких шкіл забезпечує адекватне сприйняття учнями художніх творів не рідної для них літератури);
- 8) компаративності (зіставлення етапів, фактів, явищ, особливостей художніх творів української літератури, російської і світової літератури та літератур інших національностей, що проживають в Україні, дозволяє розкрити загальні закономірності літературного процесу й водночас неповторну своєрідність творів різних народів);
- 9) діалогізму (літературна освіта актуалізує розвиток зв'язного мовлення школярів, а також зв'язки читач – автор, читач – герой, читач – текст; принцип діалогізму сприяє формуванню читацьких компетенцій, умінь та навичок культурного читача, котрий не тільки оволодіває змістом художніх творів, а вміє висловити власну думку щодо прочитаного, обґрунтувати свою позицію, дати оцінку персонажам і подіям твору, передати в слові свої емоції та почуття під впливом читання);
- 10) цілісного підходу до вивчення художніх творів (літературний твір – твір цілісний, так само, як є цілісними твори інших видів мистецтв (картини, скульптури, музичні твори, кінофільми

тощо); робота із фрагментами тексту не дає повного уявлення про твір як цілісність, про єдність змісту й форми, а відповідно не може викликати й відповідні емоції та почуття; у зв'язку із цим потрібно ввести до шкільних програм із предметів, що забезпечують літературну освіту, невеликий обсяг текстів, який учні зможуть прочитати повністю, маючи змогу засвоїти їх саме як твори мистецтва; при укладанні шкільних хрестоматій слід відмовитися від практики подання текстових фрагментів із переказами змісту; тільки цілісний художній твір дає можливість отримати цілісне естетичне та емоційне враження, спонукати роботу думки й уяви, виховати культурного та вдумливого читача).

Структура літературної освіти

Літературна освіта, що реалізується в закладах України різних типів, має структуру, що відзначається послідовністю, наступністю й поступовим збагаченням знань, розвитком умінь і навичок дітей: **пропедевтичний етап (дитячий садок) – початкова школа (1–4 класи) – основна школа (5–9 класи) – старша школа (10–11 класи).**

Відповідно до вікових особливостей учнів курс літератури в 5–11 класах загальноосвітньої школи має три етапи:

Основна школа (5–9 класи):

5–7 класи – формування потреби до читання (1-й етап);

8–9 клас – системне читання (2-й етап).

Старша школа (10–11 класи) – творчо-критичне читання (3-й етап).

Частини й етапи літературної освіти відрізняються принципами відбору літературних текстів, побудовою програм і відповідних методик, але поміж ними має бути тісний зв'язок і наступність, адже всі разом вони складають єдину систему літературної освіти.

5–7 класи – прилучення до читання (1-й етап).

Порівняно з початковою школою предмети, що забезпечують літературну освіту, в основній школі розмежовуються. Це розмежування закріплюється в окремих програмах, підручниках, хрестоматіях, посібниках.

Курс літератури в 5–7 класах має будуватися на підставі проблемно-тематичного принципу. Програми з літератури на цьому етапі не повинні бути надто обтяжливими. Вікові особливості учнів не дозволяють їм сприймати складні філософські твори. Не слід

перевантажувати програми з літератури 5–7 класів і творами давнини, адже ця вікова категорія дітей більше цікавиться тим, що ближче їхнім інтересам. Основну увагу в 5–7 класах слід зосередити на вивченні творів сучасної дитячої літератури, а також золотого фонду дитячої класики різних жанрів. Актуальна проблематика художніх творів має сприяти процесу виховання дітей, формуванню в них моральних якостей. Художня література містить у собі потужний потенціал для прилучення учнів до національних традицій, для формування в них почуття гордості за мову і літературу, за мови й літератури національних меншин в суцвітті культурних надбань людства.

Системна робота з вивчення літератури 5–7 класах повинна знайти втілення в урочних і позаурочних формах. В основній школі спілкування школярів із художньою літературою не обмежується тільки уроками літератури. Тут доцільно використовувати й факультативи, літературні гуртки, літературні вечори, конкурси, екскурсії тощо.

В основній школі зростає необхідність підручників, хрестоматій та посібників, особливо зі світової літератури, в яких художні твори були б презентовані різними мовами (рідною мовою, мовою оригіналу, різними перекладами).

Завдання вивчення літератури в 5–7 класах є такими:

- сформувати в учнів стійкий інтерес до літератури, прилучити до читання;
- сприяти засобами літератури формуванню моральних якостей школярів, їх національній самоідентифікації, розумінню значення рідної мови та літератури для розвитку культури загалом;
- дати уявлення про зміст і форму художнього твору;
- сформувати в учнів основні вміння інтерпретації художнього твору;
- сформувати вміння оцінювати літературних героїв, авторську позицію;
- розвивати навички зв'язного мовлення (як усного, так і писемного) у процесі підготовки різних видів робіт (висловлення власної думки щодо прочитаного, характеристика образу, складання плану твору, написання твору на літературну тему та ін.).

8–9 класи – системне читання (2-й етап).

Вивчення літератури у 8–9 класах загальноосвітньої школи базується на поєднанні **історико-літературного й жанрово-родового принципів**.

Літературні явища презентуються школярам у перебігу літературного процесу, у розвитку національних літератур та їхніх взаємозв'язках, у широкому контексті культури. У 8–9 класах учні знайомляться зі специфічними особливостями різних родів і жанрів літератури в хронологічній послідовності, навчаються розрізняти різні жанри, інтерпретують художні твори не тільки в аспекті їх проблематики, а й художньої вартості.

У 8–9 класах вияскравлюється індивідуальність учнів, відбувається активний процес формування їхнього світогляду, громадянської позиції, національної ідентичності, пошуку місця в сучасному світі. Тому дисципліни, що забезпечують літературну освіту в цей період, повинні сприяти становленню особистісних якостей юнацтва.

Завдання вивчення літератури у 8–9 класах:

- дати уявлення про основні літературні епохи, напрями, течії в контексті вітчизняної та світової культури;
- розкрити жанрово-родовий поділ літератури, навчити розрізняти твори різних родів і жанрів в їх специфіці;
- поглибити вміння інтерпретації творів літератури із застосуванням основних теоретичних понять;
- сформувати в учнів вміння виокремлювати компоненти змісту й форми, встановлювати зв'язки поміж ними;
- навчити школярів зіставляти різні літературні явища, визначати їх художню своєрідність;
- прищепити інтерес до вивчення літератури в оригіналах і перекладах, вміння зіставляти оригінали й переклади;
- сприяти самоствердженню учнів, виробленню у них моральних принципів;
- розвивати вміння й навички зв'язного мовлення (із застосуванням аргументації, елементів дискусії, пошуку тези й антитези, оцінки щодо прочитаного та ін.);
- виховувати творами літератури естетичні почуття та емоції, формувати здібність отримувати естетичне задоволення від прочитаного.

10–11 класи – творчо-критичне читання (3-й етап).

Оптимальним у викладанні літератури для цієї вікової категорії учнів буде **комплексний принцип**, згідно з яким до вивчення в школі старшокласникам будуть запропоновані вершинні твори морально-філософського, соціально-філософського, психологічного, історичного змісту від давнини до сучасності, до яких учні вже стали готові за рівнем свого психологічного й культурного розвитку. Осягнення цих творів має ґрунтуватися на попередніх знаннях (про літературні епохи, напрями, течії, про загальний розвиток культури й філософської думки), що збагачуються й розширюються в старшій школі.

Утім, як доводить шкільна практика, суто історико-літературний підхід щодо викладання літератури в старших класах не є ефективним (адже тоді згідно з логікою літературного процесу усі предмети на завершальному етапі літературної освіти мають розглядати твори драми абсурду, постмодернізму та інші доволі неоднозначні сучасні явища, що важко сприймаються учнями). Не заперечуючи доцільність вивчення окремих високоякісних творів постмодернізму в старшій школі, слід підкреслити, що для цієї вікової категорії школярів перед виходом у широкий світ надзвичайно важливо отримати від художньої літератури передовсім міцну моральну і психологічну підтримку, культурно-ціннісні орієнтації, позитивні емоції, приклади для наслідування.

Навчання в старшій школі є профільним, що визначає специфіку викладання літератури. У зв'язку з цим доречно виокремити два підходи (відповідно й два типи програм, підручників, посібників, хрестоматій: 1) для нефілологічних профілів (фізико-математичного, природничого, спортивного та інших профілів); 2) для філологічного профілю.

Викладання літератури в класах **нефілологічних профілів** має забезпечити рівень стандарту, тобто базовий гуманітарний рівень, необхідний для кожної культурної людини. З

Завданнями вивчення літератури в 10–11 класах нефілологічних профілів:

- розкрити основні тенденції та закономірності літературного процесу від давнини до сучасності;
- визначити місце української літератури, російської літератури та інших національних літератур у перебігу літературного процесу;
- дати уявлення про вершинні здобутки вітчизняного та зарубіжного письменства у широкому контексті світової культури;

- розвивати навички інтерпретації й аналізу художнього твору, зіставлення літературних явищ, оригіналів і перекладів;
- сформуванати навички розлогого зв'язного мовлення (монологічне і діалогічне мовлення, участь у різних видах дискусій, обґрунтування думки, доказ судження тощо);
- навчити розрізняти художню вартість творів, твори класики й масової літератури;
- сприяти формуванню загальної культури й світогляду учнів.

Викладання літератури в класах **філологічного профілю** базується на стандарті, але значно поглиблює його як у змістовому плані, так і в методах, формах, прийомах навчання. При цьому зазначимо безперспективність спроб побудувати викладання літератури в старшій школі на університетських програмах і навіть перенести до середньої школи форми занять вищої школи (наприклад, практичне заняття, лабораторне заняття, семінарське заняття та ін.), а також деякі елементи Болонського процесу (наприклад, модульне навчання, система накопичувальних кредитів тощо). Профілізація середньої освіти не означає сліпого копіювання вищої освіти, адже це призведе до протилежного результату, зменшенню інтересу до предмета.

Завдання, сформульовані вище, є актуальними й для профільного навчання літератури. **Але специфічними завданнями у 10–11 класах філологічного профілю є такі:**

- сформуванати в учнів основи філологічного мислення;
- навчити школярів здійснювати різні види інтерпретації та філологічного аналізу тексту;
- розкрити багатозначність літературознавчих понять, значно розширити їх коло й показати змінність у літературному процесі, своєрідність виявлення у творах різних епох, напрямів, течій;
- навчити школярів виявляти жанрові та стильові особливості творів;
- дати основні знання з теорії й практики художнього перекладу, навчити застосовувати набуті знання в процесі аналізу оригіналів та перекладів;
- розвивати творчі (власне філологічні) здібності учнів, необхідні для здобуття майбутньої професії (наприклад, опанування різними віршованими розмірами, написання критичної рецензії, відгуку на книгу, літературного огляду творів певного періоду тощо);

- навчити учнів користуватися словниково-довідковою та спеціальною літературою з філологічного профілю;
- навчити учнів самостійно відшукувати матеріал з філологічної проблеми, готувати доповідь на філологічну тему;
- навчити учнів висловлювати свої думки розлого, з науковою аргументацією й літературознавчо грамотно;
- сформувати вміння вести діалог, дискусію з проблем літератури.

У класах філологічного профілю порівняно з нефілологічними профілями значно зростає роль позаурочних форм вивчення літератури, які в поєднанні з урочними можуть дати прекрасні результати. Типологія уроків у класах філологічного профілю має свою специфіку і є складнішою у зіставленні з уроками для нефілологічних профілів. Учитель й учень у процесі профільного навчання літератури в класах філологічного профілю стають не тільки рівноправними партнерами, але й колегами по професії.

Обсяг і кількість творів, методи й методики їх аналізу будуть різними для класів нефілологічних профілів і філологічного профілю. Утім, головні завдання предметів, що забезпечують літературну освіту в 10–11 класах, будуть спільними для всіх профілів (з різною мірою поглиблення):

- сприяти свідомому вибору життєвого шляху учнів, їхніх моральних пріоритетів, світоглядних орієнтирів;
- формувати загальну культуру й громадянську позицію школярів, виховувати любов до своїх національних традицій та стійкий інтерес до духовних здобутків людства;
- сформувати в учнів почуття прекрасного, позитивні ідеали;
- узагальнити знання з історії літератури про перебіг літературного процесу, літературні епохи, напрями, течії;
- розкрити гуманістичну цінність та художню вартість вершинних творів рідного й світового письменства, їх вплив на духовну культуру людства;
- висвітлити значення вічних образів та особливості їх втілення в різних національних літературах;
- розвивати у школярів естетичний смак і вміння цінувати мистецтво слова.

**Змістове наповнення навчальних дисциплін,
що забезпечують літературну освіту**

Концепція літературної освіти в 11-річній загальноосвітній школі повинна знайти втілення в нових стандартах, програмах, підручниках, посібниках, хрестоматіях.

Для наповнення літературних курсів змістом слід визначити країни, знакові літературні постаті та їх твори. **Для кожного класу визначається літературний канон:** 80 % творів для обов'язкового вивчення в школах усіх типів і 20 % творів таких, з яких учитель має змогу самостійно обирати художні твори для вивчення з урахуванням типу школи, індивідуальних особливостей учнів та регіонів, де вони мешкають.

Навчальні програми для дисциплін, що забезпечують літературну освіту, мають бути зорієнтовані на результат навчальної діяльності учнів. У пояснювальній записці відображаються актуальність і мета навчального предмета, характеристика структури програми, особливості організації навчально-виховного процесу, критерії оцінювання навчальних досягнень, рекомендації щодо роботи з програмою. Структура навчальної програми має такі складові: клас (загальна кількість годин, кількість годин на тиждень, резервний час); виучувана тема та анотація до неї, кількість годин для вивчення; програма кожного класу побудована за тематичними блоками з відповідними рубриками (теорія літератури; міжлітературні зв'язки; міжпредметні зв'язки; наочність та ІКТ; для вивчення напам'ять); перелік художніх творів з якого вчитель самостійно обирає для вивчення у класі, а також рекомендує до самостійного читання. У додатках до програми містяться: перелік навчальної та навчально-методичної літератури; критерії оцінювання навчальних досягнень учнів для кожного класу; права та обов'язки вчителя.

Підручники створюються відповідно до вимог програми. Для 5–7 класів – це підручник-хрестоматія, для 8–11 класів – підручники, до яких створюються окремі хрестоматії. У підручнику-хрестоматії та підручниках розглядаються твори, які визначені в літературному каноні для обов'язкового вивчення в загальноосвітніх закладах усіх типів.

У структурі підручника мають бути такі складові: вступ; повторення вивченого у попередньому класі; статті про письменників (вони повинні бути невеликого обсягу і сприяти зацікавленню учнів особистістю й творчістю автора, підготувати їх до сприйняття запропонованого твору); теоретичні поняття (відомості з теорії літератури подаються двічі: окремою рубрикою і в Словничку

літературознавчих термінів). Методичний матеріал підручника повинен бути структурований різноманітними рубриками, наприклад: «Прагнемо бути творчими читачами», «Підсумовуємо вивчене», «Цікаво знати», «Літературні куточки світу» тощо (назви рубрик та їх кількість запропоновані умовно і можуть змінюватися). Завершують підручник такі рубрики як: «Корисні поради творчому читачеві», «Словничок літературознавчих термінів», «Література для читання влітку», «Зміст» та ін.

У **навчальних посібниках** подається додаткова інформація про письменників, жанри й роди літератури, розвиток літературного процесу в цілому. Утім, у посібниках, як і в підручниках, цілком необхідним є методичний апарат, який дозволить учням самостійно опрацювати теми, здобути певні вміння й навички, розширити кругогляд.

Хрестоматії мають містити цілісні літературні твори, а також систему запитань і завдань до художніх текстів (або фрагментів). Для 8–11 класів можна створити окремі хрестоматії (по жанрово-родовому принципу, хронологічному принципу тощо: наприклад, хрестоматії поетичних творів, драматичних творів, хрестоматії творів романтизму, реалізму, модернізму, постмодернізму тощо). Великі прозові твори, які не вміщуються в межі хрестоматії, можна видавати окремою серією «Шкільна бібліотека».

Змістове наповнення літературних дисциплін реалізується в подальшій розробці **типів уроків, сучасних методів і методик навчання, розвитку технології оцінювання знань**.

Нова Концепція літературної освіти в 11-річній школі покликана забезпечити піднесення впливу літератури в процесі становлення особистості школярів, формування їх загальної культури, національної свідомості й громадянської позиції.

Авторський колектив:

доктор філологічних наук, професор О.М.Ніколенко, доктор педагогічних наук, професор Л.Ф. Мірошніченко, доктор філологічних наук, член-кореспондент НАН України Л.М.Сулима, доктор філологічних наук, професор Л.І.Кавун, кандидат педагогічних наук, головний спеціаліст департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України К.В.Таранік-Ткачук

Класифікація мовних помилок

Змістові (З)

I. Інформаційно-тематичні.

- 1) невідповідність твору вибраній чи заданій темі; невідповідність змісту переказу первинного тексту;
- 2) наявність зайвої (другорядної) інформації, не пов'язаної з темою чи основною думкою переказу або твору;
- 3) брак важливої інформації (або її частини), необхідної для розкриття теми та основної думки;
- 4) невдалі узагальнення, висновки;
- 5) неправильно описані події, вчинки персонажів, явища, факти, які не відповідають дійсності;
- 6) перекручення первинного тексту переказу;
- 7) невідповідність комунікативному завданню – не враховано мовленнєвої ситуації, адресата мовлення та мети спілкування;
- 8) відсутність доказовості думки, самостійних суджень, чіткої особистісної позиції.

II. Помилки, що порушують структуру тексту.

- 1) непропорційність частин тексту (вступу, основної частини, висновку) або відсутність якоїсь із них;
- 2) невідповідність тексту плану висловлювання (не розкрито мікротеми, порушено порядок їхнього викладу); брак смислового зв'язку між частинами тексту та всередині мікротем (непослідовність викладу думок).

Лексичні (Л)

I. Помилки, пов'язані з порушенням лексичної та фразеологічної норми.

- 1) вживання слова у невластивому йому значенні: «обдати гарячим кропом» (замість *окропом*), «спуститися по екскаватору» (*ескалатором*), «я рахую, що так треба зробити» (*вважаю*), «здоровий м'яч» (*великий*), «довга дівчина» (*висока*), «добра

страва» (*смачна*), «батько працює залізняком» (*на залізниці, залізничником*);

2) порушення лексичної сполучуваності слів: «сильна дружба» (*міцна*), «малий шелест листя» (*тихий*), «зробити героїчний вчинок» (*здійснити*), «дешеві ціни» (*низькі*), «коричневі очі» (*карі*);

3) неточне вживання фразеологізмів: «забити руку» (*набити руку*), «жити іншим розумом» (*жити чужим розумом*), «стати за спиною» (*жити за спиною*).

II. Помилки як наслідок бідного словникового запасу, недосконалості стилю мовлення.

1) вживання зайвого слова (плеоназм): «стара людина похилого віку», «розумний інтелектуал», «пернаті птахи», «обурюватися гнівно»;

2) вживання в одному словосполученні або реченні спільнокореневих слів (тавтологія): «святкове свято», «в образі відображено», «учитель учить», «заробити заробіток»;

3) дослівний переклад російських слів і словосполучень, так звані кальки, та вживання русизмів: «приймати участь» (*брати участь*), «лічити хвороби» (*лікувати*), «ти мені мішаєш» (*заважаєш*), «кранівщик» (*кранівник*); невиправданий повтор того самого слова (словосполучення) в одному чи в сусідніх реченнях.

Граматичні (Г)

I. Помилки, які виникають унаслідок порушення граматичних норм.

1) неправильне утворення слова (словотвірні помилки): «стогнати хижака» (*відігнати*), «сумлінний, працюючий робітник» (*працьовитий*), «благородність» (*благородство*), «торфівний» (*торф'яний, торфовий*), «завдовольнити» (*задовольнити*);

2) помилкове утворення форм слова (порушення морфологічних норм): «немає місців» (*місць*), «по селам» (*по селах*), «стара собака» (*старий собака*), «посадю» (*посаджу*);

3) неправильна побудова словосполучень та речень (порушення синтаксичних норм): «за власною волею» (*з власної волі*), «до мого великого подиву» (*на мій великий подив*), «автобус по

замовленню» (на замовлення), «Ця книга вчить чесності, добру, любити та поважати друзів».

II. Вживання однотипних конструкцій.

Стилістичні (С)

Помилки, які свідчать про брак єдності стилю – власне стилістичні.

- 1) вживання слів і висловів іншого стилю;
- 2) невдале використання експресивної лексики й емоційно забарвлених художніх засобів;
- 3) невмотивоване застосування діалектних і просторічних слів та виразів;
- 4) змішування лексики різних історичних епох.

Орфографічні (І)

Слова, в яких порушена орфографічна норма.

Пунктуаційна (V)

Порушення пунктуаційних норм.

Критерії оцінювання письмових робіт

Оцінка за письмовий переказ і твір з літератури є середнім арифметичним за зміст і мовне оформлення (тобто грамотність).

3

МО – (I+V)-(Л+Г+С)

(3+МО) : 2

Робиться такий запис у зошиті:

Наприклад:

3-1: «10»

МО – 4-5: «7»

(10+7) : 2 = 9

Рівні	Бали	Кількість припустимих помилок	
		Стилістичних, лексичних і граматичних	Орфографічних і пунктуаційних
Початковий	1	9-10	15-16 і більше
	2	9-10	13-14
	3	9-10	11-12
Середній	4	7-8	9-10
	5	7-8	7-8
	6	7-8	5-6
Достатній	7	5-6	4
	8	5-6	3
	9	4	1+1 (негруба) – 2
Високий	10	3	1
	11	2	1(негруба)
	12	1	0

Усний (письмовий) переказ, усний (письмовий) твір оцінюється за такими критеріями:

Початковий рівень (1, 2, 3) передбачає, що учні, спираючись на значну кількість запропонованих учителем допоміжних матеріалів, будують лише окремі речення або переказують окремі фрагменти змісту, що не утворюють зв'язного тексту, припускаються значної кількості мовних та мовленнєвих помилок.

Середній рівень (4, 5, 6) передбачає, що учні, спираючись на допоміжні матеріали, будують текст, який відзначається певною зв'язністю, але збідненим змістом, непропорційністю частин, недостатньо вправним слововживанням, наявністю мовних та мовленнєвих помилок.

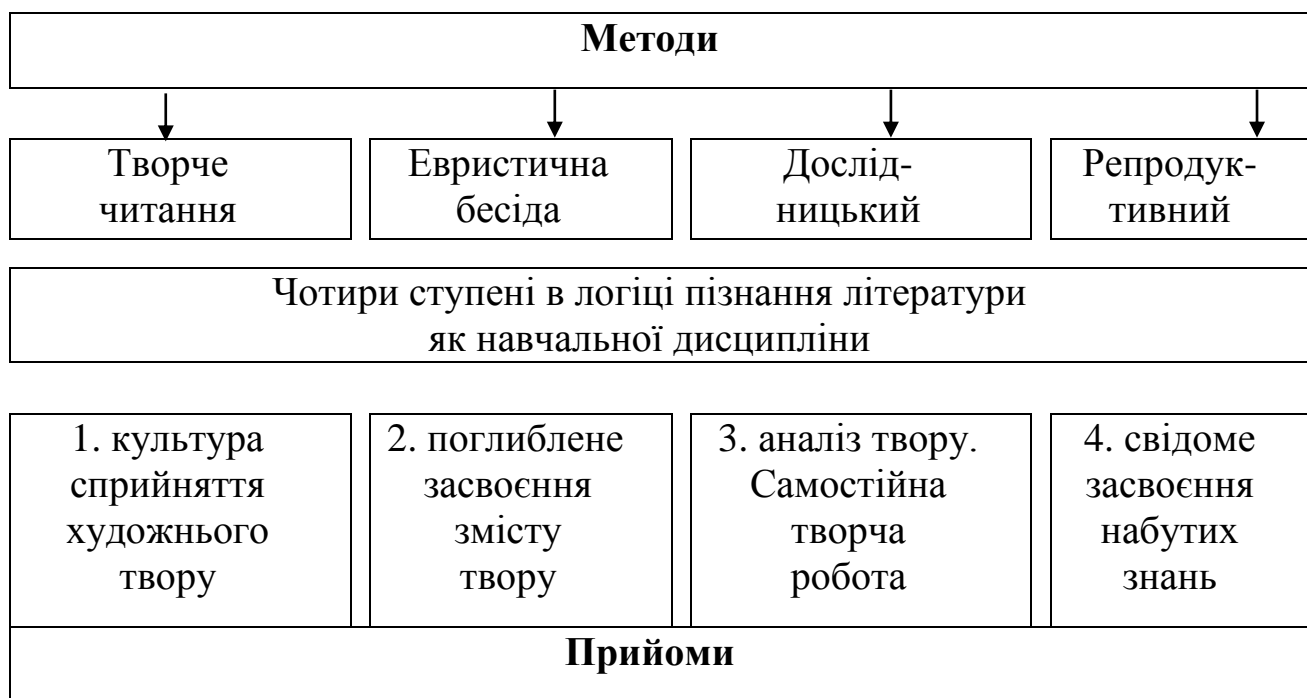
Достатній рівень (7, 8, 9) передбачає, що учні, без опори на допоміжні матеріали, досить вправно будують текст, але припускаються окремих відхилень від теми, певних недоліків у структурі висловлювання, у співвідношенні основної та другорядної інформації, але не коментують її. Будуючи власний твір, вони висловлюють, але недостатньо аргументують свою думку на предмет мовлення.

Високий рівень (10, 11, 12) передбачає, що учні, вправно будують текст; висловлюють і аргументують свою думку; вміють зіставити різні погляди на той самий предмет, оцінити аргументи та їх доказ, обрати один із них; окрім того, пристосовують висловлювання до особливостей тієї чи іншої мовленнєвої ситуації, комунікативного завдання.

Етапи вивчення художнього твору

5–6 класи	7–8 класи	9–11 класи
Епічні твори		
Підготовка до сприйняття твору; читання твору; словникова робота; бесіда за змістом прочитаного; близький до тексту переказ; використання окремих елементів аналізу;. підсумкові заняття; творчі усні та письмові роботи.	Підготовка до сприйняття твору; читання твору; словникова робота; бесіда за змістом прочитаного; близький до тексту переказ; використання окремих елементів аналізу;. підсумкові заняття; творчі усні та письмові роботи.	Підготовка до сприйняття твору; читання твору; підготовка до аналізу; аналіз твору; підсумкові заняття; творчі усні та письмові роботи.
Ліричні твори		
Підготовка до сприйняття твору; читання твору; навчальна пауза; повторне читання; словникова робота; бесіда за змістом прочитаного; використання окремих елементів аналізу;	Підготовка до сприйняття твору; читання твору; навчальна пауза; повторне читання; словникова робота; бесіда за змістом прочитаного; використання окремих елементів аналізу;	Підготовка до сприйняття твору; читання твору; навчальна пауза; підготовка до аналізу; аналіз твору; підсумкові заняття; творчі усні та письмові роботи.

повторне читання; вивчення напам'ять; підсумкові заняття; творчі усні та письмові роботи.	вивчення напам'ять; підсумкові заняття; творчі усні та письмові роботи.	
Драматичні твори		
Підготовка до сприйняття твору; читання твору з коментарем; словникова робота; бесіда за змістом твору; використання окремих елементів аналізу; підсумкові заняття; творчі усні та письмові роботи.	Підготовка до сприйняття твору; читання твору з коментарем; словникова робота; бесіда за змістом твору; використання окремих елементів аналізу; підсумкові заняття; творчі усні та письмові роботи.	Підготовка до сприйняття твору; читання твору; підготовка до ана аналіз твору; аналіз твору; підсумкові заняття; творчі усні та письмові роботи.

Індивідуальне	Побудова сис-	Побудова	Слово;
---------------	---------------	----------	--------

читання (вголос, про себе, «ланцюжком», під музику); читання хором; читання в особах; коментоване читання; повторне читання; вибіркоче читання; виразне читання; читання напам'ять.	теми запитань бесіда за прочитаним; словникова робота; побудова системи завдань; постановка проблеми; проведення диспуту; порівняння творів.	системи запитань; постановка проблемних запитань; постановка дослідницьких завдань (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, оцінка художнього твору або критичної літератури, доведення факту наслідування, порівняння	розповідь; лекція вчителя; завдання за підручником; самостійний добір навчального матеріалу.
---	--	--	--

Класифікація уроків літературивчених-методистів

Голубков В. В.	Соболев І. І.	Кудряшов М. І.	Пасічник Є. А.
В основу типології уроків літератури покладено			
Мета уроку та його зміст	Методи навчання, види й форми роботи, дидактичні завдання	Структура навчального предмету	Характер основних дидактичних завдань
Типи уроків літератури			
– вступне заняття; – читання твору; – орієнтовна бесіда; – аналіз твору; – вивчення додаткового матеріалу; – підведення	– урок-лекція; – урок-розповідь; – урок учнівських читань; – урок вивчення тексту художнього твору; – урок самостійної роботи учнів; – урок складання планів;	І. Уроки вивчення художніх творів: – уроки художнього сприйняття твору; – уроки поглибленої роботи над текстом; – уроки узагальнюючого вивчення творів; II. Уроки вивчення	– уроки засвоєння нових знань і розвитку на їх основі умінь та навичок; – уроки узагальнення і систематизації знань;

<p>підсумків; – облік.</p>	<p>– урок письмової роботи; – урок з використанням технічних засобів навчання або закріплення; – урок бесіда за творами для позакласного читання; – урок диспут; – урок екскурсія.</p>	<p><i>теорії та історії літератури:</i> – уроки формування теоретико-літературних понять; – уроки вивчення наукових літературно-критичних статей; – уроки вивчення біографії письменника; – уроки за історико-літературним матеріалом; – уроки узагальнення, повторення, опитування. III. Уроки розвитку мовлення: – уроки творчих робіт, складених на основі життєвих вражень та на літературні теми; – уроки усних відповідей та; – уроки навчання творам; – уроки аналізу творів.</p>	<p>– уроки контролю знань, умінь і навичок з літератури.</p>
--------------------------------	--	---	--

Орієнтовна порівняльна характеристика героїв творів Гоголя й Бальзака

Гобсек	Плюшкін
Вік	
Сімдесят шість років	Сьомий десяток живу

Портрет	
Іноді я запитував себе, якої він статі? ...очі маленькі і жовті, як у тхора, і майже без вій...	Довго не міг розпізнати, якої статі була постать: жінка чи чоловік... маленькі очиці ще не погасли й бігали з-під високо порослих брів, як миші...
Житло	
У кімнаті, суміжної із спальнею небіжчика, я виявив і протухлі паштети, і купи всілякого харчу, і навіть устриці та рибу, вкриту густою пліснявою...Ці дарунки, одержані не так давно лежали впреміш із ящиками всіляких розмірів, з пачками чаю, кави... Кімната була захаращена меблями, срібними виробами, лампами, картинами, вазами, книгами..., найрізноманітнішими рідкісними речами...	... він нарешті опинився на світлі і був вражений картиною безладдя. Здавалося, ніби в домі почалося миття підлог і сюди на цей часнесено всі меблі. На бюро... лежало безліч усілякої всячини: купа списаних дрібно папірців, накритих мармуровим позеленілим пресом з яєчком зверху, якась старовинна книга в шкіряній оправі з червоним обрізом, лимон, зовсім висохлий, не більший за лісовий горіх, відламана ручка від крісла, чарка з якоюсь рідиною ітрьома мухами, накрита листом, шматочок сургучика, шматочок десь піднятої ганчірки, два пера, вимазані в чорнила...
Пристрасть до наживи	
Гобсек брав усе, починаючи від кошика з рибою, що його приносив бідняк, і кінчаючи пакунком свічок – подарунком якого-небудь святенника; брав він і срібний посуд від багатіїв, і золоті табакерки від спекулянтів	...він ходив ще кожного дня по вулицях свого села, зазірав під містки, під перекладки, і все, що тільки траплялося йому: стара подошва, баб'яча ганчірка, залізний цвях, глиняний черепок, – усе тягнув до себе...
Влада грошей	
...до чого може дійти	...і до такого нікчемства,

скупість, коли вона перетворюється на сліпий, позбавлений усякої логіки інстинкт.	дріб'язковості, гидоти могла дійти людина? Могла так змінитися? І схоже це на правду? Все схоже на правду, все може статися з людиною.
---	--

Можливі взаємозв'язки у вивченні казок слов'янських народів

<i>Твори зарубіжної літератури</i>	<i>Український варіант</i>
I. Казки, в яких засуджується черствість, пожадливість, обмеженість багатіїв і підносяться чесність, доброта й розум простолюду	
«Два брати» (польська), «Чудодійний малюк» (чеська), «Як вівчарський ватаг панів їсти вчив» (словацька), «Мудра діва» (російська),	«Про правду і кривду», «Вівчар Василько і золоті гори», «Мудра дівчина», «Як пан гавкав на старий пень».
II. Казки про мачуху та про двох дівчат – добру й лиху	
«Брати-місяці» (словацька), «Морозко» (російська), «Гарна іпогана дівчина» (лужицька), «Про двох дівчат, добру й лиху» (польська).	«Дідова дочка й бабина дочка», «Кобиляча голова».
III. Казки, в яких розповідається про те, як у пригоді людям стають тварини	
«Про хлопця та його собаку, котика і левеня» (польська), «Принц та його чарівний кінь» (лужицька), «Крихітка-Хіврунька» (російська).	«Пробідного парубка та царівну», «Кобиляча голова».
IV. Казки про хитрість лисиці	
«Горщик меду» (лужицька), «Чому ведмідь з лисичкою не дружать» (чеська), «Лисиця і вовк» (російська), «Як лисицяшила вовкові шубу» (російська), «Лисичка та	«Лисичка-кума», «Лисичка-сестричка і вовк-панібрат».

горобець» (словацька).	
V. Казки в яких діють безстрашні народні богатири	
«Іван – селянський син і Чудо-Юдо» (російська), «Вдовенко» (білоруська).	«Котигорошко», «Кирило Кожум'яка»,.
VI. Казки про тварин, в яких засуджується ледарство	
«Пшеничний колосок» (білоруська), «Курочка, мишеня й тетерук» (російська).	«Колосок», «Півник і двоє мишенят».

ЗРАЗКИ МЕТОДИЧНИХ ОРІЄНТИРІВ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ УЧНІВ

6 клас

Міфи про Прометея

1. Ім'я Прометея у буквальному перекладі означає:
 - а) розумник;
 - б) провидець;
 - в) красень.
2. «Той, хто міркує заднім числом», інакше кажучи – дурень – так перекладається ім'я брата Прометея:
 - а) Епіметея;
 - б) Еменея;
 - в) Єлісея.
3. За одним із міфів Прометей виліпив людину з:
 - а) глини;
 - б) пороху;
 - в) борошна.
4. Славетний байкар Езоп розказував, що цю речовину титан замішував на:
 - а) воді;
 - б) молоці;
 - в) сльозах.
5. Викрадаючи вогонь із Олімпу, Прометей заховав іскру полум'я у:
 - а) скриньку;
 - б) очеретину;
 - в) кишеню.
6. Титан, виліпивши фігурку людини, зрозумів, що вона ожила, коли та:
 - а) заплакала;
 - б) чхнула;
 - в) закашляла.
7. Кому розгніваний Зевс звелів міцно прикувати непокірного титана до скелі:
 - а) Гермесу;
 - б) Аресу;
 - в) Гефестові?
8. На яких горах прикували Прометея:
 - а) Кавказьких;
 - б) Кримських;
 - в) Альпійських?

9. Хто супроводжував коваля та Прометея до місця покарання:
- Влада та Справедливість;
 - Сила та Покора;
 - Сила та Влада?
10. Хижий Зевсів орел щоранку прилітав до Прометея, роздирав його тіло й
- клював:
- серце;
 - печінку;
 - нирки.
11. Кого Зевс послав звільнити титана:
- Геракла;
 - Гефеста;
 - Гермеса?
12. Прометей залишився в пам'яті людей втіленням:
- справедливості й вірності;
 - гордості й непокори;
 - гуманізму й чесності.

Ключ до тесту: 1б; 2а; 3а; 4в; 5б; 6б; 7в; 8а; 9в; 10б; 11а; 12б.

Міфи про Геракла

- Геракл був сином Зевса та земної жінки:
 - Антеї;
 - Алкмени;
 - Мілени.
- Як Гера вирішила знищити маленького Геракла:
 - найняла вбивцю;
 - наслала дві величезні змії;
 - підсипала отруту в молоко?
- Герой повинен був служити мікенському цареві Еврисфею впродовж:
 - 10 років;
 - 12 років;
 - 20 років.
- Що вчинив Геракл із шкурою немейського лева:
 - подарував Еврисфею;
 - зробив собі плащ;
 - залишив у горах коло Немеї?
- Керинейська лань із золотими рогами й мідними копитцями належала богині:
 - Артеміді;
 - Афродіті;
 - Афіні.
- Геракл, щоб зловити, загнав ериманського вепра:
 - у річку;
 - у сніг;
 - у печеру.
- Авгій пообіцяв герою за вичищення стаєнь:

- а) найкращого коня;
 - б) табун коней;
 - в) десяту частину своїх табунів.
8. Діомед годував жахливих кобилиць:
- а) відбірним зерном;
 - б) людським м'ясом;
 - в) овочами і фруктами.
9. Пастух Геріон мав:
- а) дві голови на одному тулубі;
 - б) дві голови і два тулуба, що зрослися;
 - в) три голови і три тулуба, що зрослися.
10. У саду Гесперид росли золоті яблука:
- а) вічної молодості;
 - б) вічної краси;
 - в) вічної мудрості.
11. Дванадцятий подвиг Геракла – це небезпечна мандрівка до:
- а) Аїда;
 - б) Посейдона;
 - в) Атланта.
12. Геракл одружився, коли Зевс забрав його на Олімп, з:
- а) Афіною; б) Гебою; в) Ерідою.

Ключ до тесту: 1б; 2б; 3б; 4б; 5а; 6б; 7в; 8б; 9в; 10а; 11а; 12б.

Ч. Діккенс «Різдвяна пісня у прозі»

1. Головний персонаж «Різдвяної пісні у прозі» очолював контору:
- а) «Скрудж і Кретчит»;
 - б) «Скрудж і Марлі»;
 - в) «Скрудж і Скрудж».
2. Схожість із тюремною камерою чи монастирською келією була в:
- а) кабінету Скруджа;
 - б) комірчини секретаря;
 - в) спальні Скруджа.
3. Клерк на роботі намагався зігрітися біля:
- а) каміну; б) обігрівача; в) свічки.
4. «Які дурниці!» - так Скрудж сказав про:
- а) прогулянку; б) Різдво; в) Новий рік.
5. На святковий обід Ебенезера запросив:

- а) компаньйон; б) клерк; в) небіж.
6. Доповніть цитату «Скрудж з'їв свій ... обід у тій самій ... харчівні»:
а) гарний, гарній;
б) смачний, затишній;
в) тоскний, тоскній.
7. Увечері вдома Скрудж сів біля каміна:
а) почитати газети;
б) посьорбати вівсянку;
в) подивитися на полум'я.
8. «...у своїй незмінній камізельці, щільних панталонах і чобітках. Китички на чобітках стирчали, як і та кіска; відстовбурчувалися поли сурдута, сторч стояло й волосся на голові». Це портрет:
а) Скруджа; б) Фреда; в) Марлі.
9. Скільки духів приходило до Скруджа:
а) два; б) три; в) чотири?
10. Який із літературних героїв не згадується в минулому Ебenezера:
а) Алі-Баба;
б) Робінзон Крузо;
в) барон Мюнхгаузен?
11. Хто з духів був убраний у «простий зелений балахон чи то мантию»:
а) Дух Минулого Різдва;
б) Дух Нинішнього Різдва;
в) Дух Майбутнього Різдва?
12. Хворого хлопчика з родини Кретчитів звали:
а) Пітер; б) Том; в) Джим.
13. На якому музичному інструменті добре грала своячка Скруджа:
а) на арфі; б) на піаніно; в) на скрипці?
14. Автор повісті Духа Майбутнього Різдва не називає:
а) привидом; б) фантомом; в) статуєю.
15. «Я легкий, мов пір'інка, щасливий, мов янгол, і веселий, як школяр!»
У цій цитаті вживається засіб виразності:
а) епітет; б) порівняння; в) метафора.
16. До зустрічі з духами Скрудж був:
а) хворим; б) добрим; в) лихим.
17. Кого першого побачив Скрудж ранком на Різдво:

- а) літню жінку; б) священика; в) хлопчика?
18. Головний герой повісті відіслав клеркові на Різдво:
а) гуску; б) індичку; в) качку.
19. Що довго не наважувався зробити Скрудж у день Різдва:
а) піднятися на ганок і постукати до небожа;
б) попросити хлопчика збігати до магазину;
в) побувати на церковній відправі?
20. Боб «затрясся й покрадьки потягся до лінійки» тому, що:
а) хазяїн погрожував його звільнити;
б) хазяїн залякував його;
в) хазяїн вирішив підвищити йому платню.
21. Компаньйона Марлі звали:
а) Джеймс; б) Джейкоб; в) Джордж.
22. За чим послав Скрудж клерка ранком після свята:
а) пудингом; б) вугіллям; в) папером?
23. Для малого Тима Скрудж став:
а) рідним батьком;
б) хрещеним батьком;
в) другим батьком.
24. Характеризуючи головного героя в кінці твору, Діккенс декілька раз
уживає епітет:
а) добрий; б) гарний; в) щирий.

Ключ до тесту: 1б; 2б; 3в; 4б; 5в; 6в; 7б; 8в; 9в; 10в; 11б;
12в; 13а; 14в; 15б; 16в; 17в; 18б; 19а; 20в; 21б; 22б; 23в;
24а.

Дж. Лондон «Любов до життя»

1. Куди записався Дж. Лондон у 17 років:
а) матросом на шхуну;
б) солдатом до армії;
в) офіціантом у ресторан?
2. З якою метою Дж. Лондон вирушив на Аляску:
а) відвідати друзів;
б) дослідити життя Півночі;
в) знайти золото?
3. «Любов до життя» Дж. Лондона – це:
а) оповідання; б) повість; в) роман.

4. Берег річки, згаданий на початку твору був:
 - а) порослий травою;
 - б) всипаний камінням;
 - в) устелений піском.
5. Подорожні несли важкі клунки, ремінці яких були накинуті на:
 - а) плечі;
 - б) груди;
 - в) лоби.
6. Яка година була, коли Білл кинув свого товариша:
 - а) друга;
 - б) третя;
 - в) четверта?
7. Скільки часу золотошукач не лічив дні:
 - а) з тиждень;
 - б) тижнів зо два;
 - в) кілька тижнів?
8. Коли вперше головний герой твору відчуває страх:
 - а) підвернувши ногу;
 - б) не угледівши Білла за пагорбом;
 - в) озирнувши навколишній світ?
9. Безіменний був переконаний, що Білл його чекатиме:
 - а) за наступним пагорбом;
 - б) біля схованки;
 - в) на узбережжі.
10. Шлях його лежав на:
 - а) південь;
 - б) північ;
 - в) захід.
11. Головний герой розвів вогонь з:
 - а) трави;
 - б) гілочок;
 - в) моху.
12. Скільки сірників мав товариш Білла:
 - а) 57;
 - б) 67;
 - в) 77?
13. Куди він не ховав один із пучечків сірників:
 - а) за пазуху;
 - б) у кишеню;
 - в) у порожній кисет?
14. Перший звір, який трапився на шляху головного героя, був:
 - а) олень;
 - б) вовк;
 - в) ведмідь.
15. «Він шукав у озерцях..., хоча й знав, що...не живуть так далеко на півночі». Про кого йдеться у цитаті:
 - а) про жаб;
 - б) про п'явок;
 - в) про вужів?
16. Який засіб виразності використовує Дж. Лондон у словах «Здавалося, шлунок дрімає»:
 - а) епітет;
 - б) порівняння;
 - в) метафору?
17. Що наштовхнуло головного героя на роздуми про життя і смерть:
 - а) зустріч з ведмедем;
 - б) купа кісток оленяти;

- в) вовки, що бігали поряд?
18. «...очі були тьмаві й налиті кров'ю, голова понурилась. Звір безперестану кліпав од яскравого сонця. Він чи не був хворий». Про якого звіра йдеться в уривку:
а) вовка; б) оленя; в) ведмедя?
19. Як головний герой розправився з хворим вовком:
а) задушив його; б) зарізав його; в) загриз його?
20. Після двобою чоловік:
а) заспівав; б) заснув; в) завив.
21. «...жива істота, у якій важко було впізнати людину: сліпа й безтямна,
вона звивалася, немов велетенський...»
а) черв'як; б) вуж; в) хробак.
22. Який страх не полишав головного героя на кораблі:
а) що його висадять на берег;
б) що його засудять за смерть Білла;
в) що не вистачить харчів?
23. Корабель кинув якір у:
а) Нью-Йорку;
б) Сан-Франциско;
в) Лос-Анджелесі.
24. Головна думка твору:
а) людина повинна допомагати іншій людині;
б) боротьба за життя – найголовніше завдання людини;
в) попри все, людина має залишатися людиною.

Ключ до тесту: 1а; 2в; 3а; 4б; 5в; 6в; 7б; 8в; 9б; 10а; 11в; 12б; 13б; 14а; 15а; 16в; 17б; 18а; 19в; 20б; 21в; 22в; 23б; 24в.

Р. Л. Стівенсон «Острів скарбів»

1. Батьківщина Р.Л.Стівенсона – це:
а) Англія; б) Шотландія;
в) Уельс; г) Ірландія.
2. Роберт Льюїс отримав професію:
а) лікаря; б) вчителя;
в) юриста; г) інженера.
3. Початкова назва роману про заховані на острові скарби була:

- в) «Пенси!»; г) «Піастри!»?
13. Де перебував Джим, підслуховуючи матросів, що домовлялися про змову проти капітана й судновласника:
- а) у трюмі; б) у каюті капітана;
в) на камбузі; г) у бочці з яблуками?
14. «...мав досить приємні риси обличчя. Тільки шкіра його так засмалилася на сонці, що аж губи в нього почорніли, а ясні очі надзвичайно гостро проступали на темному обличчі. Він був обірванцем з обірванців...» Це портрет:
- а) Бена Гана; б) Джона Сілвера;
в) Ізраеля Гендса; г) Ейбрегема Грея?
15. Скільки років перебуває на острові покинутий товаришами Бен Ган:
- а) два; б) три;
в) чотири; г) п'ять?
16. На що не погоджувався капітан Смоллет, коли заколотники вели обстріл блокгаузу:
- а) стріляти у відповідь; б) відступати;
в) спустити прапор; г) вести перемовини з ворогами?
17. Що зробив Джим уночі після відбитої атаки:
- а) ліг спати; б) пішов у розвідку;
в) розмовляв з товаришами; г) поплив на «Еспаньйола»?
18. «Ми, здається, обидва скрикнули не своїм голосом, зустрівшись очима – я з жаху, він – з люті, мов оскаженілий бик». Який засіб виразності використано в реченні:
- а) порівняння; б) метафора;
в) епітет; г) гіпербола?
19. «По-перше, становище ваше погане: шхуну ви втратили, скарб втратили, людей своїх втратили. Вся ваша справа пропаца. І коли ви хочете знати, хто це спричинив, то знайте: це я і ніхто інший». Кому належать ці слова:
- а) Лівсі; б) Гокінсу;
в) Смоллету; г) Трелоні?
20. Скільки залишилося піратів, коли вони вирушили востаннє на пошуки скарбів:
- а) четверо; б) п'ятеро;
в) шестеро; г) семеро?
21. Що сталося з Сілвером:

- а) залишився на острові; б) поплив до Англії;
 в) загинув; г) утік з частиною скарбів?
22. Хто найнерозумніше повівся з своєю часткою скарбів:
 а) Джим; б) Грей;
 в) Лівсі; в) Бен Ган?
23. Знайдіть четвертого зайвого:
 а) Біллі Бонс; б) Джим Гокінс;
 в) Чорний Пес; г) сліпий П'ю.
24. «Острів скарбів» – це роман:
 а) авантюрний; б) науковий;
 в) детективний; г) пригодницький.

Ключ до тесту: 1б; 2в; 3г; 4а; 5в; 6б; 7в; 8г; 9а; 10в; 11б;
 12г; 13г; 14а; 15б; 16в; 17г; 18а; 19б; 20в; 21г; 22в; 23б;
 24г.

Р. Д. Бредбері «Усмішка»

1. Черга на міській площі зібралася о ...годині ранку:
 а) п'ятій; б) шостій; в) сьомій.
2. Поблизу натовпу продавали:
 а) польову кашу в подертому казані;
 б) каву в щербатих філіжанках;
 в) чай у брудних склянках.
3. У творі йде мова про:
 а) 1061 рік; б) 2061 рік; в) 3061 рік.
4. Люди з оповідання «Усмішка» Р. Д. Бредбері найбільше ненавидять:
 а) війну; б) брехню; в) минуле.
5. «Ще з'явиться якийсь головатий і підлатає цивілізацію».
 Виділятиме ту
 людину:
 а) сила волі;
 б) чутливе серце;
 в) гострий розум.
6. Чотири поліцейські пильнували:
 а) щоб люди не підходили близько до картини;
 б) щоб не розмовляли;
 в) щоб ніхто не кинув камінь.
7. Вершник виголосив оголошення, що картину опівдні:

- а) знищать;
 - б) перевезуть до іншого міста;
 - в) подарують городянам.
8. Як зреагував на повідомлення НАТОП:
- а) розчарувався;
 - б) зрадив;
 - в) занепокоївся?
9. Том на картині побачив:
- а) жінку, яка спокійно й таємниче посміхалася;
 - б) чоловіка, що зосереджено працював;
 - в) бабуся, яка щось розповідала онуку.
10. Сім'я хлопчика мешкала:
- а) у погрібці;
 - б) у силосній вежі;
 - в) у курнику.
11. Дорога до селища була:
- а) порита машинами;
 - б) поросла травою;
 - в) розбита бомбами.
12. В який день тижня влаштовувалися свята:
- а) у неділю;
 - б) у понеділок;
 - в) у вівторок?

Ключ до тесту: 1а; 2б; 3б; 4в; 5б; 6в; 7а; 8б; 9а; 10б; 11в; 12в.

А. де Сент-Екзюпері «Маленький принц»

1. А. де Сент-Екзюпері – письменник:
- а) англійський;
 - б) французький;
 - в) німецький.
2. Антуан народився у шляхетній ... родині:
- а) князівській;
 - б) баронській;
 - в) графській.
3. Де потрапив у аварію оповідач із казки «Маленький принц»:
- а) у горах;
 - б) у пустелі;
 - в) на морі?
4. Питної води він мав од сили на:
- а) два дні;
 - б) три дні;
 - в) тиждень.
5. «Так я узнав ще одну важливу річ: його планета навряд чи більша ніж...»:
- а) будинок;
 - б) кімната;
 - в) місто.

6. Маленький принц жив на планеті:
а) астероїд Б-612; б) астероїд В-612; в) астероїд Д-612.
7. Ґрунт планети був геть уражений жахливим насінням:
а) кульбаб; б) баобабів; в) будяків.
8. Маленький принц мав правило: «Прибрався сам уранці – ретельно прибери і свою...»:
а) постіль; б) оселю; в) планету.
9. Довгий час хлопчик мав тільки одну розвагу:
а) милуватися сходом сонця;
б) милуватися заходом сонця;
в) прогулянки планетою.
10. Троянда на планеті Маленького принца боялася:
а) протягів; б) тигрів; в) гусениць.
11. Хто із жителів планет, які відвідав Маленький принц, уособлював відповідальність:
а) король; б) ліхтарник; в) географ?
12. Про кого Маленький принц сказав: «Він єдиний, хто міг би стати моїм другом. Але його планета надто маленька...»:
а) короля; б) бізнесмена; в) ліхтарника?
13. Кого першого зустрів хлопчик на Землі:
а) льотчика; б) змію; в) лиса?
14. «З людьми теж садинок», – запевняє:
а) троянда; б) змія; в) лис.
15. Вулкани на планеті Маленького принца сягали йому до:
а) колін; б) пояса; в) плеч.
16. Яким треба бути, на думку лиса, що приручити його:
а) розумним; б) добрим; в) терплячим?
17. Головне, як вважав лис, можна побачити:
а) серцем; б) очима; в) через лупу.
18. Поїзд у казці символізує:
а) постійну дорогу;
б) людські долі;
в) спустошення душі.
19. Скільки часу витрачає людина, за словами торговця пілюлями, щоб втамувати спрагу:
а) 53 хвилини; б) 43 хвилини; в) 33 хвилини?
20. Скільки часу Маленький принц пробув на Землі:

- б) «Хлібороб і Змія»;
 - в) «Хліборобові діти»?
7. Байки Езопа «Крук і Лисиця» стосується повчання:
- а) не слід зневажати нічого, щоб згодом не довелося шкодувати;
 - б) навіть справедливий захист не має сили для тих, хто заповзвся чинити кривду;
 - в) байка стосується нерозумної людини.
8. З мораллю якої байки Езопа переформується повчальний висновок байки Лафонтена «Зачумлені звірі»:
- а) «Крук і Лисиця»;
 - б) «Вовк і Ягня»;
 - в) «Мурашка і Цикада»?
9. Кого з родичів Ягняти згадує Вовк у байці Крилова:
- а) дідуся, батька, брата;
 - б) кума, свата, брата;
 - в) племінника, дядька, брата?
10. Ягня з байки Крилова знаходиться від Вовка на відстані:
- а) трьох метрів;
 - б) десяти кроків;
 - в) ста кроків.
11. Де Ворона з байки Крилова взяла сир:
- а) сорока принесла;
 - б) Бог послав;
 - в) знайшла на поляні?
12. Лисиця просила Ворону (за байкою Крилова):
- а) віддати сир;
 - б) поділитися сиром;
 - в) заспівати.

Ключ до тесту: 1в; 2б; 3а; 4а; 5в; 6б; 7в; 8б; 9б; 10в; 11б; 12в.

"Байка у світовій літературі"

II варіант

1. Аллегорія – це:
- а) повчальний висновок у байці;
 - б) художнє зображення, що ґрунтується на приховуванні реальних осіб;
 - в) зображення предмета чи явища як живої істоти.

2. Сюжети, які переходять від одного байкаря до іншого, існуючи тривалий час, називаються:
- а) мандрівними;
 - б) класичним;
 - в) запозиченими.
3. «Батьком байки» називають:
- а) Езопа;
 - б) Лафонтена;
 - в) Крилова.
4. Крилов жив і творив у:
- а) XVIII ст.;
 - б) XIX ст.;
 - в) XX ст.
5. У байці Езопа «Крук і Лисиця» хитрунка виманила:
- а) хліб;
 - б) м'ясо;
 - в) сир.
6. У якій байці Езопа засуджується ледарство, безтурботність:
- а) «Крук і Лисиця»;
 - б) «Вовк і Ягня»;
 - в) «Мурашка і Цикада».
7. Байки Езопа «Хліборобові діти» стосується повчання:
- а) коли між людьми злагода, їх важко перемогти, коли незгода – легко;
 - б) не слід зневажати нічого, щоб згодом не довелося шкодувати;
 - в) негідники не змінюють своєї вдачі навіть тоді, коли їм роблять добро.
8. Зачумлені звірі з байки Лафонтена визнали винним:
- а) осла;
 - б) барана;
 - в) ягня.
9. Ягня у байці Крилова називає Вовка Світлістю. Цим автор:
- а) натякнув на суспільну нерівність;
 - б) показав, що у вовка є світлі, добрі риси;
 - в) зауважив, що у Вовка світла шерсть.
10. Події у байці І. Крилова «Вовк і Ягня» відбуваються:
- а) біля озера;
 - б) біля річки;
 - в) біля струмка.
11. Яким назвала Лисиця голос Ворони (за байкою Крилова):
- а) ангельським;
 - б) ніжним;
 - в) милозвучним?
12. Що вихваляла Лисиця у зовнішності Ворони (за байкою Крилова):
- а) хвіст, лапи, крила, дзьоб;
 - б) шийку, очі, пір'ячко, дзьоб;
 - в) хвіст, очі, пір'ячко, лапи?

Ключ до тесту: 1б; 2а; 3а; 4б; 5б; 6в; 7а; 8а; 9а; 10в; 11а; 12б.

**«Людина в життєвих випробуваннях»
(Ж. Верн «П'ятнадцятирічний капітан»)**

I варіант

1. Ж. Верн – письменник:
 - а) англійський;
 - б) французький;
 - в) російський;
 - г) німецький.
2. Китобійна шхуна-бриг у романі «П'ятнадцятирічний капітан» називалася:
 - а) «Піонер»;
 - б) «Пікадор»;
 - в) «Пілігрим»;
 - г) «Пікколо».
3. «Кістлява статура, велика кудлата голова, золоті окуляри...» Так виглядав:
 - а) капітан Халл;
 - б) кузен Бенедикт;
 - в) Негоро;
 - г) Том.
4. Початок мандрівки у романі «П'ятнадцятирічний капітан» – ...
 - а) Австралія;
 - б) Нова Зеландія;
 - в) острів Паски;
 - г) Південна Америка.
5. Кузен Бенедикт захоплювався:
 - а) ентомологією;
 - б) екологією;
 - в) електрофізикою;
 - г) економікою.
6. Дінго мав на нашійнику вигравіювані літери:
 - а) «С. Б.»;
 - б) «С. В.»;
 - в) «С. Г.»;
 - г) «С. Д.».
7. Кого не можна зустріти в Африці:
 - а) гіпопотамів;
 - б) жирафів;
 - в) слонів;
 - г) страусів?
8. Негоро загинув:
 - а) від зубів Дінго;
 - б) від пострілу Діка Сенда;
 - в) від ножа Гарріса;
 - г) від кулака Геркулеса.
9. Установіть відповідність між персонажем твору і його місцем у системі образів:

1 Дік Сенд	А агент работоргівця;
2 Халл	Б володар Казонде;
3 Гарріс	В капітан китобійного судна;
4 Муані-Лунга	Г матрос.
10. Установіть відповідність між поняттями і їх значеннями:

1 навігація	А ферма;
-------------	----------

2 термітник	Б охоронець;
3 хавільдар	В житло комах;
4 асьєнда	Г морська наука.

Ключ до тесту: 1б; 2в; 3б; 4б; 5а; 6б; 7г; 8а; 9: 1Г, 2В, 3А, 4Б;
10: 1Г, 2В, 3Б, 4А.

**«Людина в життєвих випробуваннях»
(Ж. Верн «П'ятнадцятирічний капітан»)**

II варіант

- Ж. Верн став одним із засновників літератури:
 - науково-фантастичної;
 - детективної;
 - історичної;
 - сатиричної.
- Головного героя роману «П'ятнадцятирічний капітан» звали:
 - Дік;
 - Джек;
 - Джордж;
 - Джеймс.
- «Середній на зріст, міцної статури, чорнявий, з синіми рішучими очима»
був:
 - містер Уелдон;
 - Дік Сенд;
 - капітан Халл;
 - Гарріс.
- Напівзатоплене судно, де були знайдені собака і п'ять негрів називалося:
 - «Валькірія»;
 - «Валерік»;
 - «Вальдек»;
 - «Василіск».
- Яка комаха вивела кузена Бенедикта за межі факторії:
 - мантікора;
 - мантігона;
 - мантідора;
 - мантісона?
- Кому вдалося втекти від работоргівців:
 - Тому;
 - Актеону;
 - Геркулесу;
 - Остіну?
- Королева Муана звеліла покликати чаклуна для того, щоб:
 - викликати дощ;
 - прогнати дощ;
 - вилікувати хворого;
 - розважитися.
- Кого не можна зустріти в Африці:
 - муху цеце;
 - жирафу;
 - колібрі;
 - лева?
- Установіть відповідність між персонажем твору і його місцем у системі

образів:

1 Алвіш

А кузен місіс Уелдон;

2 Джеймс Уелдон

Б власник каравану рабів;

3 Бенедикт

В агент работоргівця;

4 Негоро

Г судовласник.

10. Установіть відповідність між поняттями і їх значеннями:

1 факторія

А металевий або дерев'яний брус, що кріпиться до щогли;

2 рея

Б «резиденція» казондського володаря;

3 «мазіка»

В вищий чаклун;

4 мганнга

Г сезон дощів.

Ключ до тесту: 1а; 2а; 3б; 4в; 5а; 6в; 7а; 8в; 9: 1Б, 2Г, 3А, 4В;
10: 1Б, 2А, 3Г, 4В.

Дж. Лондон «Любов до життя», Р. Л. Стівенсон «Острів скарбів»

І варіант

1. Куди записався Дж. Лондон у 17 років:

а) матросом на шхуну; б) солдатом до армії; в) офіціантом у ресторан?

2. «Любов до життя» Дж. Лондона – це:

а) оповідання; б) повість; в) роман.

3. Безіменний був переконаний, що Білл його чекатиме:

а) за наступним пагорбом; б) біля схованки; в) на узбережжі.

4. Скільки сірників мав товариш Білла:

а) 57; б) 67; в) 77?

5. «...жива істота, у якій важко було впізнати людину: сліпа й безтямна, вона

звивалася, немов велетенський...»

а) черв'як; б) вуж; в) хробак.

6. Головна думка твору:

а) людина повинна допомагати іншій людині;

б) попри все, людина має залишатися людиною;

в) боротьба за життя – найголовніше завдання людини.

7. Батьківщина Р.Л.Стівенсона – це:

а) Англія; б) Шотландія; в) Ірландія.

8. Від чийого імені ведеться розповідь у романі «Острів скарбів»:

а) Джима; б) автора; в) лікаря Лівсі.

9. Що було у пакеті, який Джим передав лікарю Лівсі:

а) зошит і конверт; б) гроші й папери; в) документи і портрет?

10. Хто знайшов скарби:
 а) пірати; б) товариші Джима; в) Бен Ган?
11. Хто з героїв твору спустив і викинув за борт «Веселого Роджера»:
 а) Ізраїль Хендс; б) Джим Гокінс; в) Джон Сілвер?
12. Установіть відповідність між персонажем і його місцем у системі образів:
1 Трелоні	А сліпий пірат
2 Біллі Бонс	Б сквайр
3 П'ю	В юнга на «Еспаньйолі»
4 Гокінс	Г капітан

Ключ до тесту: 1а; 2а; 3б; 4б; 5в; 6б; 7б; 8а; 9а; 10в; 11б; 12: 1Б, 2Г, 3А, 4В.

Дж. Лондон «Любов до життя», Р. Л. Стівенсон «Острів скарбів»

II варіант

1. Дж. Лондон був письменником:
 а) англійським; б) німецьким; в) американським.
2. З якою метою Дж. Лондон вирушив на Аляску:
 а) відвідати друзів; б) дослідити життя Півночі; в) знайти золото?
3. Головний герой розводив вогонь із:
 а) трави; б) гілочок; в) моху.
4. Перший звір, який трапився на шляху головного героя, був:
 а) вовк; б) олень; в) ведмідь.
5. «Він шукав у озерцях..., хоча й знав, що... не живуть так далеко на півночі». Про кого йдеться у цитаті:
 а) про жаб; б) про п'явок; в) про вужів?
6. Який засіб виразності використовує Дж. Лондон у словах «Здавалося, шлунок дрімає»:
 а) епітет; б) порівняння; в) метафору?
7. Роберт Льюїс Стівенсон отримав професію:
 а) лікаря; б) юриста; в) інженера.
8. Початкова назва роману про заховані на острові скарби була:
 а) «Загадковий кок»; б) «Дивний кухар»; в) «Корабельний кухар».
9. Сліпий П'ю загинув:
 а) від кулі; б) під кінськими копитами; в) упавши в річку.

3. Як ставився Жульєн до своєї матері?
- 3а. Що пані де Реналь сприйняла як кару за свій гріх?
4. «То був тендітний невисокий на зріст юнак...з неправильними, але тонкими рисами обличчя і орлиним носом». Це портрет ...
- 4а. «Дуже світла блондинка, надзвичайно струнка...в очах її іноді спалахували вогники...». Це портрет...
5. Який гріх у семінарії був найжахливішим?
- 5а. Які стосунки у Жульєна склалися з семінаристами?
6. Хто цінував знання Жульєна в семінарії?
- 6а. Яку посаду зайняв Жульєн у родині де Ла-Молів?
7. Чим користується Жульєн, щоб потрапити до спальні пані де Реналь?
- 7а. Яке благодіяння маркіза найбільше ошчасливило Жульєна?
8. Хто «...дуже пишається парою нормандських коней»?
- 8а. Чому Жульєн домагається кохання Матильди?
9. Чому 30 квітня кожного року Матильда в чорному вбранні?
- 9а. За скоєння якого злочину Жульєн потрапив до в'язниці?
10. Чому не відбулося весілля Жульєна та Матильди?
- 10а. Як ставилися до Жульєна люди у Безансоні під час суду?
11. Який вирок оголосив суд Жульєнові?
- 11а. Як попрощалася зі страченим коханим Матильда?
12. Що сталося з пані де Реналь?
- 12а. Назвіть міста, у яких відбуваються дії роману.

Відповіді

1. Гувернера. 1.а. Знанням англійської мови. 2. (Він його не любив). 2.а. (Наполеон). 3. У творі про матір не йдеться. 3.а. Хворобу молодшого сина. 4. Жульєна. 4.а. Матильди де Ла-Моль. 5.Самостійно думати. 5.а. Його не любили. 6. Абат Пірар. 6.а. Секретаря. 7. Драбиною. 7.а. Йому передали у власність замок. 8. Пан Вально. 8. а. Щоб зробити кар'єру. 9. Було страчено Боніфація де Ла-Моля. 9.а. Спробу вбивства. 10. Пані де Реналь написала листа маркізу. 10. а. Співчували. 11. Страта. 11 а. Поховала його голову. 12. Померла. 12. а. Вер'єр, Париж, Безансон.

Оноре де Бальзак

«Гобсек»

(кожна правильна відповідь – 1 бал)

1. Чому Деревіль став близьким другом віконтеси де Гранльє?
2. Завдяки чому Дервіль потоваришував із Гобсеком?

3. До кого Гобсек вирішив з'явитися «як месник, як докори сумління»?
4. Яку суму податків сплачує мільйонер Гобсек і пишається цим?
5. Чому Гобсек любив бруднити килими в багатих будинках?
6. Що Дервіль позичав у Гобсека і для чого?
7. Хто є дружиною Дервіля?
8. Яку справу доручив граф де Ресто Гобсекові та Дервілю?
9. Що вразило Дервіля в помешканні Гобсека?
10. Кому заповів своє багатство Гобсек?
11. Про що думав в останні години Гобсек, що радив Дервілеві?
12. Чому віконтеса де Гранльє віддавала перевагу під час обрання нареченого для Каміли?

Відповіді

1. Допоміг їй повернути маєтки.
2. Сусідству й розсудливій поведінці.
3. До графині.
4. Сім франків.
5. Щоб дати відчуті пазури Неминучості.
6. Гроші на купівлю адвокатської контори.
7. Фанні Мальво.
8. Передати його майно синові.
9. Багатство, що гнило.
10. Дочці своєї небоги.
11. Як і де вигідніше продати товари, що були в його домі.
12. Честі та родовитості.

Лев Толстой

«Анна Кареніна»

І варіант

1. Де познайомились Анна Кареніна та Вронський?
2. Чому Кіті відмовила Левіну під час першого його приїзду до Москви?
3. Що змусило Анну зізнатися чоловікові в коханні Вронського?
4. Чого Каренін вимагав від Анни?
5. Коли Анна попросила вибачення у чоловіка?
6. Чи однаково Анна ставилася до своїх дітей?
7. Що зробив Вронський заради Анни?
8. У мандрівку до якої країни поїхали закохані?
9. Коли Левін почав розуміти життя й знаходити в ньому сенс?
10. Коли Анна почувалася найбільше «відторгненою» від «вищого світу»?
11. У сьомій частині роману Анна гине. А хто народжується?
12. Хто є прототипом автора в романі «Анна Кареніна»?

Відповіді

1. На вокзалі. 2. Думала, що закохана у Вронського. 3. Падіння Вронського на перегонах. 4. Дотримуватися зовнішньої пристойності. 5. Під час пологів і хвороби, коли думала, що її життя добігає до кінця. 6. Сергія любила більше. 7. Відмовився від кар'єри. 8. До Італії. 9. Коли працював нарівні із селянами. 10. Під час відвідування театру. 11. Син у Левіна. 12. Левін

Волт Вітмен

«Життя та творчість»

Примітка. Письмово, кожна правильна відповідь – 1 бал, перевіряється в парах під керівництвом викладача.

1. У який час та де жив і творив Волт Вітмен?
2. З якої родини походив?
3. Яку освіту здобув?
4. Назвіть три його основні професії.
5. Як називається головна книга В. Вітмена?
6. Скільки видань витримала ця книга?
7. Ким вважали американці Вітмена?
8. Яке філософське вчення найбільше вплинуло на Вітмена?
9. Який вірш Вітмен присвятив своєму кумирові – президентові Лінкольну, відгукнувшись на його трагічну загибель?
10. Яким віршовим розміром послуговувався Вітмен?
11. У чому полягала громадянська свідомість, гуманізм поета під час Громадянської війни у США?
12. Коли Волт Вітмен досяг найгучнішої слави?

Відповіді

1. II половина XIX століття, у США. 2. Ремісників, батько – тесля. 3. Шкільну неповну. 4. Друкар, редактор, учитель. 5. «Листя трави». 6. Дев'ять. 7. Своім пророком. 8. Трансценденталізм. 9. «О капітане мій, капітане!». 10. Верлібром. 11. Служив у військовому відомстві, допомагав у шпиталях, ризикуючи здоров'ям. 12. Коли поета вже не стало.

Джеймс Джойс

«Життя та творчість»

За кожную правильну відповідь учні отримують по 0,5 бала

1. Ким називають Джеймса Джойса?
2. Хто він за походженням?
3. Якою мовою писав твори?
4. Де і коли народився?
5. Де навчався?
6. До чого мав хист ще зі школи?
7. Які твори писав ще з дитинства?
8. Яким почував себе серед людей?
9. Де жив?
10. Як заробляв на життя?
11. Чим хворів?
12. З чим були пов'язані його інтереси?
13. Які статті опублікував?
14. Як називалася його збірка віршів?
15. Як називалася збірка оповідань?
16. Перший роман?
17. Який характер твору «Джакомо»?
18. Що означає слово Джакомо?
19. Що лежить в основі твору?
20. Жанрові особливості твору?
21. Що являють собою ці безсюжетні замальовки?
22. Що відіграє важливу роль у такій поетиці?
23. За допомогою чого поєднується реальне життя з вічним?
24. Де і коли помер письменник?

Відповіді

1. «Батьком» модерністського роману. 2. Ірландець. 3. Англійською. 4. В 1882 р. у передмісті Дубліна. 5. В єзуїтському коледжі. 6. До літератури, літературної творчості. 7. Статті, вірші, прозу. Самотнім, уникав їх. 9. В Італії, потім в Швейцарії. 10. Давав уроки англійської мови. 11. Поступово втрачав зір, потім зовсім осліп. 12. З театром. 13. «Драма і життя», «День натовпу», «Нова драма Ібсена». 14. «Камерна музика». 15. «Дублінці». 16. «Портрет митця замолоду». 17. Автобіографічний. 18. Італійський варіант англійського імені Джеймс, плюс ім'я славнозвісного Казанови. 19. Любовна пригода з іронічним змістом. 20. Немає ні початку, ні кінця; схожий і на записник, і на щоденник, і на есе, і на етюд, і на новелу. 21. Передають «потік свідомості». 22. Кольорова гама, звуки, запахи, відчуття. 23. За допомогою міфу. 24. 1941 року помер у Цюріху.

Михайло Булгаков

«Майстер і Маргарита»

1. Які художні деталі 1-го розділу свідчать про радянську дійсність 1930-х років?
2. Чому Єшуа називав усіх «добрими людьми»?
3. Що свідчить про те, що Понтію Пилату були притаманні риси людини, а не лише героя міфу?
4. Як збувається перше «пророцтво» іноземного професора?
5. Як у будинку літераторів реагують на трагічну звістку?
6. Які «фокуси» Волан і його почет московській публіці?
7. Де опинився поет Іван Бездомний після пригод у Грибоедові?
8. «...Вискочило перед нами, як із-під землі вискакує вбивця у провулку, й уразило нас одразу обох!» Про що говорить гість Івана Бездомного в його лікарняній палаті?
9. Як сприйняв майстер критику його роману й відмову друкувати?
10. Що відбулося в природі під час страти Єшуа?
11. На що зважилася Маргарита, щоб дізнатися про майстра?

Відповіді

1. Згадка про Соловки, «шпигуноманія», атеїзм.
2. Уважав, що немає злих людей.
3. У прокурора була мігрень – боліла голова.
4. Берліоз потрапляє під трамвай..
5. Спочатку літератори були вражені, та через кілька хвилин продовжили розважатися.
6. Улаштував «грошовий дощ», модний магазин та ін.
7. У психіатричній лікарні.
8. Про кохання.
9. Це довело його до відчаю, до хвороби.
10. Гроза.
11. Стала відьмою: натерлася дивним кремом і пішла на бал за запрошенням незнайомця.

Лев Толстой

«Анна Кареніна»

1. Ким доводиться Анна Кареніна Облонському?
2. Через що у родині Облонських стався розлад?
3. З якою метою на початку роману приїжджає до Москви Анна Кареніна?
4. Як звали сина Анни Кареніної?

5. З якою метою приїжджає до Москви Левін?
6. Де познайомилися Анна з Вронський?
7. Назвіть ім'я та по батькові Вронського.
8. Чому Кіті відмовила Левіну, коли він вперше запропонував побратися з ним?
9. Після якої події Анна зізнається чоловіку, що кохає Вронського?
10. Що чоловік вимагав від Анни після її зізнання?
11. Коли Анна попросила пробачення у чоловіка?
12. В яку країну поїхали Анна і Вронський після одужання Анни?
13. Чим Вронський пожертвував заради Анни?
14. Чому Анна прагнула швидше повернутися з-за кордону у Росію?

Відповіді

1. Сестрою. 2. Доллі, дружина Степана Аркадійовича Облонського, дізналася про його зв'язок з французенкою -гувернанткою. 3. Примирити подружжя Облонських. 4. Серьожа. 5. Посвататися до Кіті Щербаської. 6. На вокзалі. 7. Олексій Кириллович. 8. Їй здавалося, що вона кохає Вронського. 7. Відмовився від кар'єри. 8. До Італії. 9. Після падіння Вронського під час перегонів. 10. Дотримуватися зовнішньої пристойності. 11. Під час пологів і хвороби, коли думала, що помре. 12. В Італію. 13. Кар'єрою. 14. Сумувала за сином, хотіла побачити його.

Роман Стендаля

«Червоне і чорне»

І частина роману

1. У якому місті починається дія роману «Червоне і чорне»?
2. Яка пристрасть Жульєна найбільше дратувала його батька?
3. Хто був кумиром Жульєна Сореля?
4. Чому Жульєн вирішив стати священиком?
5. Хто така мадам Дервіль?
6. Що знаходилося у коробочці, яку Жульєн Сорель ховав у своєму матраці?
7. Хто такий Фуке?
8. Яку пропозицію зробив Фуке Жульєну?
9. Коли мадам де Реналь вперше охопили муки совісті за те, що вона зраджує чоловікові?
10. Чому Еліза почала ненавидіти Жульєна?
11. Хто рекомендував Жульєна Сореля ректору семінарії Пірару?
12. У якому місті знаходилася семінарія, де навчався Жульєн Сорель?

Відповіді

1. У Вер'єр. 2. До читання. 3. Наполеон. 4. Це було для нього шляхом до заможності; надавало можливість вибитися в люди, вирватися з Вер'єра. 5. Подруга мадам де Реналь. 6. Портрет Наполеона. 7. Молодий лісоторговець, приятель Жульєна. 8. Стати його компаньйоном. 9. Коли захворів її молодший син, Станіслав Ксав'є. 10. Тому що Жульєн Сорель відмовився одружитися на ній. 11. Абат Шелан. 12. У Безансоні.

Франц Кафка

«Перевтілення»

1. Ким працював Грегор Замза?
2. Чому Грегор виконує роботу, яка ненависна йому?
3. Яким було хобі Грегора?
4. Як звали сестру Грегора?
5. Які плани стосовно сестри були у Грегора до його метаморфози?
6. Що найбільше турбувало Грегора у перші дні після перевтілення?
7. Чому саме сестра доглядає за Грегором?
8. Чому з кімнати Грегора виносять меблі?
9. Яку річ Грегор хотів урятувати (залишити в кімнаті), коли мати та сестра виносили меблі?
10. Доведіть, що Грегор, перетворившись зовнішньо на комаху, залишився в душі людиною?
11. Хто першим з родини відрікся від Грегора як від людини?
12. Як провели день члени родини Грегора після його смерті?

Відповіді

1. Комівояжером. 2. Щоб виплатити борг батька. 3. Випилювання лобзиком. 4. Грета. 5. Хотів послати її до консерваторії. 6. Що він не зможе більше утримувати сім'ю; що в родині не стане грошей. 7. Їй жаль брата; хоче довести свою значущість, піднятися в очах батьків, адже раніше вони не раз говорили, що з неї нема ніякої користі. 8. Щоб звільнити йому місце для повзання; тим більше, що меблями він вже не користується. 9. Портрет дами в хуторах. 10. Він не втратив почуття прекрасного: рятує картину на стіні, слухає і розуміє музику; розуміє людську мову, його хвилюють проблеми родини. 11. Сестра. 12. Поїхали на природу, за місто.

Федір Достоєвський

«Злочин і кара»

кожна правильна відповідь 1 бал

1. Назвіть ім'я та по батькові Раскольников.
2. Що снилося Раскольникову напередодні скоєння злочину?
3. Звідки Раскольников дізнався, що наступного дня о сьомій вечора Лізавети не буде вдома?
4. Про теорію якого персонажа Раскольников говорить, що якщо довести її до логічного завершення, то «вийде, що і людей можна різати»?
5. Чому Лужин хотів одружитися саме з Дунею?
6. Як загинув Мармеладов?
7. Хто з персонажів стверджує, що він і Раскольников «одного поля ягоди»?
8. Яку історію з Нового Заповіту читає Соня Раскольникову?
9. Хто звинуватив Соню у крадіжці ста карбованців?
10. Хто своїми свідченнями врятував Соню від наклепу?
11. Хто підслухав за дверима зізнання Раскольникова Соні?
12. Хто забезпечив майбутнє дітей Катерини Іванівни після її смерті?

Відповіді

1. Родіон Романович.
2. Вбивство п'яним Миколкою кобилки.
3. З випадково почутої розмови на вулиці.
4. Про теорію Лужина.
5. Він бажав одружитися з дівчиною чесною, але бідною, яка вже зазнала скрути, тому що, на його думку, чоловік не має бути чимось зобов'язаним дружині, а навпаки, дружина має бачити у чоловікові свого благодійника.
6. Потрапив п'яним під копита коней.
7. Свидригайлов.
8. Про воскресіння Лазаря.
9. Лужин.
10. Лебезятников та Раскольников.
11. Свидригайлов.
12. Свидригайлов.

Альбер Камю

«Життя і творчість»

1. У якій країні (колонії Франції) народився Альбер Камю?
2. Що сталося з батьком Альбера, коли хлопцю не було ще й року?
3. Хто такий Луї Жермен?
4. Яким видом спорту все життя захоплювався Камю?
5. Чому Камю був змушений закінчити заняття спортом і не був призваний до армії?
6. Що означає слово екзистенція?

7. Як називалася підпільна організація, членом якої був Камю?
8. Праця якого міфічного героя для Камю є метафорою сучасного життя?
9. До якого циклу включив Камю роман «Чума»?
10. Яким чином у 1957 році світова спільнота відзначила внесок Камю у літературу?
11. Чорновий рукопис якого твору Камю був знайдений серед його речей на місці автокатастрофи, в якій загинув письменник?
12. Чому Камю можна назвати «антиавторитарним соціалістом»?

Відповіді

1) В Алжирі. 2) Загинув на полях Першої світової війни: у Битві на Марні. 3) Учитель початкової школи, який допоміг Камю продовжити освіту в ліцеї. 4) Футболом. 5) Захворів на сухоти. 6) Існування, буття. 7) «Комба». 8) Сізіфа. 9) «Цикл бунту». 10) Камю була присуджена Нобелівська премія. 11) Роману «Перша людина». 12) Сповідуючи соціалістичні ідеї, Камю в той же час вважав, що боротьба з насиллям і несправедливістю «їхніми ж методами» можуть породити ще більше насилля і несправедливість і привести до встановлення авторитарних режимів.

Альбер Камю

Роман «Чума»

1. Хто з персонажів роману першим помирає від чуми?
2. З якою метою приїхав до Орану з Парижа Раймон Рамбер?
3. Чому Раймон Рамбер хотів вибратися із зачумленого Орану?
4. Хто з персонажів веде статистику чуми?
5. Кому з персонажів належать слова: «Соромно бути щасливим одному»?
6. Кого з персонажів задовольняє стан речей в зачумленому місті?
7. Який вид міського транспорту порадив використовувати для перевозки трупів один із службовців мерії?
8. Яка подія змінила світогляд отця Панлю?
9. Хто з персонажів займався розробкою нової вакцини від чуми?
10. Батько якого з персонажів був прокурором?
11. Хто з персонажів перехворів на чуму і одужав?
12. Хто з персонажів є автором хроніки?

Відповіді

1. Мішель – воротар у домі, де мешкав доктор Ріє. 2. Написати репортаж про умови життя арабів і санітарний стан корінного населення. 3. Його в Парижі чекала кохана. 4. Жозеф Гран. 5. Раймону Рамберу. 6. Коттара. 7. Трамвай. 8. Смерть сина слідчого Отона. 9. Доктор Кастель. 10. Жана Тарру. 11. Жозеф Гран. 12. Доктор Ріє.

Милорад Павич

оповідання “Дамаскин”

1. Про яку кількість сербських каменярів і мулярів, що перейшли у Сербію, повідомив турецький поромник своїй владі?
2. Як пояснив Димитріє Шувакович пану Николичу призначення мармурових урн уздовж доріжок у парку?
3. Хто такий Ягода?
4. Як пан Николич навчив Ягоду мовчати?
5. До якого строку мали завершити будівництво два Йовани?
6. Як звали нареченого Атилії?
7. Де будував третій храм Йован Лествичник?
8. Що викопав одного разу Дамаскин, риючи рів для підмурків?
9. Як було поранено Дамаскина?
10. Чому Атилія вирушила в дорогу?
11. Після чого храм із самшиту знову почав рости?
12. Який подарунок від Йованів передав священник Атилії?

Відповіді

1. 800. 2. «Щоб збирати до них сльози». 3. Візник. 4. «Досягли це тим, що впродовж цілого тижня Ягода мусив тримати один день повний рот води, інший день - повний рот ракії». 5. «...Строком є вінчання Атилії». 6. Олександр. 7. Третій храм Йован завжди будує на небі». 8. «Дамаскин викопав жіночу мармурову скульптуру. Її волосся й очі були зелені, а тіло – буре, майже чорне. Зігнутиим указівним пальцем дівчина когось манила до себе. Дамаскин запропонував поставити її в світлиці». 9. «Невідомий гвалтівник нечутно прокрався до ліжка Дамаскина й був би його вбив, коли б не трапилася помилка, якщо це можна так назвати. Перед нападом невідомий не вечеряв, як це роблять поєдинщики перед герцем. Отож саме тому в нього прикро забурчало в животі. Це збудило Дамаскина й врятувало йому життя. Він вивихнувся з-під шаблі, вихопив ножа, зрештою таки дістав поранення в голову, але нападникові відрубав указівного пальця. Той утік, а Дамаскина знайшли скривавленого на ліжку...». 10. Вона розшифрувала

«послання» Дамаскина: «Аршин сто миль» – переказували їй предмети, розставлені у палаці, а закінчувалося речення в одному з вікон із ступкою. Послання Дамаскина, безперечно, було в домі. Його тільки належало уважно прочитати». 11. Після того, як Атилія відіслала листа Йовану Лествичнику і повернула Йованам гроші, що їх заборгував їм її батько: «Я через це відчуваю докори сумління, оскільки в усьому винний мій батько. Хто знає, де і перед ким він завинив. Тому я сама Вам відшкодовую збитки, яких Ви зазнали, а також надсилаю гроші для Дамаскина та його робітників – батьків борг перед ними. Тільки Ви зможете знайти їх на будовах. Ані мені, ані моєму візникові не пощастило напасти на їхній слід. Коли щось залишиться, скористайтесь для будівництва церкви тому, в кого церква з самшиту ростиме». 12. «У скриньці було два персні... З внутрішнього боку на обох перснях було вирізано по літері А».

Особливості традиційного і комп'ютерного навчання

Традиційне навчання	Комп'ютерне навчання
1.Лінійний текст (лише текст без інших додаткових джерел).	1.Мультимедійний текст (відео, аудіо можливості, зв'язок з великою кількістю різноманітних джерел).
2. Можлива відсутність мотивації і зацікавленості у навчанні.	2. Висока мотивація і зацікавленість у навчанні.
3.Обмежена кількість інформації, обмежений вибір, часто застарілі дані.	3.Необмежена кількість свіжої автентичної інформації, широкий вибір.
4. Контроль викладача.	4.Самоконтроль і координація навчального процесу викладачем.
5. Спілкування з викладачем.	5.Можливості спілкування (синхронного/асинхронного) з носіями мови, знайомство з культурою їхніх країн.

Результати порівняння, наведеного у таблиці, свідчать про значні переваги використання інформаційних технологій у навчанні зарубіжної літератури.

Безперечно, використання нових інформаційних технологій навчання не заперечує традиційних технологій, але проблема інформаційної адаптації людини у новому інформаційному середовищі змушує переглядати зміст традиційних технологій з частішим нахилом до вибору ефективніших методів і засобів надання освітніх послуг.

Конспект уроку з зарубіжної літератури

Тема: «Світ тримається на диваках».

Підсумковий урок за романом М. Сервантеса «Премудрий ідальго Дон Кіхот з Ламанчі».

Мета: підвести підсумок вивчення роману, розповісти про сприйняття цього твору діячами світової культури; розвивати мислення учнів, уміння порівнювати твори різних видів мистецтва; виховувати свободу думки та любов до безсмертного роману Сервантеса.

Обладнання: книги – мультимедійний пристрій, комп'ютер, учительська та учнівські презентації, тексти роману Сервантеса «Премудрий ідальго Дон Кіхот з Ламанчі».

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності

1. Вступне слово вчителя.
2. Оголошення теми та мети уроку.

(Я пропоную нам з вами здійснити уявну подорож..Незвичну мандрівку не стільки шляхами Дон Кіхота, скільки подорож, яку упродовж ось уже чотири століття здійснює безсмертний твір Сервантеса, мандруючи країнами і континентами, мистецькими епохами і художніми жанрами, знайшовши своє відображення і втілення в малярстві, скульптурі, музиці, поетичному слові.)

II. Формування нових знань, умінь, навичок.

1. Бесіда.
 - Що спонукало Сервантеса до написання роману про мандрівного рицаря?
 - Чи здійснився задум письменника?
 - Щоб відповісти на питання, хто такий Дон Кіхот, разом з вами ще раз згадаємо деякі епізоди роману і дамо відповіді.(див. фрагменти фільму).
2. Робота в групах.

Стратегія «гронування» (1 група);

Сенкан (2 група);

1. Дон Кіхот.
2. Справедливий, мудрий.
3. Мріє, подорожує, вірить.
4. Відважний борець за справедливість.
5. Лицар.

Метод «**Займи позицію**» (3 група). Прошу вас визначитись у своєму ставленні до Дон Кіхота, аргументуючи свою позицію

З одного боку, донкіхотами називають людей, неспроможних розібратися в дійсності, погляди і вчинки яких далекі від реального життя, виглядають комічно, викликають сміх та іронічне ставлення довколишніх.

З іншого боку, багато хто сприймає Дон Кіхота зовсім інакше – як символ нескореного людського духу, вірець високого служіння правді, добру, готовності до самопожертви заради шляхетних ідеалів.

За (Дон Кіхот – великодушний, безкорисливий філософ-гуманіст, здатний на самопожертву заради ближніх)

Проти (Дон Кіхот – безумець, «подвиги» якого абсурдні, смішні і навіть шкудливі)

4. Образ Дон Кіхота прийнято називати «**вічним образом**», як, наприклад, образи Прометея, Гамлета, Фауста, Дон Жуана. Що ж таке вічний образ?

Дон Кіхот – вічний образ (учні доводять свою думку).

3. Слово вчителя.

Чи знаєте ви, що в німецькому містечку Кнітлінген у 1983 р. відкрився «Музей Фауста»? А чи не створити нам музей ще одного літературного героя – Дон Кіхота? Творча група «музейних працівників» отримала домашнє завдання підготувати експозиції за такою тематикою: «Образ Дон Кіхота у світовій музиці, літературі, живописі, театрі й кіно», «Історія українського перекладу роману Сервантеса».

Розповідь (учнівська презентація).

«Кожна епоха по-своєму читала сервантівський роман і по-різному трактувала образ Дон Кіхота. Він викликав інтерес людей різних націй та епох. Вражаючим є такий факт: аби прочитати цей твір в оригіналі, І. Тургенєв, котрий вільно володів німецькою, французькою та англійською, у 1847 р. почав вивчати іспанську мову.

Над образом Рицаря Сумного Образу розмірковували письменники багатьох поколінь: Г. Філдінг, Г. Мадвілл, М. Твен, П. Меріме, Г. Флобер, Г. Гейне, Т. Манн, І. Тургенєв, Ф. Достоевський, М. Булгаков та ін. Йому присвячували свої поезії Дж. Г. Байрон, П. Верлен, Ц. Норвід, Р. Ларіо, В. Брюсов, Ф. Сологуб, – Д. Мережковський, О. Леонідов, Б. Грінченко та ін. Із віршів про Дон Кіхота можна укласти цілу антологію, до якої ввійдуть поезії М. Астаф'єва, М. Асєєва, П. Антокольського, І. Бурсова, Н. Григор'єва, С. Маршака, В. Полякова, В. Сидорова, М. Тихонова, Ю. Друніної, Б. Окуджави, Л. Первомайського та ін. Прислухайтесь до калейдоскопу думок про Дон Кіхота .

Галерея думок «Митці про Дон Кіхота». (комп'ютерна презентація)

На слайдах портрети письменників, країни, де вони народилися. Учні озвучують вислови письменників.

Слайд 1.

Стендаль «Відкриття цієї книги... можливо, найважливіша подія мого життя».

Слайд 2.

Г.Гейне з дитинства плакав, коли читав новелу про перемогу Рицаря Місяця-Білозіра над Дон Кіхотом.

Слайд 3.

І. Тургенєв. «Що може бути найтрагічнішим, ніж людина, яка з любові до людства здійснює найкомічніше безглуздя».

Слайд 4.

П. Меріме. «Я гадаю, що незважаючи на те, що нам дивними здаються вчинки та дії героя, ми йому співчуваємо, роман залишає відчуття доброти...»

IV. Домашнє завдання

Підготуватися до написання листа Дон Кіхоту.

Необхідно дотримуватися всіх вимог до написання листа.

- шанобливе привітання;
- запитання до героя;
- власна думка про роман;
- декілька слів про себе;
- прощальні слова;
- підпис, ім'я, прізвище.

Система уроків за романом Стендаля «Червоне і чорне» з допомогою ключових епізодів.

Урок 1. Роман Стендаля «Червоне і чорне». Своєрідність конфлікту («Іде людина з дзеркалом, а ви звинувачуєте її у аморальності! У дзеркалі відбивається бруд, а ви винуватите дзеркало...»). Аналіз епізоду «Ось який був цей вісімнадцятирічний юнак...» (р. 5, ч. I).

Урок 2. Композиція та система образів роману. Аналіз епізодів «Однієї ночі дитині стало зовсім погано...» (р. 14, ч. I); «Він підняв Матильду...» (р. 30, ч. II).

Урок 3. «Все життя, власне, було тільки довгим готуванням до нещастя...» Аналіз епізоду «О дев'ятій годині вечора його збудив тюремник...» (р. 36, ч. II).

План вступного заняття по вивченню сонетної спадщини Ф. Петрарки.

Тема. Мистецтво Відродження. «Канцоньєре» Ф. Петрарки – гімн високому коханню.

Мета: дати загальний огляд літератури та мистецтва Відродження, викласти основні відомості про життя і творчість Франческо Петрарки, з'ясувати місце його творчості в літературному процесі епохи; характеризувати внутрішній світ ліричного героя сонетів Петрарки, поглиблювати навички аналізу поетичного тексту, виразного читання, розвивати навички дослідницької діяльності, вміння готувати повідомлення, робити мистецтвознавчий та літературознавчий коментар; виховувати розуміння краси людських почуттів.

Тип: комбінований.

Методи: лекція, евристична бесіда, метод творчого читання.

Обладнання: репродукції творів Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Рафаеля та інших митців; твори Ф. Петрарки.

I. Актуалізація опорних знань.

- Бесіда за питаннями вчителя (Пригадайте, яка країна була батьківщиною Відродження? Які ідеї Відродження проголосив Данте у своїй «Божественній комедії»?)
- Оголошення теми.

II. Формування нових знань, умінь, навичок.

- Словникова робота (Відродження (або Ренесанс)).

- Лекція вчителя (етапи Відродження та їх характеристика. Гуманістичний характер культури Відродження).
- Перегляд репродукцій творів митців Відродження.
- Коментар учителя або групи учнів-«мистецтвознавців».
- Повідомлення групи учнів-«біографів» (Ф. Петрарка та його «Книга пісень»)
- Виразне читання учителем сонета № 61 Ф. Петрарки.
- Бесіда на сприйняття.
- Питання для аналізу вірша
- Виразне читання сонета № 312.
- Питання для аналізу вірша
- Виразне читання сонета № 162
- Питання для аналізу вірша
- Усне малювання (якою ви уявляєте собі Лауру – і земну жінку, і поетичний образ?)
- Рольова гра. У вас з'явилася можливість поспілкуватися з Лаурою. Що ви хотіли б її запитати? Що порадити?

III. Застосування знань, умінь, навичок

- Підсумкова бесіда (Яку епоху називають Відродженням? Назвіть етапи епохи Відродження? Які ідеї утверджуються в сонетах Петрарки? У чому полягає новаторство Петрарки?)
- Домашнє завдання: вивчити напам'ять один із сонетів Петрарки. Підготувати усну відповідь про життя і творчість Петрарки на тему: «Під владою краси». Для творчих: дотримуючись канонічної форми сонету, створити власний від імені Лаури або написати «Лист до Петрарки».

Система запитань до новели Ф. Кафки «Перевтілення», які дозволяють охарактеризувати просторово-часові відношення у творі.

- Скільки біографій у Замзи? Як можна поділити його життя?
- Яким було життя Грегора та його родини у минулому? Порівняйте відносини в родині «до» і «після» перевтілення.
- Як змінилось життя родини після перевтілення? Чи можна твердити, що перевтілення торкнулось кожного з родини?
- Що повинно було бути в майбутньому? Пригадайте мрію Замзи.

- Використовуючи текст, підготуйте відповідь на питання: перевтілення відбулось лише зовнішнє чи й внутрішнє? Чи змінилося світовідчуття героя з плином часу?
- Прослідкуйте особливості зображення внутрішнього стану (простору) Грегора – «маленької людини».
- Проаналізуйте художній простір оповідання. Назвіть деталі, які характеризують світ Грегора Замзи?
- Поясніть роль інтер'єру в оповіданні. Інтерпретація інтер'єру кімнати Грегора Замзи. Проаналізуйте значення речей-символів: годинник, фотопортрет, футляр від скрипки, ключ.
- Поміркуйте, чому художній простір твору (місто Прага) звужується для Грегора до брудного кута кімнати.

ГЛОСАРІЙ МЕТОДИЧНИХ ТЕРМІНІВ

А

Автодидактика (грец. Autos – сам і грец. Didakticos – повчальний) – самонавчання, яке дає відповідний до мети результат; стійка спрямованість особистості на приймання, засвоєння й використання інформації.

Авторитарні здібності вчителя – здатність безпосереднього емоційно-вольового впливу на учнів і вміння на цій основі здобувати у них авторитет; залежать від особистісних якостей педагога – його вольових якостей, а вже потім від почуття відповідальності, від впевненості у своїй правоті тощо.

Адаптація (від лат. adaptatio (adapto) – пристосовую) – здатність організму пристосовуватись до різних умов зовнішнього середовища.

Адикція – залежність особистості від якої-небудь шкідливої звички.

Академічна година – мінімальна облікова одиниця навчального часу, тривалість якої становить, як правило, 45 хвилин.

Академічна доброчесність – сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання чи наукових досягнень.

Академічна мобільність – це інтеграційний процес у сфері освіти, що надає можливість студентам, аспірантам, викладачам брати участь у різноманітних навчальних або навчально-дослідницьких програмах,

що діють відповідно до документів про співпрацю між ВНЗ як у своїй, так і в інших країнах.

Актуалізація опорних знань – методичний прийом навчальної діяльності, що використовується на етапі підготовки учнів до свідомого засвоєння нового матеріалу і передбачає максимальну опору на активну розумову діяльність з метою первинного узагальнення відомих понять і нової інформації.

Алалія (грец.– без розмови) – відсутність або недостатній розвиток мовлення в дітей за нормального розвитку слуху та інтелекту.

Алгоритм у навчанні – чіткий опис прийомів мислення або послідовності розумових операцій, спрямованих на розв'язання однорідних завдань.

Альтруїзм (франц.altruisme - інший) – безкорисливе піклування особистості про благо інших і готовність жертвувати власними інтересами заради інтересів іншої людини.

Анотація – коротка характеристика змісту книги, статті, рукописного тексту тощо, у якій наводяться найважливіші питання роботи, викладається її зміст і дається оцінка; подається як правило на другій сторінці видання.

Антисоціальна поведінка – вчинки або дії, що найчастіше спрямовані на усвідомлюване порушення прийнятих у суспільстві правил поведінки і взаємодії між людьми.

Аргументація – певний спосіб розмірковування; у загальному значенні – це процес обґрунтування людиною певного положення (твердження, гіпотези, концепції) з метою переконання в його істинності, доцільності.

Архетип (грец. archetipos – першообраз) – зв'язки між уявленнями (враженнями, образами тощо), які переходять із покоління в покоління і актуалізуються в індивідуальному досвіді в особливих ситуаціях (екстремальні форми адаптації, творчість, сон).

Аудіовізуальні засоби навчання (від лат. audire – слухати і visualis – зоровий) – один із засобів освітніх технологій навчання з використанням розроблених аудіовізуальних навчальних матеріалів.

Аудіювання (від лат. Audire – слухати) – розуміння сприйнятого на слух мовлення.

Афазія (грец. aphasia – оніміння) – системне порушення мовлення, що виникає внаслідок центрального ушкодження мовленнєвого механізму, розлад управління мовленнєвим процесом (вимовою слів, утворенням словосполучень) та розуміння чужого мовлення за

відсутності ушкодження мовленнєвого апарату та органа слуху.

Б

Белл-ланкастерська форма організації навчання – форма, яка полягає в тому, що один учитель керує навчальною діяльністю великої групи учнів (200 – 250 осіб), залучаючи до цієї роботи старших учнів (моніторів); учитель спочатку навчає моніторів, а потім вони в малих групах навчають своїх товаришів («взаємне навчання»); вчитель працює тільки з найкращими учнями.

Бесіда дидактична – метод навчання, який передбачає використання попереднього досвіду учнів з певної галузі знань і на основі цього залучення їх за допомогою діалогу до усвідомлення нових явищ, понять або відтворення вже набутих.

Білінгви – люди, які послуговуються у спілкуванні двома мовами.

Білінгвізм (лат. *bi* ... – дво і *lingua* – мова) – двомовність; поперемінне користування двома мовами.

Бінарна модель – модель вищої освіти, яка передбачає співіснування традиційних університетів з вищими професійними школами.

Блогінг – це мистецтво публікації, просування та розвитку ідей (формується спільнота, і водночас людина позиціонує себе як експерт в обраній сфері).

Болонський процес – процес зближення і гармонізації систем освіти країн Європи з метою створення єдиного європейського простору вищої освіти.

Бригадно-лабораторна форма організації навчання – форма організації навчання, яка полягає в тому, що клас ділиться на бригади (по 5–9 осіб), на чолі яких стоять обрані бригадири; навчальні завдання дають на бригаду, яка має працювати над їх виконанням; успіхи навчальної праці визначають за якістю звіту бригадира.

Брошура (фр. *brochure, brocher* – зшивати) – неперіодичне або періодичне текстове книжкове видання об'ємом понад 4, але не більше 48 сторінок.

В

Вербалізація (лат. *verbalis* – розмовляти) – перекодування результатів роботи мислення засобами конкретної етнічної звукової мови.

Взаємодія – взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджена дія між ким-, чим-небудь. Широкий загальний термін, що позначає таку сумісну дію кількох об'єктів або суб'єктів при якій

результат дії одного з них впливає на інші, що змінює їхню поведінку.

Види освіти – загальна, політехнічна, професійна; формальна, неформальна, інформальна.

Види розвитку людини – біологічний (фізичний), психічний, соціальний.

Види спілкування – вербальне, мануальне (від лат. manualis– ручний), технічне, матеріальне, біоенергетичне.

Виклад проблемний – створення вчителем проблемної ситуації, допомога учням у виділенні та «прийнятті» проблемного завдання, використання словесних методів для активізації розумової діяльності учнів, спрямованої на задоволення пізнавальних інтересів.

Викладання – організація вчителем пізнавальної діяльності учнів та управління нею, у результаті чого відбувається розвиток і виховання школярів.

Викладацька діяльність – діяльність, яка спрямована на формування знань, інших компетентностей, світогляду, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, емоційно-вольових та/або фізичних якостей здобувачів освіти (лекція, семінар, тренінг, курси, майстер-клас, вебінар тощо), та яка провадиться педагогічним (науково-педагогічним) працівником, самозайнятою особою (крім осіб, яким така форма викладацької діяльності заборонена законом) або іншою фізичною особою на основі відповідного трудового або цивільно-правового договору.

Вимога – метод педагогічного впливу на свідомість вихованця з метою викликати, стимулювати або загальмувати окремі види його діяльності. Види вимог: вимога-прохання, вимога-довіра, вимога-схвалення, вимога-порада, вимога-натяк, умовна вимога, вимога в ігровому оформленні, вимога-осуд, вимога-недовіра, вимога-погроза.

Виховання – цілеспрямований та організований процес формування особистості.

Виховання авторитарне – освітньо-виховна концепція, що передбачає беззастережне підкорення волі вихователя.

Виховання всебічне – виховання, яке передбачає формування в особистості певних якостей відповідно до вимог розумового, морального, трудового, фізичного й естетичного виховання.

Виховання гармонійне – виховання, яке передбачає, щоб якості складових виховання (розумового, морального, трудового, фізичного, естетичного) доповнювали одна одну, взаємно збагачувалися.

Виховання громадянське – процес формування громадянськості як

інтегративної якості особистості, формування свідомого громадянина, патріота, спрямованого на саморозвиток та розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні.

Виховна взаємодія – процес спрямованого впливу педагога на вихованця, ровесника на ровесника, дорослого на дитину; їхній взаємозв'язок, взаємозумовленість, взаємний обмін.

Виховна мета уроку – мета, яку реалізують шляхом добору навчального матеріалу (текстів, ілюстрацій, малюнків, ситуацій тощо), в якому відображені загальнолюдські моральні цінності і який спрямований на формування національної свідомості, розуміння законів суспільства, моральних норм, демократичних, гуманістичних та естетичних засад тощо.

Виховні ситуації – створення таких зовнішніх обставин, які дозволяють опосередковано впливати на свідомість, почуття, вчинки людини.

Візуалізація (лат. visualis – зоровий) – процес перекодування словесного або символічного матеріалу в просторово-зорові уявлення і образи та оперування ними; використання наочності (таблиць, малюнків, муляжів, ілюстрацій, предметів) під час навчання.

Вікові кризи – періоди різких, стрибкоподібних змін, пов'язаних з появою нових психологічних якостей, рис, які змінюють людину; нормативні процеси особистісного розвитку. Virізняють кризу одного року, кризу трьох років, кризу шести років, підліткову кризу, кризу тридцятилітніх, кризу «спустілого гнізда» (старості) тощо.

Вікові новоутворення – основні інтелектуально-особистісні здобутки, властиві певному віку.

Внутрішньопредметні зв'язки – зв'язки між різними темами, розділами однієї дисципліни, що забезпечують системність засвоєння знань, формування умінь і навичок.

Воля – властивість психіки, регуляція і організація людиною своєї поведінки, діяльності, спрямована на подолання труднощів при досягненні мети.

Вправа – повторне виконання дії з метою її засвоєння; виконується у процесі вивчення різних предметів.

Г

Гендерне виховання (англ. gender – рід) – засвоєння дитиною знань про соціальні особливості статей.

Геніальність (лат. genialis – властивий генієві, плідний) – найвищий

рівень прояву творчих здібностей, містить суспільну оцінку досягнень особистості.

Гіперкомунікативність – намагання особистості стати центром спілкування; неадекватне усвідомлення позиції співрозмовників, ігнорування їхніх точок зору. **Глобалізація** (англ. globalization) – процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. У ширшому розумінні – перетворення певного явища на планетарне, таке, що стосується всієї Землі. Основними наслідками глобалізації є міжнародний поділ праці, міграція в масштабах усієї планети капіталу, людських та виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних та технічних процесів, а також зближення культур різних країн. Це об'єктивний процес, який носить системний характер, тобто охоплює всі сфери життя суспільства. В результаті глобалізації світ стає більш зв'язаним і залежним від усіх його суб'єктів. Відбувається збільшення як кількості спільних для груп держав проблем, так і кількості та типів інтегрованих суб'єктів.

Гностичні здібності педагога – здібності, що проявляються у швидкому та творчому оволодінні методами навчання учнів, винахідливості щодо способів навчання; забезпечують накопичення інформації вчителю про учнів та про самого себе.

Гнучкість знань – якісний критерій набутих знань, який передбачає вміння по-різному перегруповувати їх, переносити в нову ситуацію.

Гра – вид діяльності, який полягає у відтворенні дітьми дій дорослих і відносин між ними, спрямований на пізнання навколишньої діяльності.

Громадське самоврядування в закладі освіти – право учасників освітнього процесу як безпосередньо, так і через органи громадського самоврядування колективно вирішувати питання організації та забезпечення освітнього процесу в закладі, захисту своїх прав та інтересів, організації доквілля та оздоровлення, брати участь у громадському контролі та в управлінні закладом у межах повноважень, визначених законодавчо.

Громадянська освіта – це навчання принципам та видам замученості громадян в суспільних та політичних процесах; може бути як формальною (затверджені на державному рівні класи з політичного/суспільного виховання), так і неформальною (тренінги, курси, патріотичні програми для молоді).

Групова форма навчання – форма навчальної діяльності на занятті, що характеризується розбиттям учнів на групи за певною логікою

організації навчання; спілкування вчителя з групою дітей, які взаємодіють як між собою, так і з учителем.

Гуманізація виховання – створення оптимальних умов для інтелектуального й соціального розвитку кожного вихованця; виявлення глибокої поваги до людини; визнання природного права особистості на свободу, соціальний захист, розвиток здібностей і вияв індивідуальності, самореалізацію фізичних, психічних і соціальних потенцій, на створення соціально-психічного фільтра проти руйнівних впливів негативних чинників навколишнього природного і соціального середовища; виховання у молоді почуттів гуманізму, милосердя, доброчинності.

Гуманізація педагогічного процесу – концепція, основу якої становить ідея побудови педагогічної системи на позиціях гуманізму з метою створення найсприятливіших умов для повноцінного розвитку; посилення спрямованості освіти на формування особистості, активне засвоєння учнями моральних норм.

Гурток – форма позаурочного добровільного навчання учнів, спрямована на задоволення їх пізнавальних інтересів; керівництво гуртками здійснюють учителі або професійні фахівці, науковці, мистецькі діячі; гуртки працюють за авторськими планами, які затверджуються педрадою закладу.

Д

Девіантна адаптація – способи адаптації особистості, які забезпечують задоволення її потреб неприйнятним для групи (некомформістська девіантна адаптація нерідко призводить до конфліктів з групою, інноваційна (творча) девіантна адаптація супроводжується створенням нових способів вирішення проблемних ситуацій).

Девіантна поведінка – (від лат. *Deviatio* – відхилення) – відхилення від встановлених норм моралі та права.

Дедукція (від лат. *deductio* – виведення) – перехід від загальних понять про предмет певного виду до окремого, часткового знання; У спосіб міркування, за якого частковий висновок робиться лише логічним шляхом від загальних положень.

Демонстрація – метод навчання, який передбачає показ предметів і процесів у їх натуральному вигляді, динаміці.

Державний стандарт освіти – сукупність єдиних норм і вимог до рівня освітньої підготовки у певних навчально-виховних закладах.

Дивергентне мислення – тип пошуково-проблемного стилю мислення, який характеризується швидкістю, гнучкістю та оригінальністю, визначає здатність виходити за межі однієї категорії та бачити в об'єктах варіативність їхніх функцій.

Дидактика (від гр. *didaktikos* – навчаю) – галузь педагогіки, яка розробляє теорію освіти й навчання.

Дидактична гра – система впливів через штучно організовану ситуацію, спрямована на формування у дитини потреби у знаннях, активного інтересу до того, що може стати їх джерелом, удосконалення пізнавальних умінь і навичок.

Дидактичні здібності вчителя – здатність доступно передавати учням навчальний матеріал, розкриваючи його як проблему, ясно і зрозуміло навчати, викликаючи інтерес до предмета, спонукати учнів до самостійного мислення.

Дикція (лат. *dictio* – вимова) – чітка манера вимовляння слів, складів і звуків, один з важливих елементів культури мовлення.

Дискурс (франц. промова, виступ) – багаторівневе утворення вербального і невербального характеру, побудоване за певними правилами; система висловлювань з певної проблеми.

Дискусія (від лат. *Discussio* – розгляд, дослідження) – метод навчання, спрямований на інтенсифікацію та ефективність навчального процесу за рахунок активної діяльності учнів (студентів) у пошуках наукової істини.

Диспут – прийом (щодо методу переконування) формування переконань і свідомої поведінки шляхом суперечки, дискусії у процесі вербального спілкування з членами первинного колективу чи іншої групи.

Дистанційне навчання – одержування освітніх послуг без відвідування навчального закладу; цілеспрямований процес діалогової взаємодії суб'єктів освітнього процесу незалежно від їх розміщення в просторі й часі, що передає комунікацію за допомогою спеціальних технічних засобів (комп'ютерні мережі, компакт-диски, відеоконференції тощо).

Дисципліна (від лат. *Disciplina* – учення, виховання, розпорядок) – певний порядок поведінки людей, що забезпечує узгодженість дій у суспільних відносинах, обов'язкове засвоєння й виконання особистістю встановлених правил.

Дитиноцентризм – максимальне наближення навчання і виховання конкретної дитини до її сутності, здібностей і життєвих планів.

Дитяча література – література, творена безпосередньо дітьми або для дітей; сукупність творів художнього і нехудожнього характеру, призначених для читання дітьми різних вікових категорій і створених з урахуванням специфіки дитячого сприйняття.

Диференціація навчання – підбір змісту, методів і форм навчання залежно від особливостей дитини чи групи дітей.

Діяльнісний підхід – спрямування навчально-виховного процесу на оволодіння різними видами діяльності, у процесі якої учні здобувають знання, набувають діяльнісного досвіду, формують навички взаємодії зі світом, суспільством, іншими людьми.

Домашня навчальна робота – форма організації самостійного індивідуального навчання в позаурочний час (безпосередньо вдома, в групах подовженого дня та ін.); види – робота з текстом підручника, виконання вправ та розв’язування завдань, виконання письмових і графічних робіт (твір, переказ, креслення, малюнок тощо), самостійна практична робота на основі спостережень (за рослинами, рельєфом, кліматом тощо), читання статей, науково-популярних журналів, заучування напам’ять, проведення дослідів.

Доповідна записка – документ на ім’я керівника установи, в якому повідомляється про певний факт, подію, подається звіт про виконання службових доручень або зобов’язань з виведеними висновками й пропозиціями.

Доповідь – одна з найпоширеніших форм публічних виступів, що порушує нові проблеми, які потребують вирішення; має характер злободенності і побудована за типом роздуму: вступ з окресленням проблеми, основна частина-доведення (розгортання), висновки; важливий елемент системи зв’язків із громадськістю; розрізняють політичні, звітні, ділові, наукові доповіді.

Доручення – документ, яким організація чи окрема особа надає іншій особі право на певну діяльність або отримання матеріальних цінностей від її імені.

Дослідні роботи – пошукові завдання, проекти, що передбачають індивідуалізацію навчання, розширення обсягу знань учнів, уміння вибудовувати структуру дослідження від гіпотези до висновків; використовують на факультативних, гурткових заняттях з метою підготовки учнів до виконання навчальних завдань на найвищому рівні пізнавальної активності та самостійності.

Е

Евристична бесіда – метод (прийом) навчання, коли в процесі взаємодії вчитель і учні ставлять запитання з виучуваної теми, обмінюються думками, завдяки чому самостійно роблять висновки й узагальнення.

Егоцентризм (лат.ego –я) – фіксованість особи на власних потребах та суб'єктивних станах, її неспроможність через це об'єктивно сприймати дійсність.

Екзальтація (лат.exaltus – дуже високий) – стан збудження, надмірної радості як реакція на сильний емоціогенний подразник (збіг щасливих обставин). Нерідко такий стан є негативним і потребує відповідного лікування.

Екзистенціальний натиск – оволодіння мовою і неусвідомлюване засвоєння норм соціальної поведінки в процесі взаємодії зі значимими людьми.

Екскурсія (від лат. прогулянка) – колективне відвідування музеїв, виставок, підприємств, природного довкілля з пізнавальною метою; одна із позаурочних форм організації навчання.

Експериментальні школи – навчально-виховні заклади, призначені для обґрунтування, розроблення, перевірки нових педагогічних ідей, вивчення практичного досвіду педагогів.

Експліцитна научованість – здібність до навчання, заснована на цілеспрямованих свідомих зусиллях з боку того, хто навчається.

Елітарний (від фр. elite – краще, відбірне (лат. eligo – вибираю) – навчальний заклад, який відрізняється своїм впливом, привілейованим станом і престижем, високим рівнем освіти.

Емоції (лат.emoteo – хвилюю, збуджую) – психічні стани людини, в яких реалізується безпосереднє ситуативне переживання (задоволення, радість, страх).

Естетична культура особистості – сформованість у людини естетичних знань, смаків, ідеалів, розвиток здібностей до естетичного сприймання явищ дійсності, творів мистецтва, потребу вносити прекрасне в оточуючий людину світ, оберігати красу природи.

Естетична освіта – процес засвоєння мистецьких знань, умінь і навичок.

Етико-педагогічні помилки – неправильний вибір способів педагогічного впливу на особистість (учинки, дії), причиною якого є порушення вчителем норм професійної етики.

Етичний ідеал учителя – високоморальний взірець, спрямований на

вдосконалення моральної дійсності, власну творчу активність, що визначає спосіб і характер його педагогічної діяльності.

Етнопедагогіка (грец. Ethnos – народ, paidagogike – наука про виховання і навчання людини) – наука про досвід народу у вихованні підростаючих поколінь, відображений у морально-етичних ідеалах, поглядах на мету і засоби формування людини, у сукупності народних засобів, умінь і навичок виховання дітей.

Ефективне управління класом (classroom management) – це процес планування, організації та координування освітнього процесу з метою ефективного навчання та виховання школярів.

Ефективність навчання (від лат. ефект - результат, користь) – ступінь реалізації навчальної мети; щоб його визначити, зіставляють мету і результат.

З

Завдання виховання – забезпечення всебічного гармонійного розвитку особистості.

Загальна освіта – такий вид освіти, який передбачає оволодіння знаннями з основ наук і підготовку до отримання професійної освіти.

Закономірності виховного процесу – чинники, які відображують необхідне, суттєве, стійке, повторюване, загальне для певної галузі відношення між явищами об'єктивної дійсності.

Закономірності навчання – чинники, які виражають найбільш необхідне, суттєве, істотне, загальне для організації навчання.

Заохочення – метод виховання, що передбачає педагогічний вплив на особистість і виражає позитивну оцінку вихователем поведінки вихованця з метою закріплення позитивних якостей та стимулювання до активної діяльності.

Засоби виховання – надбання матеріальної та духовної культури (художня і наукова література, музика, театр, радіо, телебачення, витвори мистецтва, навколишня природа та ін.), форми і види виховної роботи (збори, бесіди, конференції, ігри тощо), які використовують у процесі дії того чи того методу.

Засоби навчання – джерела отримання знань та формування умінь; у вузькому значенні - навчальні та наочні посібники, демонстраційні пристрої, технічні засоби тощо; у широкому – сукупність методів, форм, змісту, а також спеціальних засобів навчання.

Засоби наочності – усі види спеціально створених з навчальною метою зображень предметів і явищ, що відтворюють їх у

натуральному або умовно-схематичному вигляді.

Збагачене навчання – форма роботи з обдарованими дітьми, яку застосовують у класах, де навчаються діти з різними здібностями; в основі – збагачена якісно програма, яка передбачає індивідуальний підхід, самостійний вибір учнем навчального матеріалу та методів навчання.

Звичка – спосіб поведінки, здійснення якого у певній ситуації набуває для індивіда характеру внутрішніх потреб; автоматизована дія, виконання якої стало потребою.

Зворотний зв'язок – реакція на почуте, прочитане або побачене; інформація, яку відсилає реципієнт, демонструючи ступінь розуміння, довіри до повідомлення, погодження з повідомленням тощо.

Згуртованість – найважливіша соціологічна характеристика колективу, що означає єдність поведінки і взаємодії його членів, заснована поєднанні спільних інтересів, цінностей, норм, дій тощо.

Здібності – індивідуально-психологічні особливості особистості, які є умовою успішного виконання певної продуктивної діяльності; не зводяться до знань, умінь та навичок, але забезпечують швидкість та легкість їх здобування та засвоєння.

Здібності спеціальні – властивості окремих психічних функціональних систем, що детермінують продуктивність окремих видів діяльності (математичні, музичні, лінгвістичні тощо).

Зміст освіти – чітко окреслена система знань, умінь та навичок, якими людина оволодіває у певному навчальному закладі.

Знання – ідеальне вираження в знаковій формі об'єктивних властивостей і зв'язків світу природного і людського; результат відображення навколишньої дійсності.

Зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО, раніше також Зовнішнє тестування, ЗТ) – іспити для вступу до ЗВО в Україні; комплекс організаційних процедур (передусім – тестування), спрямований на визначення рівня навчальних досягнень випускників середніх навчальних закладів при їхньому вступі до вищих навчальних закладів.

Зона найближчого розвитку – різниця між тим, що дитина може виконати сама, і тим, що виконує за допомогою інших.

Зухвалість – спосіб поведінки, що характеризується грубістю, зневажливістю, пихатістю вихованця.

I

Ідеал (від гр. idea – уявлення, ідея) – поняття моральної свідомості і категорія етики, що містить у собі вищі моральні вимоги, можлива реалізація яких особисто дала б змогу їй набути досконалості; образ найбільш цінного і величного в людині.

Ідентифікація (лат. – ототожнення) – процес неусвідомлюваного ототожнення себе з іншою людиною, групою, зразком.

Ідентичність (лат. – однаковий, тотожний) – усвідомлення людиною власної належності до певної соціокультурної групи, яке дає їй змогу визначити власне місце у соціокультурному просторі та орієнтуватися у навколишньому світі.

Ілюстрація (від лат. Illustratio – освітлюю, пояснюю) – метод навчання, який передбачає показ предметів і процесів у їх символічному зображенні (світлини, малюнки, схеми тощо).

Імідж (від англ. image – образ, зображення) – знакові характеристики особи чи явища, що на основі ретельно відібраних даних створюють образ-символ, який уже очікується масовою свідомістю і здатний ефективно впливати на неї; враження, яке справляє людина на оточуючих, стиль її поведінки, зовнішності, її манери.

Імпліцитна навчуваність (лат. implico – тісно зв'язую) – здатність навчатися без цілеспрямованих свідомих зусиль того, хто навчається.

Імпресинг (лат. impression - вираження) – явище, пов'язане з винятковою роллю деяких вражень, які з особливою яскравістю відображаються в пам'яті особистості і служать поштовхом до подальшої – іноді раптової – перебудови її ментального досвіду.

Імпринтинг (від лат.: запам'ятовування. відбиток) – фіксування людиною на рецепторному і підсвідомому рівнях особливостей життєво важливих об'єктів, які на неї впливають.

Імпровізація (від лат. Improvisus – непередбачений, раптовий) – діяльність особистості, учителя-вихователя, що здійснюється у процесі педагогічного спілкування без попередньої підготовки, осмислення.

Імпульсивність (лат. Impulses – удар, поштовх) – поведінкова зміна, що характеризує схильність людини діяти відразу після виникнення спонукання; прагнення діяти за першою спонудою.

Інволюція інтелектуальних процесів – зниження рівня інтелектуальної діяльності.

Індивідуалізація навчання – організація навчального процесу з урахуванням індивідуальних можливостей учнів для створення

оптимальних умов у реалізації потенційних можливостей кожного учня.

Індивідуальна освітня траєкторія – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання. Індивідуальна освітня траєкторія в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план.

Індивідуальна програма розвитку – документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини та розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання.

Індивідуальне навчальне заняття – заняття з одним учнем чи студентом з метою підвищення рівня його знань та розкриття потенційних творчих здібностей.

Індивідуальний стиль педагогічної діяльності – цілісна система операцій, що забезпечує ефективну взаємодію вчителя з вихованцем, визначається цілями, завданнями професійної діяльності, властивостями різних рівнів індивідуальності педагога (ритмом діяльності, особливостями спілкування тощо).

Індукція (від лат. *inductio* – виведення) – спосіб міркування, при якому висновок отримується на основі аналізу окремих фактів; метод дослідження, навчання, пов'язаний із рухом думки від одиничного до загального.

Інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.

Інструктаж (від лат. *instructio* – настанова) – метод навчання, який передбачає розкриття норм поведінки, особливостей використання методів і навчальних засобів, дотримання техніки безпеки напередодні залучення до процесу виконання навчальних операцій; короткі, лаконічні, чіткі вказівки (рекомендації) щодо виконання дії.

Інструкція – правовий акт, що видається органом державного

управління (або затверджується його керівником) для встановлення правил, які регулюють організаційні, науково-технічні, технологічні, фінансові та інші спеціальні сторони діяльності установ, урядових осіб і громадян; до документів цього виду належать правила, рекомендації, методичні рекомендації тощо.

Інсценування – драматургічна переробка і театралізоване розігрування літературного твору.

Інтегрований урок – урок, на якому вивчають складні питання, що є предметом розгляду різних навчальних дисциплін, наприклад мови й літератури, мови й історії, літератури та образотворчого мистецтва й музики.

К

Класи вирівнювання – класи, укомплектовані на базі однієї чи кількох початкових шкіл мікрорайону з дітей, які на час вступу до школи виявились не підготовленими до систематичного навчання у звичайних умовах, а також із невстигаючих із основних предметів учнів першого-другого класу.

Класифікація методів – класифікація, що передбачає групування методів навчання залежно від джерел інформації, логіки мислення, рівня самостійності в процесі пізнання.

Класно-урочна система навчання – масове навчання, обумовлене потребою в освічених людях у зв'язку з прогресивним соціально-економічним розвитком країн; зародилася у ХУІ ст. в братських школах.

Ключові компетентності (англ. key competences) – компетентності, які необхідні всім громадянам для особистої реалізації та розвитку, активного громадянського життя, соціальної єдності та можливості працевлаштування.

Когнітивна гнучкість (англ. cognitive flexibility) – психологічний феномен, що визначає здатність людини адаптуватись до змін, успішно вирішувати нові проблеми.

Когнітивний розвиток (англ. Cognitive development, нім. Kognitive Entwicklung) – розвиток всіх видів розумових процесів, таких як сприйняття, пам'ять, формування понять, рішення завдань, уява та логіка.

Когнітивний стиль – це організація психічної індивідуальної діяльності особистості в певній сфері її прояву (когнітивної, емоційної, операційної).

Коефіцієнт інтелектуальності (IQ) – співвідношення розумового віку (РВ) з хронологічним (ХВ), яке визначається за формулою $PB/XB \times 100\%$ і позначається символом IQ.

Колектив (лат. *Collectivus* – збірний) – соціально значуща група людей, які об'єднані спільною метою, узгоджено діють у досягненні означеної мети та мають органи самоврядування.

Компаративізм – порівняльний, порівняльно-історичний методи, які застосовуються при вивченні споріднених предметів і явищ (наприклад, мов – у літературознавчій теорії і практиці).

Компетентнісний підхід – спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є такі ієрархічно підпорядковані компетентності учнів, як ключова, загальнопредметна і предметна. У вищій освіті та професійній підготовці виділяють загальні та професійні компетенції.

Компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність.

Комунікативна компетентність учителя – сукупність сформованих професійних знань, комунікативних та організаторських здібностей, здатності до самоконтролю, імпліцитної культури вербальної та невербальної взаємодії.

Комунікативні здібності вчителя – здібності до спілкування з дітьми, вміння знайти правильний підхід до учнів, встановити з ними доцільні, з педагогічної точки зору, взаємовідносини; наявність педагогічного такту.

Конспект (від лат. *Conspectus* – огляд) – коротке письмове викладення змісту книги, статті, усного виступу.

Конспект уроку – документ індивідуальної педагогічної діяльності, вияв творчості, своєрідний сценарій з визначеною метою (дидактичною, формуючою, розвивальною), вибором наочності, ходом заняття.

Конструктивні здібності педагога – здібності, що проявляються у створенні творчої робочої атмосфери співробітництва, вмінні побудувати урок, який найбільше відповідає поставленій меті розвитку та саморозвитку учня.

Контрольна робота – форма звітності перед учителем; вид письмової (зрідка – усної) роботи в школі, завдання якої побудовані на основі пройденого матеріалу і не перевищують за обсягом і складністю вправ,

які учні виконували протягом опрацювання теми.

Концентроване навчання – технологія навчання, яка передбачає зосередження значного обсягу навчального матеріалу навколо одного тематичного центру.

Концепції виховання (від лат. Conceptio – сукупність, система) – система поглядів на ті чи інші явища, процеси; спосіб розуміння, тлумачення педагогічних явищ; основна ідея теорії змісту й організації виховання людини.

Коректність – (лат. correctus – виправлення) – вміння тримати себе в руках за будь-яких обставин, навіть конфліктних; вміння зберігати власну гідність і гідність партнерів по спілкуванню.

Креативна компетентність – система інтелектуальних, емоційних, моральних, вольових та інших знань, умінь, навичок, особистісних якостей, досвіду особистості, необхідних для інноваційної діяльності і професійного самовдосконалення. Ця багатofакторна система якостей дозволяє на принципово новому рівні генерувати безліч оригінальних, нестандартних і корисних ідей, адаптувати їх до вирішення нових освітніх завдань.

Креативна мотивація – процес здійснення спонтанної стимуляції або спеціальної активізації індивідуальної і колективної, науково-технічної та соціально-економічної творчості, що є головним джерелом новацій як предмета інноваційної діяльності.

Креативне мислення – вміння створювати, проектувати нові зв'язки, властивості, відносини шляхом актуалізації, розкриття потенційних можливостей, ресурсів живої системи. Це конструювання ідей у процесі самоорганізації мислення.

Культура мовлення – дотримання сталих мовних норм усної і писемної літературної мови, а також свідоме, невимушене, цілеспрямоване, майстерне вживання мовно-виражальних засобів залежно від мети й обставин спілкування.

Куратор (від лат. curator, від curare – піклуватися, турбуватися): 1) попечитель, опікун; 2) особа, якій доручено загальний нагляд за якоюсь роботою; 3) людина, яка здійснює нагляд за навчально-виховним процесом у студентській групі.

Л

Лабораторні роботи – один із видів навчальної діяльності, що полягає у вивченні в школі природних явищ за допомогою спеціального обладнання.

Лекція (від лат. *Lectio* – читання) – це метод навчання, що передбачає використання попереднього досвіду учнів з певної галузі знань і на основі цього залучення їх за допомогою діалогу до усвідомлення нових явищ, понять або відтворення вже набутих.

Лідер (від англ. *Leader* – той, який веде, керує) – член колективу, який у важливих ситуаціях здатний здійснювати помітний вплив на поведінку інших членів колективу, виявляти ініціативу в діях, брати на себе відповідальність за діяльність колективу, вести його за собою.

Література рідного краю – складник літературної освіти, що охоплює твори письменників, пов'язаних із регіоном, у якому розташований навчальний заклад.

Ліцензія – спеціальний дозвіл, отриманий від державних органів на різні види діяльності, в тому числі освітню.

Ліцензування (від лат. *Licentia* – право, дозвіл) – процедура визначення спроможності навчального закладу певного типу проводити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації, відповідно до вимог стандартів вищої освіти, а також до державних вимог щодо кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення.

Логіка навчального процесу – оптимально ефективний шлях руху пізнавальної діяльності людини від початкового рівня знань, умінь, навичок і розвитку до потрібного рівня знань, умінь, навичок і розвитку. Вона охоплює низку компонентів: усвідомлення і розуміння навчальних завдань; самостійну діяльність, спрямовану на оволодіння знаннями; визначення законів і правил; формування умінь і навичок; застосування знань на практиці; аналіз та оцінювання навчальної діяльності учнів.

Логічна пам'ять – пам'ять, яка ґрунтується на розумінні, осмисленні матеріалу.

Логопедія (від гр. *logos* – слово і *paideia* – виховання, навчання) – наука, яка вивчає порушення мовлення і займається корекцією мовленнєвих дефектів.

Людина – біологічна істота типу *homo sapiens* (людина мисляча), яка характеризується фізіолого-біологічними ознаками: прямою ходою, розвиненими черепною коробкою, передніми кінцівками та ін.

М

Майстерність педагогічна – досконале творче виконання учителем-вихователем професійних функцій на рівні мистецтва, результатом

чого є створення оптимальних соціально-психологічних умов для становлення особистості вихованця, забезпечення високого рівня інтелектуального й морально-духовного розвитку.

Менталітет (від нім. Mentalitet, від лат. mentis – напрям думок, душевний склад, душа, розум, мислення) – світосприймання, світовідчуття, бачення себе у світі, особливості прояву національного характеру, своєрідність вдачі, ставлення до навколишнього світу.

Ментальні карти (англ. mind map) – метод структуризації інформації за допомогою графічних записів у вигляді діаграми із використанням семіотичних елементів.

Мета виховання – ідеальне передбачення кінцевих результатів виховання.

Метапізнання (лат. metacognition) – сукупність знань людини про основні особливості пізнавальної сфери та способи її контролю; здатність людини керувати власним пізнанням та контролювати його. Термін введено Дж.Флейвелом у 1976 р.

Метод демонстрування – показ рухомих засобів наочності, приладів, дослідів, технічних установок тощо.

Метод ілюстрування – оснащення ілюстраціями статичної нерухомої наочності, плакатів, малюнків, картин, схем, карт тощо.

Методи виховання (від гр. methodos – спосіб, шлях) – способи впливу вихователя на свідомість, волю і поведінку вихованця з метою формування в нього стійких переконань і певних норм поведінки.

Методи дослідження – способи, прийоми та процедури емпіричного і теоретичного пізнання явищ та процесів педагогічної дійсності.

Методи навчання – упорядковані способи діяльності вчителя й учнів, спрямовані на ефективне розв'язання навчально-виховних завдань.

Методика – складова педагогіки, яка вивчає і визначає правила і методи викладання навчального предмета.

Метод прикладу – метод впливу на свідомість, почуття, поведінку особистості через наслідування; своєрідна наочність у виховній роботі.

Мимовільна пам'ять – запам'ятовування і відтворення матеріалу, яке здійснюється без контролю з боку свідомості і без докладання зусиль.

Мимовільна увага – вид уваги, який виникає незалежно від свідомого наміру людини і полягає в невимушеному її зосередженні на певному реальному або ідеальному об'єкті.

Мимовільна уява – цілеспрямоване відтворення і перетворення отриманих раніше вражень.

Мислення – процес опосередкованого і узагальненого пізнання

людиною предметів і явищ об'єктивної дійсності в їх істотних властивостях, зв'язках і відношеннях.

Мовлення – процес спілкування, опосередкований мовою, словом, жестами, мімікою.

Мовна особистість – індивід, який володіє сукупністю здатностей і характеристик, які зумовлюють створення і сприйняття ним текстів, що вирізняються рівнем структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності. Поняття «індивідуальний стиль спілкування» передбачає мовну особистість.

Мозковий штурм – інтерактивний метод навчання, який полягає у розв'язанні конкретної проблеми через вільне висловлювання учасниками ідей та пропозицій щодо розв'язку.

Мотивація – це процес спонукання себе та інших до діяльності для досягнення особистих цілей і цілей організації. Більш конкретно – це сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, які спонукають людину до діяльності, визначають її поведінку, форми діяльності, надають цій діяльності спрямованості, орієнтованої на досягнення особистих цілей і цілей організації.

Мотиви навчання (від фр. *motif*, від лат. *moveo* – рухаю) – внутрішні психічні сили (рушії), які стимулюють пізнавальну діяльність людини. Види мотивів: соціальні, спонукальні, пізнавальні, професійно-ціннісні, меркантильні.

Мультимедійна презентація – цифрове представлення навчального матеріалу, в якому зміст подається в інтерактивній мультимедіа-формі у вигляді слайдів, що об'єднані темою і дизайном.

Мультимедійні засоби навчання – дидактичні засоби, що поєднують кілька

різних засобів передачі інформації за допомогою комп'ютера, компонентами

яких є текст, графіка, анімація, звуковий супровід, відео тощо.

Н

Навички – автоматизовані, звичні, безпомилково виконувані дії (доведені до автоматизму уміння); застосування знань на практиці, що здійснюється на рівні автоматизованих дій через багаторазові повторення.

Навіювання (сугестія) – різні засоби вербального та невербального емоційного впливу на людину (передусім на почуття, а через них – на розум і волю особистості) з метою введення її до певного стану або

спонукання до певних дій.

Навчальна програма – документ, затверджений Міністерством освіти і науки України, в якому подається характеристика змісту навчального матеріалу із зазначенням розділів, тем, орієнтовної кількості годин на їх вивчення; пропонує вивчення навчального матеріалу за лінійним або концентричним принципом.

Навчальний посібник – навчальне видання, що частково або повністю замінює або доповнює підручник та офіційно затверджене як такий вид видання.

Навчальний предмет – дидактично обґрунтована система знань, умінь та навичок, відібраних з відповідної вузької галузі науки чи мистецтва для вивчення у навчальному закладі.

Навчально-методичний посібник – навчальне видання з методики викладання навчальної дисципліни, яке, окрім викладу навчального матеріалу, містить методичні вказівки і рекомендації щодо викладання дисципліни або організації самостійної роботи, розвитку і виховання особистості; має чітку структуру: вступ, основну (методичну) частину, висновки та список використаної літератури.

Навчально-наочний посібник – навчальне видання, що містить ілюстративно-наочний матеріал, який сприяє вивченню і викладанню дисципліни.

Навчання – процес взаємодії вчителя та учня, в результаті якого учень засвоює знання, набуває вмій та навичок, а також вчиться їх застосовувати.

Навчання модульне (від лат. Modulus – міра) – організація навчального процесу, яка скерована на засвоєння цілісного блоку адаптованої інформації та забезпечує оптимальні умови соціально-особистісного зростання учасників педагогічного процесу.

Навчання проблемне – навчання, яке відрізняється тим, що учитель створює певну пізнавальну ситуацію, допомагає учням виділити проблемне завдання, зрозуміти її і «прийняти»; організовує учнів на самостійне оволодіння новим обсягом знань, необхідним для вирішення завдань; пропонує широкий спектр використання набутих знань на практиці.

Наочність – принцип дидактики, відповідно до якого навчання ґрунтується на конкретних образах, що безпосередньо сприймаються учнями; засіб навчання за принципами візуалізації та схематизації, наприклад таблиці, схеми-моделі, картини, малюнки, графіки тощо.

Наочно-дійове мислення – мислення, яке здійснюється за допомогою

зовнішніх орієнтувальних дій.

Наочно-образне мислення – мислення, яке здійснюється на основі уявлень, без використання практичних дій.

Наративне виховання – це спосіб взаємодії вчителя з учнями, що передбачає гармонійне поєднання й використання в навчально-виховному процесі вербальних методів інтерактивного засвоєння знань і застосування інформаційних джерел (автобіографічних, біографічних, педагогічних наративів та ін.), що специфічно поєднує теоретичні та практичні підходи, репродуктивну й дослідницьку діяльність на основі вивчення, інтерпретації та трансформації досвіду.

Нестандартний урок – урок, що має довільну структуру, не відповідає стандартним типам, якому притаманні оригінальність, незвичність, підвищена емоційність (урок-суд, урок-диспут, урок-екскурсія, урок-подорож тощо).

Неформальна освіта – освіта, яка здобувається як правило за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій. Неформальне спілкування – це різноманітні особистісні контакти, які відбуваються за межами офіційних відносин.

О

Обдарована дитина – дитина, яка вирізняється яскравими, очевидними, інколи визначними досягненнями або має внутрішні задатки для таких досягнень у певному виді діяльності.

Оптимізація процесу навчання (від лат. *optimus* – найкращий, найзручніший) – процес створення найбільш сприятливих умов (добір методів, засобів навчання, забезпечення санітарно-гігієнічних умов, емоційних чинників тощо) для отримання бажаних результатів без додаткових витрат часу і фізичних зусиль; провідний принцип навчання, реалізація вимог якого сприяє раціональній і ефективній побудові уроку та системи навчальних занять.

Організаторські здібності вчителя – здатність організовувати учнівський колектив, об'єднувати його і надихати на вирішення важливих завдань, а також уміння правильно організовувати свою власну роботу.

Освіта – процес засвоєння систематизованих знань і формування на їх основі світогляду, розвитку пізнавальних можливостей, набуття умінь

і навичок для практичного застосування загальноосвітніх і професійних знань.

Освіта вища – система освіти, що передбачає забезпечення фундаментальної, загальнокультурної, практичної підготовки фахівців, які мають визначати темпи

і рівень науково-технічного, економічного та соціально-культурного процесу, формування інтелектуального потенціалу суспільства.

Освіта дошкільна – початковий структурний компонент системи освіти, який забезпечує розвиток і виховання дітей в родині та дошкільних виховних закладах (дитячих яслах, садках).

Особистісна рефлексія (лат. Reflexio – відображення) – заглиблення у світ власних вчинків, почуттів, переживань, співвіднесення їх з навколишньою дійсністю.

Особистісно-орієнтований підхід до навчання та виховання – це така організація формування та розвитку особистості, в основі якої виявлення суб'єктного досвіду кожного учня та надання психолого-педагогічної допомоги в становленні його індивідуальності, в життєвому самовизначенні, самореалізації.

Особистість – духовна, соціально-психологічна інстанція; людина, яка характеризується з соціально-психологічного погляду насамперед рівнем розвитку психіки, здатністю до засвоєння соціального досвіду, можливістю спілкуватися з іншими людьми; їй властиві самоусвідомлення, саморозвиток у цілісній життєдіяльності, активне переживання у часі й просторі свого існування.

П

Пам'ять – здатність організму зберігати й відтворювати інформацію про зовнішній світ та про свій внутрішній стан для подальшого її використання у процесі життєдіяльності.

Парадигма (від гр. paradeigma – приклад, взірець) – система форм одного слова, що відображає видозміни слова по властивих йому граматичних категоріях, наприклад по роду, числу і відмінку для іменників, особі, часу, вигляду і інше для дієслів; схема зміни слова по граматичних категоріях; зразок типу відміни або відмінювання; у переносному значенні – зразок виявів певного явища, група фактів, що має щось спільне, тощо.

Педагогічна майстерність – найвищий рівень педагогічної діяльності, який виявляється в тому, що у відведений час педагог

досягає оптимальних результатів; комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі.

Педагогічна ситуація – суперечність між педагогічною метою і можливістю її досягти.

Педагогічна технологія – сукупність засобів і прийомів, форм взаємодії вчителя й учня, яка забезпечує ефективність функціонування педагогічної системи й досягнення поставленої педагогічної мети; динамічна, оперативно суттєва характеристика процесу, котрий здійснюється у педагогічній системі.

Педагогічна уява – спеціальні здібності вчителя, які виражаються у передбачуваності своїх дій, у виховному проектуванні особистості учнів, в умінні прогнозувати розвиток тих чи інших якостей вихованця.

Педагогічна ціль – передбачуваний кінцевий результат навчально-виховного процесу.

Педагогічне спостереження – спеціально організоване, цілеспрямоване, систематичне та планомірне сприйняття досліджуваного об'єкта в природних умовах повсякденного життя.

Педагогічний експеримент – комплексний дослідницький метод, суть якого полягає в дослідженні педагогічного явища у спеціально створених умовах, організованих ситуаціях.

Педагогічний процес – процес, який здійснюється в педагогічній системі й відображає ті зміни, які відбуваються в учневі й оцінюються наступними показниками: якість засвоєння знань, навичок та вмінь, показники розумового розвитку, показники вихованості; комплекс функціонально взаємопов'язаних компонентів, який повинен забезпечити цілеспрямоване надбання знань, навичок, умінь, котрі необхідні для майбутньої практичної діяльності.

Переконання – раціональна моральна основа діяльності особистості, яка дає змогу їй здійснювати певний вчинок свідомо; основна моральна настанова, яка визначає мету й напрям вчинків людини, тверда впевненість у чомусь, заснована на певній ідеї, світогляді.

Періодизація розвитку дитини (за Д. Б. Ельконіним) – визнання в розвитку дитини 3 етапів: 1) дошкільне дитинство (0–6) 7 років; 2) молодший шкільний вік (6–11 років); 3) середній і старший шкільний вік (12–17 років); уу рамках цих етапів – вік немовляти – до 1 року; раннє дитинство – 1–3 роки; молодший і середній дошкільний вік – 3–

4–5 років; старший дошкільний вік – 4 (5–6) 7 років; молодший шкільний вік – 6 (7–10) 11 років; підлітковий вік – 10 (11–13) 14 років; ранній юнацький вік – 13 (14–16) 17 років.

Підручник – навчальна книга, в якій систематизовано розкривається зміст навчального матеріалу з певної дисципліни відповідно до вимог чинної програми.

Підсумковий контроль – перевірка й оцінювання засвоєних знань, умінь і навичок, що здійснюється наприкінці хронологічного або тематичного етапу навчання.

Пізнавальні інтереси – група мотивів, пов'язана зі змістом і процесом учіння, спрямована на опанування способом певної діяльності.

План – документ, який визначає точний перелік запланованих до виконання робіт чи заходів, їх послідовність, обсяг, конкретних виконавців.

Позаурочна навчальна робота – різні види самостійної навчальної роботи учнів у рамках системи навчання і виховання (домашня навчальна робота, екскурсії, гурткова робота та ін.).

Показовий метод викладання – один із методів проблемно-розвиваючого навчання, спосіб взаємодії викладача й учнів на основі створення інформаційно-пізнавальної суперечності між раніше засвоєними знаннями та новими фактами, законами, правилами і положеннями з метою пояснення суті нового і формування уявлення про логіку вирішення наукової проблеми; учні долучаються до історії проблеми, беруть участь у її вирішенні, доведенні гіпотези тощо.

Пояснення – словесне тлумачення понять, явищ, слів, термінів, принципів дій, прикладів тощо; види пояснень: причинні (виявляють причини певного явища), генетичні (розкривають передісторію явищ), закономірні (розкривають зміст закономірних зв'язків), структурні (пояснюють будову об'єкта, взаємодію його елементів), функціональні (допомагають усвідомити специфіку функціонування об'єкта).

Пояснювальна записка – 1) документ особистого характеру, в якому пояснюються певні дії особи (найчастіше – порушення дисципліни, невиконання роботи), що пишеться працівником на вимогу адміністрації; 2) вступна частина іншого документа (плану, програми, проекту тощо), де обґрунтовується мета його створення, структура, зміст, термін дії, функціональне призначення, актуальність і новизна.

Прийом виховання – складова методу, що визначає шлях реалізації його вимог.

Прийом навчання – складова методу, певні разові дії, спрямовані на

реалізацію його вимог.

Принцип активності та самостійності у навчанні – полягає у тому, що вчитель не має змоги передавати знання, він лише спонукає учня до навчальної праці, успіх якої залежить від вкладених самостійних зусиль учня.

Принцип емоційності навчання – принцип навчання, який впливає з природи розвитку й діяльності особистості: емоційний виклад фактів та явищ запам'ятовується та запам'ятовується з подвійною силою.

Принципи навчання (від лат. *principium* – основа, начало) – вихідні положення теорії і практики навчання.

Принципи освіти (від лат. *Principium* – основа, начало) – вихідні положення, покладені в основу діяльності всієї системи освіти України та її структурних підрозділів.

Принцип наочності – принцип навчання, який полягає у використанні візуальних методів навчання для оптимального засвоєння знань.

Принцип науковості – принцип навчання, який полягає у тому, що засвоювані учнями знання повинні відображати досягнення сучасної науки і методи наукових досліджень, бути достовірними та історично послідовними.

Проблемна ситуація – ситуація, яка виникає, коли в учнів для успішного розв'язання пізнавального (пошукового) завдання не вистачає потрібних знань; суперечність між тим, що учні знають, і тим, що повинні знати; своєрідна рушійна сила навчального процесу, завдяки якій виникають умови для активного засвоєння учнями нового матеріалу.

Проблемне навчання – система методів, засобів, що шляхом розв'язання проблемних завдань у процесі засвоєння нових знань формують в учнів творче мислення та пізнавальні інтереси.

Профільне навчання – вид диференційованого навчання, який передбачає врахування освітніх потреб, нахилів і здібностей учнів та створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у цілях, змісті, структурі та організації навчального процесу. Має два спрямування – академічне та професійне.

Р

Реферат (від лат. *refeire* – доповідати, повідомляти) – коротке викладення змісту прочитаної книги, наукової роботи, повідомлення за

результатами дослідженої наукової проблеми; доповідь на будь-яку тему, зроблена на основі критичного огляду літературних та інших джерел.

Рефлексія (лат. Reflexio – повернення назад, самопізнання) – усвідомлення людиною того, як її сприймають і оцінюють інші індивіди; вид пізнання, у процесі якого суб'єкт стає об'єктом свого спостереження; роздуми, аналіз власного психічного стану; рефлексія може являти собою внутрішній діалог декількох видів: між різними Я людини, з реальними чи вигаданими особами тощо.

Рецензія – критичний відгук на художній твір, друковану наукову працю та ін., де здійснюється аналіз, дається оцінка, робляться висновки щодо практичного використання тощо.

Риторика (ораторське мистецтво) – наука про способи переконання та впливу на аудиторію з урахуванням її особливостей; складається з історії, теорії та практики красномовства; вивчає, зокрема, методiku творення тексту, визначає його структуру, найпридатнішу для зрозумілого й аргументованого викладення думки.

Розвивальна мета уроку – мета, що передбачає розвиток умінь, переносу знань і навичок у нову ситуацію на основі проблемно-пошукової діяльності, інтелектуальних і пізнавальних здібностей, психологічної готовності доснавання.

Розвивальне навчання – спрямованість принципів, методів і прийомів навчання на досягнення найбільшої ефективності засвоєння предмета; формує мисленнєві та інші здібності, сприяє розвитку компетенцій.

Розповідь – образний, динамічний, емоційний виклад інформації про різні явища і події; види – розповідь-вступ, розповідь-виклад (пояснення), розповідь-завершення; стилістично вирізняють художні, наукові та науково-популярні розповіді.

Розумове виховання – виховання, спрямоване на опанування системи знань про наукові засади розвитку природи й суспільства, розвиток потенційних сил особистості та бажання розумово вдосконалюватись, формування культури розумової праці, створення оптимальних умов для розумового розвитку.

Розумне пристосування – запровадження, якщо це потрібно в конкретному випадку, необхідних модифікацій і адаптації з метою забезпечення реалізації особами з особливими освітніми потребами конституційного права на освіту нарівні з іншими особами;

Рушійна сила виховного процесу – результат суперечностей між

соціально-психічними і фізіологічними потребами та наявним рівнем вихованості особистості.

С

Самоактуалізація – прагнення людини до найповнішого виявлення і розвитку своїх можливостей; процес набуття особистістю внутрішніх сил (якостей, смисло-ціннісних орієнтацій, здібностей), які виступають спонуками до її усвідомленої діяльності та поведінки.

Самовиховання – систематизована і цілеспрямована діяльність особистості, спрямована на формування й удосконалення її позитивних якостей та подолання негативних.

Самооцінка – цінність, якою суб'єкт наділяє себе загалом і окремі сторони своєї особистості, діяльності, поведінки.

Самопізнання – пізнання людиною власної внутрішньої суті, основа її саморозвитку, самоконтролю й саморегуляції, компонент самосвідомості, що містить самооцінку особистості, шкалу значущих цінностей.

Самоприйняття – безумовне позитивне ставлення особистості до себе та власних особистісних надбань незалежно від їх оцінки оточенням.

Самостійна навчальна робота – оволодіння науковими знаннями, практичними вміннями та навичками в усіх формах організації навчання, як під керівництвом учителя, так і без нього; види: за дидактичною метою – пізнавальна, практична, узагальнювальна; за типом задач, що розв'язуються – дослідницька, творча, пізнавальна тощо, за рівнем проблемності – репродуктивна, репродуктивно-дослідницька, дослідницька, за характером комунікативної взаємодії – фронтальна, групова, парна, індивідуальна, за місцем виконання – домашня, класна, за методами наукового пізнання – теоретична, експериментальна.

Семінар – форма організації самостійної пізнавальної діяльності старшокласників, студентів, слухачів курсів післядипломної освіти з метою поглиблення вивчення окремих тем і проблем; керівник визначає тему, мету, план заняття, рекомендує необхідну літературу, індивідуальні завдання; результати оформляють у вигляді рефератів, тез виступів, конспектів наукових джерел, таблиць, статистичних матеріалів тощо і виголошують їх в аудиторії.

Ситуаційний метод навчання – метод, у виборі якого головну роль відіграє ситуація; застосовується тоді, коли жоден з відомих

ізолюваних методів не дає змоги швидко й ефективно досягти накреслених завдань у наявних конкретних умовах. За складом ситуаційний метод комбінується з багатьох шляхів і способів. У ньому переплітаються традиційні та нові шляхи, способи, ідеї.

Словесні методи навчання – методи організації навчально-пізнавальної діяльності, головною особливістю яких є те, що інформація подається через слово педагога, а сприймання – засобом слухання; вирізняють два основні види – евристичний (запитання): бесіда; акроматичний (викладання) – пояснення, розповідь, лекція, інструктаж, робота з підручником.

Соціальна компетентність дитини – відкритість до світу людей, як потреба особистості, навички соціальної поведінки, готовність до сприймання соціальної інформації, бажання пізнавати людей, робити добрі вчинки.

Соціально-гуманітарні науки – науки про суспільство як складові усієї багатоманітності гуманітарних наук.

Соціально-емоційне навчання – навчання, спрямоване на формування соціальних навичок та дозрівання емоційного інтелекту.

Соціально-психологічна адаптація – це різновид психічної адаптації, що забезпечує організацію мікросоціальної взаємодії, формування адекватних міжособистісних стосунків, урахування експектацій оточення і досягнення соціально значущих цілей.

Соціально-психологічна адаптація до школи – активне пристосування дитини до класу, вчителя, свого місця в школі.

Списування – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання.

Співпраця – спільна з ким-небудь діяльність для досягнення мети.

Спілкування – це процес передавання й сприймання повідомлень за допомогою вербальних і невербальних засобів, що охоплює обмін інформацією між учасниками спілкування, її сприйняття й пізнання, а також їхній вплив один на одного і взаємодією щодо досягнення змін у діяльності.

Спілкування педагогічне – система органічної соціально-психологічної дії вчителя-вихователя і вихованця у всіх сферах діяльності, що має певні педагогічні функції, спрямована на створення оптимальних соціально-психологічних умов активної та результативної життєдіяльності особистості.

Спостереження – метод навчання, який передбачає сприймання певних предметів, явищ, процесів у природному й виробничому

середовищі без втручання ззовні у ці явища і процеси.

Структура процесу уміння – низка взаємопов'язаних і взаємозумовлених компонентів: сприймання (безпосереднє, опосередковане), розуміння (усвідомлення, осмислення, осяяння), запам'ятовування, узагальнення і систематизація, застосовування, дієва практика як поштовх до пізнання і критерій істинності здобутих знань.

Суб'єкт освітньої діяльності – фізична або юридична особа (заклад освіти, підприємство, установа, організація), що провадить освітню діяльність.

Субкультура молодіжна – культура певного покоління молоді, яка вирізняється спільним стилем життя, поведінки, групових норм, цінностей та інтересів.

Сублімація (лат. sublimatus – піднесення) – психічний процес перетворення й зосередження енергії ефективних прагнень, спрямованих на індивідуальну, соціальну і культурну реальність; за З.Фрейдом, один із видів трансформації лібідо.

Сугестія (лат. suggestio – навіюю) – вплив художньої образності на уяву та почуття реципієнта (того, хто сприймає твір); енергія художнього слова.

Сурдопедагогіка (від лат. Surdus – глухий і педагогіка) – галузь педагогіки (зокрема дефектології), що займається проблемами розвитку, навчання та виховання дітей з вадами слуху.

Т

Такт педагогічний (від лат. tactus – дотик, відчуття) – почуття міри, відчуття конкретного стану вихованця, що підказує вихователю найделікатніший спосіб поведінки у спілкуванні з учнями в різних сферах діяльності; вміння обирати найбільш доцільний підхід до особистості в системі виховних взаємин з нею.

Творче читання – специфічно літературний метод, який полягає в активізації безпосереднього, емоційного, естетичного сприймання твору.

Творчі ігри – ігри, які придумують самі діти, відображаючи у них враження від пізнання навколишнього світу.

Творчість – комплексне явище, зумовлене розмаїттям соціально-психологічних і психолого-фізіологічних передумов. Це продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріали та духовні цінності суспільного значення.

Тези (грец. Thesis – положення, твердження) – стисло сформульовані основні положення статті, лекції, доповіді.

Тези доповіді (грец. thesis – положення, твердження) – опубліковані до початку наукової конференції матеріали попереднього характеру, де викладено основні положення наукової доповіді (виступу).

Телефонограма – документ, який передається телефоном, фіксується у спеціальній книзі (журналі) і містить розпорядження, інформацію вищих органів.

Тест креативності – сукупність методик для вивчення та оцінювання креативних здібностей особистості. Вивчення факторів креативних досягнень відбувається у двох напрямках: аналіз життєвого досвіду та індивідуальних особливостей особистості та аналіз креативного мислення та його результатів (фактори креативності – швидкість, чіткість, гнучкість мислення, чутливість до проблем, оригінальність і конструктивність при їх вирішенні тощо).

Тести (від англ. test – випробування, дослідження) – система формалізованих завдань для виявлення рівня підготовленості учнів (студентів), оволодіння цими знаннями, вміннями, навичками.

Техніка педагогічна (від гр. technike – вправний, досвідчений) – сукупність раціональних засобів та особливостей поведінки вчителя-вихователя, спрямованих на ефективну реалізацію обраних ним методів і прийомів навчально-виховної роботи з окремим учнем чи всім класним колективом відповідно до поставленої мети вихователя і конкретних об'єктивних та суб'єктивних передумов (уміння в галузі культури мовлення; володіння своїм тілом, мімікою, пантомімою, жестами; вміння одягатися, стежити за своєю зовнішністю; дотримання темпу і ритму роботи; уміння спілкуватися; володіння психотехнікою).

Технічні засоби навчання – сучасне обладнання навчального процесу, що дає змогу впливати на зорові, слухові аналізатори учнів, реалізувати принципи наочності, емоційності в навчанні, посилювати інтерес учнів до навчання з метою підвищення ефективності навчального процесу.

Технологія педагогічна – це сукупність форм, методів, способів, прийомів, навчальних та виховних засобів, системно використовуваних в освітньому процесі на основі декларованих педагогічних для психолого-педагогічних установок.

Технологія уроку – система змісту, форм, методів та засобів навчання та виховання щодо конкретної трієдиної мети, яку вчитель реалізує на

уроці з урахуванням технічних можливостей, учнівського потенціалу, спрямовує на досягнення певного розвитку школярів.

Тип навчання догматичний – тип, який характеризується такими особливостями: учитель повідомляє учням певний обсяг знань у готовому вигляді без пояснення; учні заучують їх без усвідомлення та розуміння і майже дослівно відтворюють завчене.

Тип навчання пояснювально-ілюстративний – такий тип, який полягає в тому, що вчитель повідомляє учням певний обсяг знань, пояснює сутність явищ, процесів, законів, правил тощо, використовуючи при цьому ілюстративний матеріал; учні мають свідомо засвоїти пропоновану частку знань і відтворити на рівні глибокого розуміння; уміти застосувати знання на практиці.

Тип навчання – спосіб і особливості організації мисленнєвої діяльності людини. В історії шкільництва виділились такі типи навчання: догматичний, пояснювально-ілюстративний, проблемний.

Типологія уроку – класифікація уроків залежно від певних ознак (навчальної мети, етапів пізнання, ступеня сформованості умінь і навичок тощо). Типи уроків розглядають як цілісну систему.

Тифлопедагогіка (від гр. *typhlos* – сліпий і педагогіка) – галузь педагогіки (зокрема дефектології) про особливості виховання й навчання дітей з вадами зору.

Толерантне середовище – такий тип суспільних відносин, коли діє принцип : «Усі різні, але рівні».

Толерантність (від лат. *Tolerantia* – терпіння) – у загальному значенні ослаблення чи відсутність можливості реакції на який-небудь несприятливий фактор у результаті зниження чутливості до його впливу. На індивідуальному рівні – це здатність сприймати без агресії, думки, які відрізняються від власних, а також – особливості поведінки та способу життя інших. Терпимість до чужого способу життя, поведінки, звичаїв, почуттів, ідей, вірувань є умовою стабільності та єдності суспільств, особливо тих, які не є гомогенними ні в релігійному, ні в етнічному, ні в інших соціальних вимірах.

Толкієністи – представники молодіжної романтико-ескейпістської субкультури (англ. – втеча від життя), шанувальники письменника Д. Толкієна (автора «фентезі») і середньовічної холодної зброї; живуть у вигаданому світі та наслідують своїх казкових героїв.

Традиції – форми соціально-культурної наступності, яка орієнтує як на збереження надбань культури, так і на їх відтворення та розвиток.

Трудова книжка – основний документ, що фіксує трудову діяльність

робітників, службовців і служить для встановлення загального, безперервного і спеціального трудового стажу.

Трудове виховання – цілеспрямований процес формування у дітей трудових навичок і вмінь, поваги до праці дорослих, звички до трудової діяльності.

У

Українознавство – вивчення культури, побуту, звичаїв українського народу.

Уміння – здатність людини свідомо виконувати певну дію на основі знань, готовність застосувати знання у практичній діяльності на засадах свідомості.

Умовляння – один із прийомів методу переконування, спрямований на попередження навмисних дій вихованця з метою їх гальмування, враховуючи індивідуальні особливості його соціально-психічного розвитку.

Універсальний дизайн у сфері освіти – дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їх максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну.

Урок – така організаційна форма навчальної роботи в школі, за якої вчитель у рамках точно встановленого часу з постійним складом учнів одного віку за сталим розкладом вирішує певні навчально-виховні завдання.

Усвідомленість знань – розуміння учнями зв'язків між знаннями, «вбудовування» вивченого в систему.

Успадкування біологічне – процес отримання наступними поколіннями від біологічних батьків через генно-хромосомну структуру певних задатків.

Успадкування соціальне – процес засвоєння дитиною соціально-психологічного досвіду батьків та оточення (мови, звичок, особливостей поведінки, морально-етичних якостей та ін.).

Учитель – це менеджер, який професійно займається управлінською діяльністю, тобто планує, організовує та координує освітній процес.

Учіння – власна навчальна діяльність учня.

Ф

Фабрикація – вигадування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях.

Фактори виховання (від лат. Factor – той, що робить) – об’єктивні та суб’єктивні чинники, які впливають на визначення змісту, напрямів, засобів, методів, форм виховання.

Факультативне заняття – одна із позаурочних форм організації навчання, що проводиться за навчальною програмою (державною або авторською) з групою не менше 15 учнів з періодичністю, яка визначається робочим планом; передбачає поглиблене вивчення дисципліни, вивчення додаткової дисципліни, дисципліни професійної спрямованості або інтегрований курс.

Фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень.

Фантазування – моделювання, компонування у свідомості тієї інформації та чуттєвих вражень, які потрапили до неї з реальної дійсності й оформились у певні поняття та образи.

Фасилітація (від англ. Facilitate – допомагати, полегшувати, сприяти) – взаємодія між учасниками навчального процесу, яка базується на засадах гуманізму, толерантності, передбачає нагальний пошук способів і засобів гуманізації навчально-виховного процесу.

Фасилітація в освіті (від англ. Facilitate – сприяти, допомагати) – організація освітнього процесу з метою колективного розв’язання проблем у групі, який управляється фасилітатором (андрагогом, викладачем). Це водночас процес та сукупність навичок, які дозволяють ефективно організовувати обговорення складної проблеми без зайвих витрат часу та за короткий проміжок часу виконати всі заплановані дії із максимальним залученням усіх учасників освітнього процесу.

Фахова передвища освіта – освіта, що здобувається на основі повної або базової середньої освіти, спрямована на формування та розвиток освітньої кваліфікації, що підтверджує здатність особи до виконання типових спеціалізованих завдань у певній галузі професійної діяльності, пов’язаних з виконанням виробничих завдань підвищеної складності та здійсненням обмежених управлінських функцій, що характеризуються певною невизначеністю умов та потребують застосування положень і методів відповідної науки, і завершуються здобуттям відповідної освітньої та/або професійної кваліфікації.

Фетиш (від фр. Fetiche – амулет, чаклунство): 1) неживий предмет, який, на думку віруючих, наділений надприродною магічною силою і слугує об’єктом релігійного поклоніння; 2) предмет сліпого поклоніння.

Фізичне виховання – створення оптимальних умов для забезпечення нормального фізичного розвитку особистості, збереження її здоров'я, оволодіння знаннями про особливості організму людини, фізіологічні процеси, що протікають у ньому, набуття санітарно-гігієнічних умінь та навичок догляду за власним тілом, підтримання і розвиток його потенційних можливостей.

Філогенез – історичний еволюційний розвиток як окремих видів і систематичних груп організмів, так і органічного світу в цілому.

Форма навчання – дидактична категорія, що означає зовнішню сторону організації навчального процесу; види – індивідуальна, групова, парна, фронтальна, колективна.

Формальна освіта – освіта, яка здобувається за освітніми програмами відповідно до визначених законодавством рівнів освіти, галузей знань, спеціальностей (9 професій) і передбачає досягнення здобувачами освіти визначених стандартами освіти результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, що визнаються державою.

Формальне спілкування – спілкування, зумовлене соціальним статусом партнерів і регламентовано за змістом і формою.

Форми здобуття освіти (від лат. *Forma* – зовнішність, устрій) – інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева); індивідуальна (екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж, на робочому місці (на виробництві); дуальна.

Форми навчання (від лат. *forma* – зовнішність, устрій) – чітко виражена в часі й просторі організація навчальної діяльності учнів, пов'язана з діяльністю вчителя; виділяють індивідуальні, групові, фронтальні, колективні, парні, аудиторні та позааудиторні, класні і позакласні, шкільні і позашкільні форми навчання.

Форми роботи класного керівника (від лат. *Forma* – зовнішність, устрій) – чітко виражена в часі й просторі організація виховання учнів, пов'язана з діяльністю вихователя – індивідуальна, групова, фронтальна, словесна, практична, наочна.

Формувальне оцінювання – допомагає відстежувати особистісний розвиток дитини та хід опановування навчального досвіду як основи компетентності, вибудовувати індивідуальну траєкторію особистості.

Формування (від лат. *formo* – утворюю) – одна з основних категорій педагогіки; становлення людини як особистості, яке відбувається в результаті розвитку та виховання і має певні ознаки завершеності.

Формування особистості – процес розвитку людини залежно як від

цілеспрямованих впливів, так і різноманітних впливів навколишнього середовища. У сучасній зарубіжній педагогіці перша група дій на людину часто позначається терміном «інтенціональне виховання», друга – «функціональне виховання».

Фронтальна форма навчання – організація навчального процесу, яка передбачає роботу вчителя з усіма учнями в єдиному темпі та із загальними завданнями.

Функції вчителя – загальні напрями діяльності щодо формування особистості учня та розвитку освітнього середовища: виховна (цілеспрямований вплив на особистість та колектив), навчальна (організація учнів і передача їм знань), організаторська (організація дитячих колективів), оберігаюча (охорона загальнолюдських і національних духовних цінностей), інформуюча (поширення педагогічних знань серед батьків, у суспільстві).

Функції класного керівника – забезпечувати умови для всебічного гармонійного розвитку школярів, координувати діяльність усіх вихователів щодо здійснення національного виховання, вивчати індивідуальні особливості учнів класу, організовувати первинний дитячий колектив, турбуватися про зміцнення та збереження здоров'я школярів, формувати навички старанності та дисциплінованості школярів, організовувати позакласну виховну роботу, проводити роботу з батьками, домагатись єдності вимог до вихованців, вести документацію класу.

Функції колективу – організаторська, стимулювальна, виховна.

Функції навчання (від лат. Functio – виконання, звершення) – функції, які передбачають виконання освітньої, виховної та розвивальної дій.

Функції педагогіки (від лат. functio – виконання, звершення) – чітко окреслені напрями й види діяльності, пов'язані із завданнями всебічного гармонійного розвитку особистості.

Функції сім'ї (від лат. Functio – виконання, звершення) – біологічна (репродуктивна), соціальна, економічна.

Функція (від лат. ĩ functio – виконання, звершення) – спосіб діяння речі або елемента системи, спрямований на досягнення певного ефекту. Функція сім'ї спрямована на вирішення біологічних (репродуктивних), соціальних та економічних завдань у системі продовження роду.

Фуркація (від лат. Furcatus – роздільний) – побудова навчальних планів у старших класах загальноосвітніх навчально-виховних

закладів за певними профілями – гуманітарним, фізико-математичним, природничим та ін. – з наданням переваги тій чи тій групі навчальних дисциплін.

Х

Хабарництво – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі.

Хакери – представники субкультури комп'ютерного покоління, кіберзлочинці, здатні зламати будь-які захисні системи, коди, запустити в систему віруси; виділяють з-поміж себе ламерів – тих, що не мають достатніх знань і проводять весь час біля комп'ютера, а також геймерів – прихильників екшен-ігор.

Характер людини – сукупність відносно стійких індивідуальних особливостей особистості, які відображають її ставлення до себе та інших, втілюються в типових способах спілкування, поведінки.

Характеристика – документ, у якому в офіційній формі висловлено громадську думку про працівника (учня) як члена колективу і який складається на його вимогу, або письмовий запит іншої установи для подання до цієї установи.

Хрестоматія – навчальне видання літературно-художніх, історичних, наукових, мистецьких чи інших творів або їх частин, які є об'єктом вивчення певної навчальної дисципліни відповідно до офіційно затвердженої навчальної програми.

Ц

Цілісність педагогічного процесу – єдність мети, змісту, методів виховання і навчання, виховання і самовиховання, процесів, етапів, дій.

Ціннісний ідеал особистості – історично обумовлений взірць моральних чеснот і пристойних манер, який впливає на формування поведінки людини.

Цінності моральні загальнолюдські – набуті попередніми поколіннями незалежно від расової, національної чи релігійної приналежності морально-духовні надбання, які визначають основу поведінки й життєдіяльності окремої людини або певних спільнот.

Цінності моральні національні – історично зумовлені й створені певним етносом погляди, переконання, ідеали, традиції, звичаї, обряди, практичні дії, які ґрунтуються на загальнолюдських цінностях,

але відбивають певні національні прояви, своєрідність у поведінці та слугують основою соціальної діяльності людей окремої етнічної групи.

Ч

Честь – категорія етики, що характеризує особистість з позиції готовності відстояти, підтримати гідність, репутацію – свою особисту чи колективу, – членом якого вона є.

Ш

Шкільна дезадаптація дитини (франц. des... – роз..., adaptatio – пристосування) – прояв психогенного формування особистості, що зумовлений особливостями її об'єктивного і суб'єктивного статусу в школі та сім'ї і може спричинити порушення навчальної діяльності в майбутньому.

Шкільна модель – модель дошкільного навчального закладу, яка передбачає диференційовану організацію навчально-виховного процесу дітей молодшого, середнього і старшого дошкільного віку у спеціально призначених приміщеннях (класах) дошкільного навчального закладу.

Шкільний обов'язок – покладений державою на юридичних опікунів дітей обов'язок їх навчання, яке починається з певного віку та у визначеному обсязі.

Шкільний семінар – форма заняття, що являє собою групове співробітництво учнів і вчителя з обговорення проблеми, теми та під безпосереднім керівництвом учителя; специфічна форма організації навчально-пізнавальної діяльності, що припускає творче вивчення програмного матеріалу.

Школа авторська – навчально-виховний заклад, діяльність якого ґрунтується на провідній психолого-педагогічній концепції, розробленій окремим авторським колективом.

Школа малокомплектна – школа без паралельних класів з малим контингентом учнів.

Школа опорна – загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів, що надає повну загальну середню освіту, забезпечений кваліфікованими педагогічними кадрами, має сучасну матеріально-технічну і навчально-методичну базу, зручне розташування і забезпечує допрофільну підготовку та профільне навчання, поглиблене вивчення окремих предметів.

Школа-інтернат – в Україні з 1956 року загальноосвітня школа, в якій діти навчаються і живуть. Навчання здійснюється за програмами звичайної школи. Крім учителів, в інтернатах у позаурочний час працюють педагоги-вихователі.

Школи-санаторії – в Україні спеціальні загальноосвітні заклади для хворих і фізично ослаблених дітей, створені для забезпечення одночасного якісного лікування чи реабілітації та навчання.

Школознавство – галузь педагогіки, яка займається дослідженням завдань, змісту і методів управління шкільною справою, системою управління та організації діяльності загальноосвітніх навчально-виховних закладів.

Шрифт Бра йля – рельєфно-крапковий шрифт для написання і читання сліпими, розроблений французом Луїсом Брайлем. В основі шрифту лежить комбінація шести крапок. Цими ж знаками позначаються і букви українського алфавіту з додаванням спеціальних знаків. Різні комбінації шести крапок дають можливість позначати також цифри, розділові знаки, математичні, хімічні й нотні знаки.

Штучний інтелект – образна назва галузі досліджень, що являє собою сукупність різноманітних методів, прийомів і засобів аналізу процесів мислення з метою конструювання технічних систем, спроможних виконувати дії, які традиційно вважаються прерогативою людського мозку.

Штучні знакові системи – системи, яким властиві сконструйовані або взяті з різних галузей знань символи, формули, ноти, графи, знаки для позначення зв'язку та відношень елементів.

Ю

Ювенальна юстиція – сукупність правових механізмів (медико-соціальних, психолого-педагогічних і реабілітаційних процедур і програм, що призначаються для забезпечення захисту прав, свобод та законних інтересів неповнолітніх; у вузькому значенні – спеціалізована гілка судової системи, яка займається захистом прав дітей та підлітків.

ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (англ. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO) – міжнародна організація, спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй, яка при співпраці своїх членів-держав у галузі освіти, науки, культури сприяє ліквідації неписьменності, підготовці національних кадрів, розвитку

національної культури, охороні пам'яток культури тощо.

Юннат (юний натураліст) – школяр, який бере участь у позакласній та позашкільній роботі щодо вивчення природи та сільськогосподарських досліджень.

Я

Якість освіти – рівень знань, умінь, розумового, морального і духовного розвитку тих, хто навчається, на певному етапі відповідно до поставлених цілей; рівень забезпечення навчальної діяльності і надання освітніх послуг учасникам освітнього процесу навчально-виховним закладом.

Я-концепція – відносно стійка, більш-менш усвідомлена система уявлень особистості про себе, яка переживається нею як неповторна і є основою їїсамовизначення у світі, взаємодії з іншими людьми, ставлення до себе.

Якості вчителя – володіння певними особистими якостями як базою для формування професіоналізму: любов до дітей, почуття національної гідності, чесність, совісність, справедливість, об'єктивність, витримка, стриманість, толерантність, терплячість, організаторські здібності, всебічний розвиток, принциповість і вимогливість, оптимізм, любов до життя, чуйність, гуманне ставлення до людей, творчий склад мислення, тактовність.

Поліщук Л. Б.

**ПРАКТИЧНИЙ КУРС З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ
ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

*Навчально-методичний посібник
для студентів вищих навчальних закладів*

Видається в авторській редакції

Підписано до друку.04.06.2021р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Ум. друк. арк. 9,76

Тираж 120 прим. Замовлення №049

Видавничо-поліграфічний центр «Візаві»

20300, м. Умань, вул. Тищика, 18/19

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 2521 від 08.06.2006.

тел. (04744) 4-64-88, 4-67-77, (067) 104-64-88

vizavi-print.jimdo.com

e-mail: vizavi08@mail.ru